7

ئىبرەتلىك پارچىلار

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

ئىبرەتلىك چۆچەكلەر

(7)

تۈزگۈچى: راجىھ ئابدۇرېشىت ئىبراھىم

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

责任编辑：木塔里甫·买买提伊明
责任校对：迪力亚尔·吐尔逊
封面设计：祖力皮哈尔·玉素甫

维吾尔民间智力故事选（7）（维吾尔文）
阿布都热西提　编
（吐鲁番地区少数民族古籍收集，
整理，出版领导办公室组织编写）

新疆青少年出版社出版
（乌鲁木齐市胜利路二巷1号　邮编：830049）
新疆新华书店发行
新疆翼百丰印务有限公司印刷
787×1092毫米　32开　3.75印张
2008年5月第1版　2008年5月第1次印刷
印数：1—3000

ISBN978—7—5371—5843—5　定价：6.00元
如有印刷装订问题请直接同出版社调换

مەسئۇل مۇھەررىرى: مۇتەللىپ مەمتىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: دىلىيار تۇرسۇن
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: زۇلپىقار يۈسۈپ

ئىبرەتلىك چۆچەكلەر (7)

تۈزگۈچى: راجىھ ئابدۇرېشىت ئىبراھىم
(تۇرپان ۋىلايەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قەدىمكى
ئەسەرلىرىنى يىغىش، رەتلەش، نەشر قىلىشنى پىلانلاش
رەھبەرلىك ئىشخانىسى ئۇيۇشتۇرۇپ تۈزدۇرگەن)
*
شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى غالىبىيەت يولى 2 ـ كوچا 1 ـ قورۇ، پ: 830049)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ يېڭىفېڭ باسما چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1092×787مم، 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 3.75
2008 ـ يىل 5 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2008 ـ يىل 5 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
ISBN978—7—5371—5843—5
سانى: 1—3000
باھاسى: 6.00 يۈەن
بېسىلىشتا، تۈپلەشتە خاتالىق بولسا نەشرىياتىمىزغا ئەۋەتىڭ، تېگىشىپ بېرىمىز

مۇندەرىجە

كۆزگە ئىلىنغان چوماق قاڭشارنى يارار·········· 1
بەش بارماقنىڭ قايسىسىنىلا چىشلىسە ئاغرىيدۇ ···5
ئويناپ سۆزلىسەڭمۇ، ئويلاپ سۆزلە ··········· 13
ئۆزۈم تاپقان بالاغا، نەگە باراي دەۋاغا··········· 17
يالغانچىلىقتىن گاچىلىق ياخشى ················ 22
يېنىدا بىر تىيىن يوق، تۆگىنىڭ چىشىنى
ساناپتۇ ··· 28
ئېشىكى يوق موللامنىڭ قولىقى تىنچ ··········· 33
ئاتنى نەگە باغلايمەن، ئۆيگە كىرسىلە دېگەن
تىلىمغا ··· 37
تەن ساقلىق — تۈگىمەس بايلىق················ 40
ھەركىمنىڭ نىيىتى ئۆزىگە ھەمراھ·············· 43
ئاشنىنىڭ قەدرىنى — يېگەن بىلمەس، تاپقان
بىلەر ··· 47
قېرىنىڭ قېقى تۈگىمەس ························ 53
ئۇرۇشقاق خوتۇننىڭ ئېرى تېز قېرىيدۇ، ······ 57
تىلىگەن تىلەككە يەتمەپتۇ····················· 62
يەرنىڭ ئەسكىسى يوق، قىنغى يوق ············ 66
بېشىڭ نەدىن كىتەر تىلىڭدىن ················ 69
بۇقا موزايلاپتۇ ································ 71
تەلىم بېرىش ئۇچۇن تەلىم ئال ················ 75

نادانلىقنىڭ ئاقىۋىتى گادايلىق ………………… 79

ئۆزىنى مەنمەن دېگەن باي ………………… 84

ۋاپاغا جاپا بارمۇ، ئىزدىسەڭ تېپىلار ………… 89

ھەر كاللىدا بىر خىيال، تاز كاللىدا مىڭ
خىيال ……………………………… 95

42 . هاۋادا لەيلەپ تۇرىدىغان قاتتىق قەغەز ··· 50
43 . بوتۇلكا ئېغىزىدىكى رېزىنكە قاپارتمىسى ··· 51
44 . ئىستاكانلارنى ئۇلاش ······················ 52
45 . سۇدىكى مېتال پۇل······················· 53
46 . مېتال پۇلنىڭ «ئۇسسۇل» ئوينىشى ······ 54
47 . تېمپېراتۇرا ۋە بېسىم كۈچى ············· 56
48 . ئوت توسقۇچ مېتال قاپ··················· 57
49 . قالدۇق تېمپېراتۇرىنى ئەپچىللىك بىلەن ئۆلچەش··································· 58
50 . سۇ ئاستىدىكى ئوت······················ 59
51 . بىر مېڭىپ ، بىر توختايدىغان سەرەڭگە ··· 60
52 . شامالنىڭ يۆنىلىشىنى ئۇستىلىق بىلەن پەرق ئېتىش ···································· 61
53 . تېمپېراتۇرىنىڭ ئۆزگىرىشى················ 62
54 . كىچىك مۇزتاغ····························· 63
55 . سۇنىڭ شارسىمان يۈزى ·················· 65
56 . سۇ ئاقمايدىغان تۆشۈك ················· 66
57 . يىپ ھالقىنىڭ ئۆزلۈكىدىن چەمبەرگە ئايلىنىشى································· 67
58 . سوپۇننىڭ «قېيىق» نى ماڭدۇرۇشى ······ 68
59 . ياتما نېلۇپەرنىڭ ئېچىلىشى ·············· 69
60 . نېمە ئۇچۇن نشانغا تەگكۈزگىلى بولمايدۇ ··· 70
61 . تۇخۇمنى سۇ ئىچىدە توختىتىش ·········· 71
62 . سېرىك ئارتىسى ························· 73
63 . سىرلىق مۇرابىا قۇتىسى··················· 74
64 . قەغەز كۆۋرۈك ························· 75

65 . ئېزىلمەيدىغان سەرەڭگە قېپى 76
66 . پۇختا تۇخۇم شاكىلى 77
67 . پىچاق بىلەن كەسكىلى بولمايدىغان قەغەز ... 78
68 . پىرقىرايدىغان تىكتاك توپ 79
69 . ئىنېرتسىيىنى كىچىكلىتىش تەجرىبىسى ... 81
70 . سۇ ساز 82
71 . ئاۋازنىڭ تارقىلىشى 83
72 . ئاۋاز تارقىتىدىغان ئىستاكان 84
73 . نۇر چاق 85
74 . ئەڭ ئاددىي قۇياش ئوچىقى 87
75 . پەي ئارقىلىق كۆرۈنگەن ئاجايىپ كۆرۈ-
نۈش 89
76 . زادى ئۇلگۇرەلمەسلىك 90
77 . بىر كاللىدىنى ئىككى ئىشقا تەڭ ئىشلەتكىلى
بولامدۇ؟ 91
78 . ئارقا كۆرۈنۈش پەيدا قىلغان خاتا تۇيغۇ ... 92
79 . كارتون فىلىم 94
80 . كىچىك كىنو قويۇش ئاپپاراتى 95

كۆزگە ئىلمىغان چوماق قاڭشارنى يارار

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى بىزدىن يىراق بىر ماكاندا بىر يۇرت بولغانىكەن. ئاشۇ يۇرتتا بىر پالۋان ئۆت-كەن بولۇپ، ئۇنىڭ قەدىر دەپ بىر ئوغلى بار ئىكەن. ئاتىسى قەدىرنى كىچىكىدىن باشلاپلا چېنىقتۇرۇپ ئۆزىنىڭ بارلىق ھۈنەرلىرىنى ئۆگىتىشكە باشلاپتۇ. قەدىر ئون سەك-كىز ياشقا كىرگەندە ئاتىسىنىڭ ھەممە ھۈنەرلىرىنى ئۆگى-نىپ، بىر قولىدا يوغان - يوغان قورام تاشلارنى بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ پىرقىرىتىپ ئوينايدىغان كامالەتكە يېتىپتۇ. قەدىر پالۋانلىقتا كامالەتكە يەتكەندىن كېيىن يۇرتمۇ يۇرت كېزىپ جاھاننى ئايلىنىپتۇ، يامانلار ئۇچرىسا ئەدىپىنى بې-رىپتۇ، ئاجىزلار ئۇچرىسا يار - يۆلەك بوپتۇ.

قەدىر ئۆزىنىڭ پالۋانلىقىغا شۇنداق ئىشىنىدۇكەنكى، سەپەرگە چىققاندا ھېچقانداق قورال - ياراغ ياكى تۆمۈرنىڭ سۇنۇقچىلىك نەرسە ئالمايدىكەن. ئاتىسى قەدىرنىڭ بۇ ئەھ-ۋالىنى بىلىپ، ئۇنىڭغا سەمىمىي نەسىھەت قىپتۇ:

— ئوغلۇم، سەن ئۆزۈڭنى ئەر چاغلىساڭ ئۆزگىنى شىر چاغلا، ئوغۇل بالا دېگەنگە ياراغ ھەمراھ، ئۆزگە ئار-تۇقچە ئىشىنىش، تەمەننا قويۇش ياخشى ئىش ئەمەس.

قەدىر ئۆزىنىڭ كارامىتىگە «ئاتىسىنى ئانچە ئىشەنمەي-ۋاتىدۇ» دەپ ئويلاپ:

— ئاتا، قورال - ياراغ يولدا يۈك بولۇپ قالىدىكەن،

— دەپتۇ. ئاتىسى:

— ئوغلۇم، بۇرۇنقىلار «كىرەكلىك تاشنىڭ ئېغىرلىقى يوق» دەپتىكەن، سەن بۇ سۆزنىڭ تېگىگە يەتسەڭ قولۇڭغا تۆمۈرنىڭ سۇنۇقچىلىك بولسىمۇ ياراغ ئېلىۋال! بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە ئەسقاتىدۇ، — دەپ تەنبىھ بېرىپتۇ.

قەدىر ئاتىسىنىڭ نەسىھەت، تەنبىھلىرىگە ماقۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ، لېكىن ئۇ كۆڭلىدە يەنىلا قايىل بولماپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە قەدىر يەنە ئۆز ئادىتى بويىچە قولىغا ھېچقانداق ياراغ ئالماي سەپەرگە چىقىپتۇ. قەدىر بىر كۈن يول يۈرۈپ كۈن پاتارغا يېقىن بىر تاغ باغرىغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ قاراڭغۇ چۈشكۈچە بىرەر قونالغۇغا يېتىۋېلىش ئۈچۈن يولىنى يەنە داۋام قىپتۇ. ئېگىز تاغ بىلەن ئورالغان جىرا ئىچىدە كېتىۋاتقاندا تۇيۇقسىز بىر توپ قاراقچى پەيدا بولۇپ ئۇنىڭ يولىنى توسۇپتۇ. قەدىر خېلى كۈچ ئېلىشىپ باققان بولسىمۇ، ئەمما قىلىچ، نەيزە، شەمشەرلەر بىلەن تولۇق قوراللانغان قاراقچىلارغا تەڭ كېلەلمەپتۇ. قاراقچىلار قەدىرنى تۇتۇپ ئۆزلىرى تۇرىدىغان بىر ئۆڭكۈرگە ئېلىپ بېرىپتۇ. قەدىر شۇ چاغدىلا ئاتىسىنىڭ سۆزىنى ئېسىگە ئېلىپ ئېغىر خۇرسىنغان ھالدا ئۆز - ئۆزىگە:

— ھەي ئېسىت! ئاتامنىڭ نەسىھىتىگە كىرگەن بولسام مۇشۇ كۈنگە قالمايتتىم، — دەپتۇ. قاراقچىلارنىڭ سەردارى ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ:

— ئاتاڭ نېمە دەپ نەسىھەت قىلغانىدى؟ — دەپ سوراپتۇ. قەدىر:

— ئاتام: «كىرەكلىك تاشنىڭ ئېغىرى يوق، قولۇڭغا تۆمۈرنىڭ سۇنۇقچىلىك نەرسە ئېلىۋالساڭ بېشىڭغا كۈن

چۈشكەندە ئەسقەتىدۇ» دېگەنىدى؛ مەن ئاتامنىڭ نەسىھىتىگە كىرىپ قولۇمغا بىر تال يىڭنە ياكى ئۆرۈكنىڭ چومىقىنى بولسىمۇ ئېلىۋالغان بولسام بۇ كۈنگە قالمايتتىم، — دەپتۇ.

— شۇنداقمۇ؟ — دەپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ قاراقچىلارنىڭ سەردارى، — ئۇنداقتا مەن ساڭا تەلىپىڭ بويىچە بىر تال ئۆرۈك چومىقى بېرەي، سېنىڭ قولۇڭدىن نېمە ئىش كېلىدىكىن، تۇتە مانا!

قاراقچىلارنىڭ سەردارى كۆيۈۋاتقان ئوت ئىچىدىن بىر تال چوماقنى قەدىرگە ئېتىپ بېرىپتۇ. قەدىر چوماقنى قولىغا ئېلىپلا قاراقچىلارنىڭ سەردارىغا قارىتىپ ئېتىپتۇ. كۆيۈۋاتقان چوماق ئۇ قاراقچىنىڭ قاڭشىرىنى ئېزىپ، يۈزىنى كۆيدۈرۈۋېتىپتۇ. ئاغرىققا چىدىمىغان قاراقچى قولىدىكى قىلىچنى تاشلاپ يۈزىنى تۇتۇپتۇ.

قەدىر شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ چاققانلىق بىلەن قىلىچنى ئاپتۇ ـ دە، قاراقچىلارنىڭ سەردارىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. باشقا قاراقچىلار كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە بولغان بۇ ئىشلارنى كۆرۈپ نېمە قىلارىنى بىلمەيلا قاپتۇ. قەدىر ئۇلارغا ئۆز ھەيۋىسىنى كۆرسىتىپ ھەممىسىنى قورقىتىپتۇ. ئاخىردا ئۇلارغا قاراقچىلىقنى تاشلاپ ھالال ئەمگەك بىلەن ياشاش توغرىسىدا نەسىھەت قىلىپ، ئۇلارنى ئۆز يۇرتىغا كېتىشكە بۇيرۇپتۇ.

قەدىر ئۆيىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، بولغان ئىشلارنى ئاتىسىغا ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئاتىسىمۇ قەدىرنىڭ چېچەنلىكىگە قايىل بوپتۇ. قەدىرنىڭ ئۆرۈك چومىقى ئارقىلىق قاراقچىلارنىڭ سەردارىنى ئۆلتۈرگەنلىكى ھەققىدىكى باتۇرلۇقى تاغدىن چۈشۈپ تارقاپ كەتكەن ھېلىقى قاراقچىلار

ئارقىلىق ئەل ئىچىگە تاراپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «كۆزگە ئىلمىغان چوماق قاڭ-شارنى يارار» دېگەن ماقال قەدىرنىڭ ئاشۇ كەچۈرمىشىدىن قىلىپ بىزگىچە يېتىپ كەلگەنىكەن.

ئېيتىپ بەرگۈچى:

ئابدۇسالام ساتتار

بەش بارماقنىڭ قايسىسىنىلا چىشلىسە ئاغرىيدۇ

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى بىر يۇرت بولغانىد-
كەن. ئاشۇ يۇرتتا چىچەك - چوكان ۋاقتىدا يولدىشىدىن
ئايرىلىپ قالغان بىر ئايال ئۆتكەنىكەن. ئۇ ئايالنىڭ بەش
بالىسى بولۇپ، تۇرمۇشى ناھايىتى غۇربەتچىلىكتە ئۆتىدى-
كەن. ئۇ ئايال باشقىلارنىڭ نېنىنى يېقىپ، كىر - قاتلىرى-
نى يۇيۇپ، بالىلىرىنىڭ ئەتىگەنلىكىنى تاپسا كەچلىكىنىڭ
غېمىنى قىلىپ، ئۆزى يېمەي - يېگۈزۈپ، كىيمەي -
كىيدۈرۈپ بالىلارنى چوڭ قىپتۇ. ئۇ ئايال بالىلىرىنى قاتار-
غا قوشقۇچە چاچلىرى پاختىدەك ئاقىرىپ، بەللىرى يادەك
ئېگىلىپ كېتىپتۇ. ئۇ ئايال ئۆزىنىڭ شۇنچە جاپا چەككەن-
لىكىدىن ئاغرىنماي يەنە بالىلىرىنى مىڭ تەسلىكتە ئۆي-
لۈك- ئوچاقلىق قىلىپ قويۇپتۇ.

ئۇ ئايال كىچىك ئوغلىنى ئۆيلەپ، ئۆزى ئولتۇرۇۋاتقان
ئۆينى ئوغلىغا بىكارلاپ بەرگەندىن كېيىن ئۆزىنىڭ باش
تىقىپ ئولتۇرغۇدەك ماكانىدىن ئايرىلىپ قاپتۇ. ئۇ ئايال
دەسلەپتە چوڭ ئوغلىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ تۇرۇپتۇ. چوڭ
ئوغلىنىڭ يەتتە بالىسى بار ئىكەن. چوڭ ئوغلى شۇ بالىلارنى
بېقىشنىڭ غېمى بىلەن ئەتىگەندىن - كەچكىچە سىرتتا يۈرۈي-
دىكەن، ئۆيدە نېمە ئىشلارنىڭ بولۇۋاتقانلىقىنى تازا بىلىپ

كەتمەيدىكەن. ئۇ ئايال چوڭ ئوغلىنىڭ ئۆيىدە تۇرۇپ بىر ھەپتە بولغاندا كېلىنىنىڭ خۇيى تۇتۇپ چىراي ئاچماس بولۇۋاپتۇ. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن كېلىنىنىڭ قىلىقلىرى كۈندىن - كۈنگە ھەددىدىن ئېشىپ، ئۇ ئايالغا تاماقنىڭ سۇيۇقىنى، ناننىڭ قاتتىقىنى بېرىدىغان بوپتۇ. ئۇ ئايال ئوغلىنىڭ كۆڭۈل ئارامىنى بۇزماسلىق ئۈچۈن دېمىنى ئىچىگە يۇتۇپ يۈرۈۋېرىپتۇ.

بىر كۈنى، چوڭ كېلىن يولدىشى يوق ۋاقىتتا ئۇ ئايالغا يەنە دوق قىلىپ:

— يا يەپ تويمىغان، ئەجەب قۇتۇلالمىدىم بۇ ئۆلمىگەن قېرىدىن، — دەپتۇ. بۇ گەپ ئۇ ئايالغا بەكمۇ ئېغىر كەپتۇ - دە، ئاچچىقلانغان ھالدا:

— ماڭا بىر قاچا تاماق بېرىش ئېغىر كېلىپ مېنىڭ ئۆلۈمىمنى تىلەمسەن؟ — دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى گەپ تەرگىشىپ ئۇرۇشۇپ قاپتۇ. كېلىنى ئۇ ئايالنى ئۆيدىن قوغلاپتۇ.

— بۇ ئوغلۇمنىڭ ئۆيى، سېنىڭ مېنى قوغلاشقا ھەققىڭ يوق، — دەپتۇ ئۇ ئايال.

— قېنى كۆرەرمىز، بۇ ئۆي كىمنىڭ، ئوغلۇڭ كەلگەندە بىلىپ قالىسەن، — دەپتۇ كېلىنى كۆڭلىگە بىر ئىشنى پۈكۈپ.

ئۇ ئايالنىڭ چوڭ ئوغلى كەچقۇرۇن قايتىپ كەپتۇ. ئۇ ئايال بولغان ئىشنى ئوغلىغا دېگۈچە كېلىنى ئالدىغا ئۆتۈپ:

— سېنىڭ ئاناڭ ھازىر مېنىڭ ئەتكەن تامىقىمنى ياراتمايدۇ، دائىم تاماقتىن قۇسۇر چىقىرىدۇ، بىكاردىن - بىكار خاپا بولۇپ ماڭا دوق قىلىدۇ، ئەمدى مېنىڭ ھېچبىر چىدى-

غۇچىلىكىم قالمىدى، بۇ ئۆيدە سەن يا ئاپاڭ بىلەن تۇر،
يا مەن بىلەن تۇر! — دەپ يىغلىغىنىچە ئېرىنىڭ ياقىسىغا
ئېسىلىپتۇ.

چوڭ ئوغۇل بىر ئاپىسىغا، بىر بالىلىرىغا قاراپ قويۇپ
خېلى ئۇزاق تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن:

— ئانا، مېنى بالىلىرىم بىلەن تىنچ ياشىغىلى قويساڭ
بولامدۇ؟ — دەپتۇ.

ئۇ ئايال ئوغلىنىڭ بىچارە تۇرقىغا قاراپ ھەم ئېچىن-
غان، ھەم ئاچچىقلانغان ھالدا:

— ئىسىت! سېنىڭ ئوغۇل بالا بولۇپ قالغىنىڭ، —
دەپتۇ - دە، پېشىنى قېقىپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

ئۇ ئايال ئىككىنچى ئوغلىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ تۇرۇپتۇ.
ئىككىنچى ئوغلىنىڭ بەش بالىسى بولۇپ، چوڭى بەش ياش-
تا، كىچىكى ئانىسىنىڭ قۇچىقىدا ئىكەن. ئىككىنچى ئوغ-
لىمۇ بالىلىرىنى بېقىشنىڭ غېمى بىلەن ئۆينىڭ ئىشلىرى
بىلەن ئانچە كارى يوق ئىكەن. ئۇنىڭ ئايالى ئۆيدە كۈن بويى
چوڭ بالىلىرىنىڭ غەلۋىسىنى بېسىقتۇرۇپ، كىچىك بالىسى-
نىڭ تەرەت - سۈيدۈكلىرىنى ئادالاپ كۈننى كەچ قىلىدى-
كەن. شۇڭا ئۇ كېلىن قېيىنانىسى كەلگەندە بىرەر ۋاخ تاماق-
نى ئۆز ۋاقتىدا ئىسسىققىنا ئالدىغا قويماپتۇ، ئەكسىچە بوۋى-
قىنى قۇچىقىدىن چۈشۈرمەي قېينانىسىغا ئۆينىڭ ھەممە
ئىشىنى يۈكلەپ قويۇپتۇ. ئۇ ئايال «بالام ئۈچۈن، نەۋرىلى-
رىم ئۈچۈن» دەپ كۈن بويى ئۆي ئىشلىرىدىن باش كۆتۈرەل-
مەپتۇ. ئەمما، ئىككىنچى كېلىن يەنىلا ئۇنىڭدىن رازى
بولماپتۇ.

بىر كۈنى، ئىككىنچى كېلىن بوۋىقىنىڭ بىر پارچە

زاكىسىنىڭ ئانچە پاكىز يۆيۈلمىغانلىقىنى كۆرۈپ، قېيىناند-
ىسىغا چالۋاقاپلا كېتىپتۇ:

— چوڭ بىر ئادەم تۇرۇپ يېگەن نېنىغا تۇشلۇق ئىش قىلالمىغان، يا كۆزدىن يوقالمىغان.

بۇ ئۆيدە ھېچقانداق خۇۋلۇق كۆرمىگەن ئۇ ئايالغا كېلىد-
ىنىنىڭ گېپى بەكمۇ ئېغىر كەپتۇ.

— مەن بۇ ئۆيدە نېمە يېدىم؟ كۆندە بالىلىرىنىڭ پوق - سۈيدۈكىنى ئادالاپ، شۇ بالىلىرىڭنىڭ پوق - سۈيدۈكىنى يەۋاتىمەن! — دەپتۇ ئۇ ئايال. بۇنىڭ بىلەن كېلىن تېخىمۇ زەردە بىلەن:

— شۇنچىلىك ئىشنىمۇ قىلمامتىڭ ئەمىسە؟ سېنى يات-
قۇزۇپ قويۇپ باقسام بولامتى؟ چىدىمىساڭ ماڭ! سېنى يەتتە قات كۆرپە ئۈستىدە ياتقۇزۇپ باقىدىغان بالىلىرىڭنىڭ ئالدىغا بار، قېنى، كىم سېنى مەندەك باقىدىكىن، — دەپ ئۆيدىن قوغلاپتۇ.

ئۇ ئايال ئىككىنچى ئوغلىنىڭ ئۆيىدىن شۇنداقلا چىقىپ كەتكۈسى كەلمەي ئوغلىغا بولغان ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ، ئىك-
كىنچى ئوغلىمۇ بېشىنى يەردىن كۆتۈرمەي:

— ئانا، مەن سەندىن خۇش بولۇپ قالاي، مېنى مۇشۇ بەش بالام بىلەن تىنچ ياشىغىلى قويساڭ، — دەپتۇ.

ئۇ ئايال ئىككىنچى ئوغلىنىڭ ئۆيىدىنمۇ كۆڭلى سو-
ۋۇپ، ئۈچىنچى ئوغلىنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. ئۇ ئايال ئۈچىند-
چى ئوغلىنىڭ ئۆيىدە بىر مەزگىل تۇرغاندىن كېيىن، ئۈ-
چىنچى ئوغلىنىڭ ئايالىمۇ يوقىلاڭ ئىشلارنى باھانە قىلىپ، ئۆيدىن ئۇنى قوغلاپ چىقىرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئايال بىر يىل ئۇ ئۆي، بۇ ئۆيدە دوقۇرۇپ يۈرۈپ ئاخىر كىچىك

ئوغلىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. بۇ چاغدا كىچىك ئوغلىمۇ بىر بالىلىق بولۇپ بولغانىكەن. ئۇ ئايال بۇ ئۆيگە قەدەم باسقان كۈندىن باشلاپ كىچىك كېلىنىمۇ ئۇنى مالاي ئورنىدا كۆرۈپ ئۆي ئىشلىرىغا، بالا بېقىشقا سېلىپتۇ. شۇ ئىشلارغا سالغاز-نى ئاز دېگەندەك، ئاخشىمى ئۇ ئايالغا تونۇر بېشىغا ئورۇن سېلىپ بېرىپتۇ. بۇ ئىشلار ئۇ ئايالغا تولىمۇ هار كەپتۇ. ئۇ ئايال بۇ ئازابلارغا چىدىماي ئوغۇللىرى ئۈستىدىن پادى-شاهنىڭ ئالدىغا ئەرز قىلىپ بېرىپتۇ.

— ئەي پادىشاهىئالەم، مەندەك بىر ئاجىزغا باشپاناھ بولۇپ، ئاشۇ نائەهلىي ئوغۇللىرىمنى جازالاپ بەرسىلە، — دەپتۇ ئۇ ئايال نالە قىلىپ.

پادىشاھ ئۇ ئايالنىڭ تارتقان دەرد ـ ئەلەملىرىنى ئاڭ-لاپ، بەش ئوغلىنى ئوردىغا چاقىرىپ كەپتۇ.

— سىلەر نېمىشقا ئۆزۈڭلارنى بېقىپ چوڭ قىلغان ئاناڭلارنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىسىلەر؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ غەزەپلىنىپ. ئۇ ئايالنىڭ چوڭ ئوغلى ئۆز هالىنى ئېيتىپ:

— ئەي پادىشاهىئالەم، كىم ئۆز ئانىسىنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىشقا چىدايدۇ؟ مېنىڭ يەتتە بالام بار، ئانام بىز بەش بالىنى ئوتىمىزدا كۆيۈپ، سۈيىمىزدە ئېقىپ چوڭ قىلغاندەك، ئايالىممۇ شۇ يەتتە بالىنىڭ ئوتىدا كۆيۈپ، سۈيىدە ئېقىپ بېقىۋاتىدۇ. لېكىن، ئانام ئۆزىنى ئويلاپ ئايالىم بىلەن جېدەللىشىپ قاپتۇ، ئايالىمنىڭ قىلغىنى توغ-را ئەمەس، ئۇنى ئەيىبلىسەم يەتتە بالىنى تاشلاپ كەتسە، بالىلىرىم تىرىك يېتىم بولۇپ قالامدۇ؟ مەن كىچىكىمدىلا ئاتامدىن ئايرىلغان، ئانام بېقىپ چوڭ قىلغۇچە يېتىمچىلىك-

نىڭ دەردىنى يەتكۈچە تارتقان. شۇڭا بالىلىرىمنى يېتىم قىلغۇم كەلمەي: «ئانا، مېنى بالىلىرىم بىلەن تىنچ ياشىغىلى قويساڭ بولامدۇ؟» دېدىم، كېيىن ئانام ئۆزى ئۆيدىن چىقىپ كەتتى، — دەپتۇ.

پادىشاھ چوڭ ئوغلىنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ ئورۇنلۇق ئىكەنلىكىگە قايىل بوپتۇ. پادىشاھ باشقا ئوغۇللارنىمۇ سوراق قىپتۇ. ئۇلارمۇ چوڭ ئوغۇلغا ئوخشاش جاۋاب بېرىشىپتۇ. پادىشاھ ئاخىرى كىچىك ئوغۇلدىن:

— سەن نېمىشقا ئاناڭنى كېچىسى تونۇر بېشىدا ياتقۇزۇپ قويىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. كىچىك ئوغۇل:

— ئەي پادىشاھئالەم، مەن بالىلارنىڭ كىچىكى، ئانام باشقا بالىلىرىنى ئۆيلۈك - ئوچاقلىق قىلىپ ھەممىسىگە ئۆي ئايرىپ بەردى، ئۇلارنىڭ ئۆيلىرى خېلى چوڭ، بىرقانچە مېھمان سىغىدۇ. مېنىڭ ئۆيۈم بىز بەش بالا قىسىلىشىپ يېتىپ چوڭ بولغان ئاشۇ بىرلا ئېغىزلا ئۆي، شۇڭا ئانامغا تونۇر بېشىغا ئورۇن راسلاپ بېرىپتىمەن، مېنىڭ بۇ نادانلىقىمنى كەچۈرسىلە، — دەپتۇ.

پادىشاھ ھەممە ئوغۇللارنى سوراق قىلىپ بولۇپ ئاخىرى ئۇ ئايالدىن:

— ئوغۇللىرىڭنىڭ بايانىنى ئاڭلىدىڭ، ھەممىسى ئۆزىگە تۇشلۇق سەۋەب كۆرسەتتى، قايسىسىنى قانداق جازالاشنى بىلەلمەي قالدىم، قېنى، سەن ئېيتقىن، ساڭا قايسىسىنى جازالاپ بەرسەم بولىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئۇ ئايال گەپ قىلماپتۇ. پادىشاھ:

— چوڭ ئوغلۇڭنى جازالاپ بېرەي، ئۇ ھەممىدىن چوڭ

تۇرۇپ ساڭا ئوبدان قارىماپتۇ، — دەپتۇ. ئۇ ئايال دەرھال:
— ياق، پادىشاھىئالەم، چوڭ ئوغلۇمنى جازالىسىلا بولمايدۇ، ئۇ مېنىڭ قولۇمغا قول، پۇتۇمغا پۇت بولۇپ، ئۇكىلىرىنى بېقىپ چوڭ قىلىشتا كۆپ جاپا چەككەن، — دەپ چوڭ ئوغلىنى جازالاشقا قوشۇلماپتۇ.
پادىشاھ ئىككىنچى ئوغۇلنى جازالاپ بەرمەكچى بولغاندەكەن، ئۇ ئايال يەنە:
— ئەي پادىشاھىئالەم، ئىككىنچى ئوغلۇمنىڭ بالىلىرى كىچىك، ئۇنى جازالىسىلا بالىلىرى جاپا تارتىپ قالىدۇ، ئۇنى جازالىمىسىلا، — دەپتۇ.
پادىشاھ ئۈچىنچى ۋە تۆتىنچى ئوغۇللارنى جازالاشنى ئېيتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئايال سەۋەب كۆرسىتىپ جازالاشقا قوشۇلماپتۇ. پادىشاھ ئاخىرى ھەممىدىن كىچىك ئوغۇلنى جازالاشنى ئېيتقانىكەن، ئۇ ئايال يەنە كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ تۇرۇپ:
— ئەي پادىشاھىئالەم، ئۇ ئوغلۇم ئاتىسىنىڭ يۈزىنى كۆرمىگەن، ئاتا مېھرىنى كۆرمىگەن، ئۇنى جازالىسىلا مەن تېخىمۇ چىدىمايمەن، — دەپتۇ.
پادىشاھ ئۇ ئايالنىڭ بىچارە قىياپىتىگە قاراپ بىردەم ئويلانغاندىن كېيىن:
— ئەي ئانا، سەن بەش بارمىقىڭنى چىشلەپ باق، قايسى بارمىقىڭ ئاغرىمىسا، تەرتىپ بويىچە شۇ ئوغۇلنى جازالاپ بېرەي، — دەپتۇ.
ئۇ ئايال بەش بارمىقىنىڭ قايسىسىنىلا چىشلىسە ئاغرىيدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ:
— ئەي پادىشاھىئالەم، راست، بەش بارمىقىمدىن قاي-

سىسىنىلا چىشلىسەم ئاغرىيدۇ، بۇ ھەممىگە ئايان، بولدى، بالىلىرىمنى جازالىمىسىلا، ئالدىراقسانلىق قىلىپ ئالدىلىرىغا كەلگەن گۇناھىمنى كەچۈرسىلە، — دەپ پادىشاھدىن گۇناھىنى تىلەپتۇ.

پادىشاھ ئۇلارنى جازالىماپتۇ. ئەمما، شۇ كۈندىكى ئىشلار بەش ئوغۇلغا ئىبرەت بوپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ئانىسىنىڭ ھالىدىن ياخشى خەۋەر ئېلىپ ئوبدان بېقىپتۇ.

بۇ ئىش پادىشاھ ئوردىسىدىكىلەرنىڭ ئاغزىدىن ئەل ئىچىگە تاراپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «بەش بارماقنىڭ قايسىسىنىلا چىشلىسە ئاغرىيدۇ» دېگەن ماقال ئاشۇ ئايال بىلەن بالىلىرىنىڭ كەچۈرمىشىدىن قىلىپ بىزگىچە يېتىپ كەلگەنىكەن.

ئېيتىپ بەرگۈچى:

پىچان ناھىيە چىقتىم يېزا تۇغاننىڭ كارىزىدىن

توختىخان ناجىت

ئويناپ سۆزلىسەڭمۇ، ئويلاپ سۆزلە

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى ئاۋۇت ۋە ساۋۇت ئىسىملىك ئىككى كىشى ئۆتكەنىكەن. ئۇلار يېقىن قوشنا بولۇپ، ئاۋۇت ئېغىر - بېسىق، ياۋاش، لېكىن ئاچچىقى كەلسە كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەيدىغان ئادەم ئىكەن. ساۋۇت بولسا چاقچاقچى، خىيالىغا كەلگەننى دەيدىغان، باشقىلارنى كۈلكىگە قويۇشقا خۇشتار ئادەم ئىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ساۋۇت ئېتىزلىقتا كېتىۋېتىپ، يە- راقتىن بېشىنى يەردىن كۆتۈرمەي خىيال بىلەن كېلىۋاتقان قوشنىسى ئاۋۇتنى كۆرۈپ، ئۇنى كولدۇرلىتىپ بېقىشنى ئويلاپ قاپتۇ. ئاۋۇت يېقىن كەلگەندە ساۋۇت بىر خىل تەڭقىسلىقتا قالغان قىياپەتتە:

— ۋاي، ئاداش، يېقىندىن بېرى قاملاشمىغان بىر ئىشنى بىلىپ قالغاندەك قىلىمەن، بۇنى سىلىگە دەي دېسەم يۈرىكىم چىدىمايدۇ، دېمەي دېسەم كۆڭلۈم ئۇنىمايدۇ، قاند- داق قىلىشىمنى راستىنلا بىلەلمەي قالدىم؟ — دەپتۇ. ئاۋۇت قوشنىسىنىڭ تۇرقىغا قاراپ ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەن ھالدا:

— نېمە ئىش بولدى؟ بىرەر كېلىشمەسلىك بولدىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ساۋۇت بېشىنى تاتىلاپ گەپ قىلماپتۇ. ئاۋۇت سەل تېرىككەندەك بولۇپ:

— ھەي، جېنىم قوشنام، سىلى ئەزەلدىن گەپكە كەل-

گەندە بۇنداق مىس ـ مىس ئەمەس ئىدىلە، بۇگۇن ئەجەب تىللىرىنى قاغا چوقۇلۇۋالغاندەك بولۇپ قاپتىلىغۇ؟ گەپ بولسا گاچ ـ گاچ دېمەمدىلا، سىلىنى شۇنچە قىيىنىغان زادى نېمە گەپ ئىدى؟ — دەپتۇ. ساۋۇت ئىككى يېنىغا قاراپ قويۇپ:

— مەن شۇ قوشىندارچىلىقنىڭ يۈزىدىن سىلىگە بۇ گەپنى دەي دەيمەن، لېكىن بۇ گەپنى سىلىگە شۇنداقلا دېيىشكە تىلىم كۆيۈۋاتىدۇ، — دەپتۇ. بۇ گەپ بىلەن ئاۋۇت تېخىمۇ تىت ـ تىت بولۇپ:

— شۇ قوشىندارچىلىقنىڭ يۈزىدىن سىلى ماڭا دېمەك. چى بولغان شۇ گەپنى تېزرەك دېسىلە، — دەپتۇ. ساۋۇت سەل بىئارام بولۇۋاتقاندەك قىياپەتتە:

— ھەي، بۇ گەپنى مەن بىلىپ تۇرۇپ سىلىگە دېمە. سەم، مەنمۇ قىيامەتتە قارا يۈز بولۇپ سوئال ـ سوراققا قالىمەن. شۇڭا سىلىگە دەي، يېقىندىن بېرى سىلى يوق چاغدا بىر يات ئەر سىلىنىڭ ئۆيلىرىگە ئانچە ـ مۇنچە يورغى. لايدىغان بولۇپ قالغاندەك قىلىدۇ. بايا مەن بۇ ياققا ماڭغاند. دىمۇ ئۇ ئادەم سىلىنىڭ ئۆيلىرىگە كىرىپ كەتكەندەك قىلغا. نىدى، — دەپتۇ.

ئاۋۇت بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئارتۇقچە گەپ قىلماي ئالدىراپ ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ. ساۋۇت ئالدىراپ كېتىۋاتقان ئاۋۇت. نىڭ كەينىدىن قاراپ: «بىر تاماشا چىقىدىغان بولدى ـ دە؟» دەپ ئىچىدە راسا كۈلۈپتۇ.

ئاۋۇت ئاچچىقىدا كەلگىنىچە ھويلىسىدىن بىر تال كال. تەكنى قولىغا ئېلىپ ئۆيىگە يۈگۈرۈپ كىرىپتۇ. دېگەندەك، ئوچاق تۆۋىدە بىر ئادەم بىر يوغان كۆتەكنى يېرىۋاتقانىكەن،

ئايالى كاڭدا ئۇلتۇرۇپ تاماقنا تەييارلىق قىلىۋاتقانىكەن. ئاۋۇت ئايالىغا قاراپ قويۇپ گەپ قىلماي قولىدىكى كالتەك بىلەن ئۇ ئادەمنىڭ بېشىغا كېلىشتۇرۇپ بىرنى ساپتۇ. ئۇ ئادەم شۇ هامان دۈم چۈشۈپتۇ. نېمە بولغانلىقىنى بىلمەي قالغان ئاۋۇتنىڭ ئايالى قورقۇپ كېتىپ:

— ۋاي، دادىسى! بۇ نېمە قىلغانلىرى! ؟ — دەپ ۋارقىرىۋېتىپتۇ. ئاۋۇت دۈم چۈشكەن ئادەمنىڭ ئۆلۈك - تىرىكلىكى بىلەن كارى بولماي ئايالىغا ئالىيىپ:

— بۇ كىم! ؟ — دەپ غەزەپ بىلەن سوراپتۇ.

ئاۋۇتنىڭ ئايالى هودۇقۇپ نېمە قىلارىنى بىلمەي:

— بۇ قوشنىمىز ساۋۇتنىڭ دادىسى مامۇت، ئۆيدە قالىغۇدەك پارچە ئوتۇن قالماپتىكەن، ئۇنى كۆتەك يېرىپ بېرىشقا چاقىرغانىدىم، — دەپتۇ.

ئاۋۇت شۇ چاغدىلا ئاچچىقىدا ئالدىراپ خاتا ئىش قىلىپ قويغانلىقىنى بىلىپ هېلىقى يىقىلغان ئادەمنى يۆلەپتۇ، ئۇ ئادەمنىڭ ئاللىقاچان جېنى چىقىپ بولغانىكەن. «تاماشا كۆرىمەن» دەپ كەينىگە يانغان ساۋۇت بۇ ئۆيگە كىرىپلا قانغا مىلىنىپ ياتقان دادىسىنى كۆرۈپتۇ - دە: «ئاھ، خۇدا! بۇ نېمە ئىش؟» دەپ زار - زار يىغلاپ كېتىپتۇ. ئاۋۇت هېچ ئىش بولمىغاندەك:

— سىلى: «ئۆيۈڭلەردە يات ئادەم ئولتۇرىدۇ» دېگەندىلە، كىرىپ ئۇرسام دادىلىرى چىقىپ قالدى ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ.

ساۋۇت بۇ ئەلەمگە چىدىماي دادىسىنىڭ خۇن دەۋاسىنى قىلىپ ئاۋۇتنى قازىغا ئەرز قىپتۇ. ئاۋۇت قازىنىڭ ئالدىدا بولغان ئىشنى باشتىن - ئاخىر بىرمۇبىر سۆزلەپ بېرىپتۇ.

قازى ئاۋۇتنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ ساۋۇتتىن:
— ئاۋۇتنىڭ ئېيتقانلىرى راستمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.
ساۋۇت ئامالسىز:
— مەن ئۇنىڭ بىلەن ئويۇنىشىپ شۇنداق دەپ قويغانىدىم، — دەپتۇ. قازى ئۇنىڭغا قاراپ بېشىنى چايقاپ ھەسرەتلەنگەن ھالدا:
— سەن ئويناپ سۆزلەپسەنۇ، ئاقىۋىتىنى ئويلىماپسەن ئەمەسمۇ، داداڭنىڭ بېشىغا ئۆزۈڭ چىقىپسەن، بۇ ئۆزۈڭ-نىڭ شورى، — دەپتۇ ۋە «ئاۋامغا ئىبرەت بولسۇن» دەپ بۇ دەۋانى قوبۇل قىلماپتۇ. ساۋۇت پۇشايمان بىلەن قازىخانى-دىن چىقىپ كېتىپتۇ.
بۇ ئىش يۇرت ئىچىگە تارقاپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «ئويناپ سۆزلىسەڭمۇ ئويلاپ سۆزلە» دېگەن ماقال ئاۋۇت بىلەن ساۋۇتنىڭ كەچمىشىدىن قېلىپ بىزگىچە يېتىپ كەل-گەنىكەن.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
پىچان ناھىيە چىقتىم يېزىسىدىن
غوپۇر ئابدۇللا

ئۆزۈم تاپقان بالاغا، نەگە باراي دەۋاغا

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى بىزدىن يىراق ماكاندا بىر يۇرت بولغانىكەن. ئاشۇ يۇرتتا ئىشچان، ئەقىللىق، ھەممە ئىشقا پەمى بار بىر دېھقان ئۆتكەنىكەن. ئۇ ھەر يىلى يازدا تېرىقچىلىق قىلىپ تاپقان ئاشلىقى بىلەن قىشنى خاتىرجەم ئۆتكۈزىدىكەن. بىر يىلى دېھقاننىڭ بىكارچىلىقتا ئىچى پۇشۇپ چىلگە يېگۈسى كېلىپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ كۈن نۇرى ياخشى چۈشىدىغان بىر ئېغىز ئۆينى بىكارلاپتۇ، ئاندىن ئۇ ئۆينىڭ يېرىگە چۆنەك ئېچىپ چىلگە تېرىپتۇ. دېھاننىڭ كۆڭۈل قويۇپ پەرۋىش قىلىش نەتىجىسىدە ئۇزاق ئۆتمەي راسا ئوخشىغان چىلگىلەر ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا نامايان بوپتۇ. ئۇ يۇرتتا ھەرقانداق مېۋە پىشسا ئەڭ ئاۋۋال «يۇرت بېشى يېسۇن!» دەپ پادىشاھقا تەقدىم قىلىدىغان ئادەت بار ئىكەن. شۇڭا دېھقان تۇنجى پىشقان چىلگىنى پادىشاھقا سوۋغا قىلىپ ئوردىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. قىشتا تۇنجى قېتىم چىلگە يېيىش پۇرسىتىگە ئېرىشكەن پادىشاھ ناھايىتى خۇشال بولۇپ دېھقاندىن:

— مۇشۇ قىشتا بۇ چىلگىنى نەدىن تاپتىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئۆز ئۆيۈمدە تېرىدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ دېھقان.

پادىشاھ دېھقاننىڭ سۆزىگە تېخىمۇ ھەيران بولۇپ:

— بۇ قىشتا چىلگە تېرىشنىڭ ئۇسۇلىنى قانداق تاپتىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

دېھقان چىلگە تېرىش جەريانىنى، چىلگىنى پىشۇرۇش ئۇسۇلىنى تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىپتۇ. دېھقاننىڭ ئەقىل - پاراستىدىن، قىلغان ئىشىدىن مەمنۇن بولغان پادىشاھ تېخىمۇ خۇشال بولۇپ:

— ئەقلىڭگە بارىكاللا، سەن بولساڭ بۇنىڭدىن كېيىن قىشتىمۇ چىلگە يېگۈدەكمەن. خەزىنىدار، بۇ ئەقىللىق دېھقانغا مىڭ تىللا ئىنئام بەرگىن! — دەپتۇ.

خەزىنىدار مىڭ تىللانى ئېلىپ چىققۇچە دېھقان پادىشاھنىڭ ئەتراپىدىكى ئادەملەرگە سەپسېلىپ قاراپ چىقىپتۇ. دېھقان ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ چىرايى تاتىرىپ، تىترەپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۆزى ئېلىۋاتقان ئىنئامغا نارازى بولۇۋاتقانلىقىنى سېزىپتۇ ۋە كۆڭلىدە ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈپ قويۇپتۇ. دېھقان پادىشاھ بەرگەن مىڭ تىللانى ئېلىپ ئوردىدىن چىقىپ كېتىشىگە ئوڭ قول ۋەزىر پادىشاھقا ئۆز كۆڭلىنى ئاشكارىلاپ:

— شاھىم، سىلىگە بۇ تىللالارنىڭ قەدىر- قىممىتى يوقتەك كۆرۈنگەن بىلەن، بىز ئۇنى تولىمۇ مۇشەققەتتە يىغىمىز. بەزىدە بىر تىللانى تېپىپ ئوردىغا ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن بەگلىرىمىز، چاپارمەنلىرىمىز مىڭ تىرىلىپ، مىڭ ئۆلگۈدەك بولىدۇ. سىلى بولسىلا بىر تال ئەرزىمەس چىلگە ئۈچۈن مىڭ تىللا بېرىۋەتتىلە، — دەپتۇ.

پادىشاھ ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىپ، ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىش ئۈچۈن:

— ھېچ ۋەقەسى يوق، شۇنىڭغىمۇ شۇنچىۋالا سارغىيىپ

ـ تاتىرىپ كەتكەن بارمۇ؟ ئالماقىنىڭ بەرمىكى بار! بۇنى بىلمەمسەن؟ — دەپتۇ.

ئوڭ قول ۋەزىر پادىشاھنىڭ سۆزىگە قايىل بولماي:

— مەن بۇ ئىشقا زادى بىپەرۋالىق بىلەن قاراپ تۇرالمايمەن. ئۇلۇغ شاھىم، ھېچبولمىغاندا، ئۇنىڭغا بېرىلگەن بۇ مىڭ تىللانىڭ يېرىدىمىنى بولسىمۇ قايتۇرۇۋېلىش زۆرۈر دەپ قارايمەن، — دەپتۇ.

پادىشاھ ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ گەپلىرىدىن ئۇنىڭ ھەسەتخور، ئىچى تار، پەمسىز ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ- دە، ئۇنى ئۆزىدىن يىراق قىلىشنى ئويلاپ:

— بوپتۇ، مەن بەرگەن تىللالارغا سېنىڭ ئىچىڭ ئاغرىغان بولسا، سەن بېرىپ ئۇ دېھقاننى رەنجىتمەي، قورقۇتماي ھەم مېنىڭ ئالدىمغا ئەكەلمەي، ئۇنىڭ قولىدىكى تىللالارنى قانچىلىك قايتۇرۇۋالساڭ ھەممىنى ئۆزۈڭ ئال! لېكىن، دېھقاننى رەنجىتسەڭ، قورقۇتساڭ، تىللالارنى قايتۇرۇپ كېلەلمىسەڭ بالاسىغا ئۆزۈڭ قالىسەن، دەۋايىڭنى مەن سورىمايمەن، — دەپتۇ.

پادىشاھنىڭ ئاغزىدىن بۇ گەپنىڭ چىقىشى بىلەنلا ئوڭ قول ۋەزىر پادىشاھنىڭ گەپلىرىنىڭ ئالدى ـ كەينىنى ئويلانمايلا ئوردىدىن چىقىپتۇ ـ دە، تورۇق ئارغىمىقىنى مىنىپ دېھقاننىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ مېڭىپتۇ. دېھقان تېخى يولدا بولۇپ، ۋەزىرنىڭ كەينىدىن كېلىدىغانلىقىنى پەملەپ كېتەۋاتقانىكەن. ئوڭ قول ۋەزىر دېھقاننىڭ كەينىدىن يېتىشىپ كېلىپ:

— ھەي، دېھقان، توختا! مېنىڭ سەندىن سورايدىغان بىر سوئالىم بار، شۇنىڭغا جاۋاب بەرسەڭ تىللالار سېنىڭ

بولىۋېرىدۇ، يولۇڭغا كېتىۋېرىسەن، ئەگەر توغرا جاۋاب بېر-
رەلمىسەڭ تىللالارنى ماڭا قايتۇرۇپ بېرىشىڭ كېرەك، —
دەپتۇ.

بۇ ئويۇننىڭ ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ ھەسەتخور، ئىچى
تارلىقىدىن كېلىپ چىققانلىقىنى ئاڭلىغان ئويلاپ بولغان
دېھقان:

— قېنى، تەقسىر، سوئالىڭىزنى سوراڭ، ئەمما بىر
شەرت شۇكى، دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ تون- سەرپايلىرىڭىز-
نى سالىسىز، مەن ئېتىڭىزغا مىنىپ، سىزنىڭ تون -
سەرپايلىرىڭىزنى كىيىپ تۇرۇپ جاۋاب بېرىمەن. سىز سو-
ئالنىڭ جاۋابىنى مېنىڭ كىيىملىرىمنى كىيىپ تۇرۇپ ئاڭ-
لايسىز. ئەگەر بۇنىڭغا كۆنمىسىڭىز، ھەر ئىككىمىز پادى-
شاھنىڭ ئالدىغا بارىمىز. مەنمۇ جاۋابىنى شۇ يەردە بېرىمەن،
سىزمۇ جاۋابىنى شۇ يەردە ئاڭلاڭ، — دەپتۇ.

ئوڭ قول ۋەزىر دېھقاننىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ پادىشاھ-
نىڭ: «دېھقاننى رەنجىتسەڭ، قورقۇتساڭ، تىللالارنى
قايتۇرۇپ كېلەلمىسەڭ بالاسىغا ئۆزۈڭ قالىسەن»
دېگەن پەرمانى يادىغا كېلىپ:

— بوپتۇ، سېنىڭ دېگىنىڭدەك بولسۇن، ئەمما مېنىڭ
سوئالىمغا قانائەتلەنگۈدەك جاۋاب بېرىشىڭ شەرت، بولمىسا
مەن سېنى بوش قويمايمەن، — دەپتۇ ھەم دەرھال ئاتتىن
چۈشۈپ، كىيىملىرىنى دېھقانغا سېلىپ بېرىپتۇ، ئۆزى دېھ-
قاننىڭ كىيىمىنى كىيىپ تۇرۇپتۇ. دېھقان ۋەزىرنىڭ تون-
سەرپايلىرىنى كىيىپ ئارغىماق ئېتىغا مىنىپتۇ، ئاندىن ۋە-
زىرگە قاراپ:

— قېنى، سوئالىڭىزنى سوراڭ! — دەپتۇ. ئوڭ قول
ۋەزىر:

— ھازىر مۇشۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە خۇدايىم نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. دېھقان:

— ھازىر مۇشۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە خۇدايىم ئاتلىقنى پىيادە، پىيادىنى ئاتلىق، دېھقاننى ۋەزىر، ۋەزىرنى خار قىلىۋاتىدۇ. قېنى، بۇنىڭدىن باشقا يەنە سورايدىغان قانداق سوئالىڭىز بار؟ — دەپتۇ.

ئوڭ قول ۋەزىر دېھقانغا قىلىشقا سۆز، قويۇشقا ئەيىب تاپالماي تۇرغان ئورنىدا بۇتتەكلا قېتىپ قاپتۇ. دېھقان تورۇق ئارغىماقنى مىنىپ پادىشاھ ئوردىسىغا بېرىپتۇ. پادىشاھ دېھقاننىڭ بۇ تۇرقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئەقىل - پاراسىتىگە يەنىمۇ قايىل بوپتۇ ۋە ئۇنى ئوڭ قول ۋەزىر قىلىپ تەيىنلىگەنلىكىنى جاكارلاپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىر ئۆزىنىڭ ھەسەتخور، ئىچى تارلىقى بىلەن ئۆزىگە ئۆزى بالا تېپىپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا بارالماي ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ھەسرەت بىلەن ئۆتۈپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ بۇ ئىشى يۇرت ئىچىگە تاراپتۇ، يۇرت ئۆلىمالىرى بۇ ئىشقا قارىتا:

— «ئۆزۈم تاپقان بالاغا، نەگە باراي دەۋاغا» دېگەن شۇ، — دېيىشىپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «ئۆزۈم تاپقان بالاغا، نەگە باراي دەۋاغا» دېگەن ماقال ئاشۇ ۋەزىرنىڭ كەچمىشىدىن قېلىپ بىزگىچە يېتىپ كەلگەنىكەن.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
پىچان ناھىيە چىقتىم يېزىسىدىن
راجىھ ئابدۇقادىر ئىبراھىم

يالغانچىلىقتىن گاچىلىق ياخشى

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى بىر يۇرت بولغاندىكەن. ئاشۇ يۇرتتا تەقى ئىسىملىك بىر كىشى بولۇپ، دائىم كىچىككىنە ئىشلارنى باھانە قىلىپ باشقىلارنى قازىغا ئەرز قىلىدىكەن ھەم شۇ ئارقىلىق ئاز- تولا نەپكە ئېرىشىدىكەن. شۇ يۇرتتىكى كىشىلەر بارا- بارا تەقىنىڭ مىجەزىنى چۈشىنىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىپ - بېرىم قىلمايدىغان، ئۇنىڭغا يولۇقۇپ قېلىشتىن ئېھتىيات قىلىدىغان بوپتۇ. شۇڭا تەقى خېلى ۋاقىتلارغىچە دەۋا - دەستۇردىن يىراق بوپتۇ، يۇرت قازىسىنىڭ قولىقىمۇ خېلى تىنچىپ قاپتۇ.

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە تەقىنىڭ بېغىغا قوشنىسى نەبىنىڭ ئىككى قويى كىرىپ كېتىپتۇ. تەقى دەل ۋاقتىدا كېلىپ قېلىپ قويلارنى تۇتۇۋاپتۇ، ئاندىن قوشنىسى نەبىنى چاقىرىپ: «بېغىمنى قويلىرىڭ ۋەيران قىلىۋەتتى، تۆلەم بېرىسەن! » دەپ تۇرۇۋاپتۇ. تەقىگە ھېچقانداق زىيان بولمىغاچقا، نەبى ئۆزرە ئېيتىپ، تۆلەپ بېرىشكە ئۇنىماپتۇ. ئۇلار ئەنە شۇنداق تەرگىشىپ تۇرغاندا تەقىنىڭ يەنە بىر قوشنىسى سەمى كېلىپ قېلىپ نېمە ئىش بولغانلىقىنى سوراپتۇ. تەقى خاپا بولغان ھالدا:

— بۇ نەبى دېگەن ئاداش قويلىرىغا ئوبدان قارىماپتۇ، مېنىڭ بېغىمنى ئۆزىنىڭ يايلىقى دەپ بىلگەن ئوخشايدۇ، قويلار بېغىمنى ۋەيران قىلىۋېتىپتۇ، — دەپتۇ. سەمى تەقى-

نىڭ بېغىنى كۆرۈپ چىقىپ :
— ھېچقانچە زىيان بولماپتۇ، قولۇم - قوشنىدار-چىلىقتا بۇنچىلىك ئىشلار بولۇپ تۇرىدۇ، بولدى قىلىۋېتىڭ-لار، — دەپ ئۇلارنى مىڭ تەسلىكتە ئاجرىتىپ قويۇپتۇ.
تەقى قوشنىسى سەمىنىڭ ئارىغا كىرىشى بىلەن نەبىنىڭ قويلىرىنى بېرىۋېتىپتۇ. لېكىن، ئۇ: «بىر ئۇبدان نەپكە ئېرىشىدىغان ياخشى پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويدۇم» دەپ كېچىچە ئۇخلىيالماپتۇ. ئويلا - ئويلا ئاخىرى يەنىلا قازىخا-نىغا بېرىپ دەۋا قىلىش قارارىغا كەپتۇ. نەبىنىڭ قويلىرى تەقىنىڭ بېغىغا كىرگەن بىلەن ياۋا ئوت - چۆپلەرنى يەپ ھېچقانداق زىيان سالمىغانىكەن. شۇڭا ئۇ دەۋادا نەپ ئالالماي قېلىشىدىن ئەنسىرەپ قوشنىسى سەمىنى ئۆزىگە گۇۋاھ بو-لۇپ بېرىشكە تەكلىپ قىپتۇ. سەمى «ياق» دېسە بۇ مۇتتە-ھەم قوشنىسىنى رەنجىتىدىغانلىقىنى، «ماقۇل» دېسە ئاق كۆڭۈل قوشنىسىغا ئۇۋال بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ ناھايىتى تەڭقىسلىقتا قاپتۇ. ئاخىر ئۇ قازىنىڭ ئالدىغا بارغاندا كاۋاپ-مۇ كۆيمەيدىغان، زىخمۇ كۆيمەيدىغان بىر چارىنى ئويلاپ، تەقىگە گۇۋاھچى بولۇشقا ماقۇل بوپتۇ.
ئۇلار ئۈچى قازىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. تەقى قازىغا يۈ-كۈنۈپ سالام بېرىپ :
— قازى جانابلىرى، يەنە ئالدىلىرىغا دەۋاغا كىلىپ قالدىم، ئاللانىڭ مەندەك ئاجىز بەندىسىگە ئۇۋال قىلماي، دەۋايىمنى ئىلللا سورايدىغانلىقلىرىغا ئىشىنىمەن، — دەپتۇ.
قازى ئالدىدا تۇرغانلارغا بىرقۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چى-قىپ :
— ئېيتە، سەن يەنە نېمە دەۋا بىلەن كەلدىڭ ؟ —

دەپ سوراپتۇ. تەقى قوشنىسى نەبىنى كۆرسىتىپ :
— بۇ قوشنامنىڭ قويلىرى مېنىڭ بېغىمغا كىرىپ بېغىمنى ۋەيران قىلىۋەتتى، زىيىنىمنى تۆلەپ بېرىشنى ئېيىتسام ئۇنىمىدى، سىلىنىڭ ئادىل ھۆكۈم چىقىرىپ بېرىشلىرىنى ئۆتىنىمەن، — دەپتۇ.
نەبى تەقىنىڭ سۆزلىرىگە ھەيران بولۇپ تۇرغاندا، قازى ئۇنىڭدىن:
— قويلىرىڭ ئۇنىڭ بېغىنى ۋەيران قىلىۋەتكىنى راستمۇ؟— دەپ سوراپتۇ. نەبىنىڭ قازىخانىغا تۇنجى قېتىم كېلىشى بولغاچقا دۇدۇقلاپ قاپتۇ.
— قويلىرىمنىڭ تەقىنىڭ بېغىغا كىرىپ كەتكىنى راست، لېكىن ...
نەبىنىڭ سۆزى تېخى تۈگىمەي تۇرۇپلا تەقى گەپنى تارتىۋېلىپ:
— مانا، قويلىرىنىڭ بېغىمنى ۋەيران قىلغانلىقىغا ئۆزىمۇ ئىقرار بولدى، قازى ئاخۇنۇم، دەرھال ۋەيران قىلىۋەتكەن بېغىمنى تۆلەپ بېرىشكە ھۆكۈم قىلىپ بەرسىلە، — دەپتۇ. نەبى تېخىمۇ ھودۇقۇپ :
— ياق، ياق، مېنىڭ قويلىرىم ئۇنىڭ بېغىغا كىرگىنى راست، لېكىن ۋەيران قىلىۋەتمىدى، شۇ باغقا كىرىپلا كەتتى،— دەپتۇ ئالدىراپ.
شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ھەرقايسىسى ئۆز گېپىنى قىلىپ يەنە دەتالاشقا چۈشۈپتۇ، لېكىن بىر- بىرىنى قايىل قىلالماپتۇ. قازى ئۇلارنىڭ تالاش - تارتىشىنى توختىتىپ:
— سىلەر ھەر ئىككىڭلار ئۆز گېپىڭلارنى يورغىلىتىۋاتىسىلەر، بۇ ئەھۋالنى بىلىدىغان گۇۋاھچىڭلار بارمۇ؟ ئەگەر

گۇۋاھچى بولسا گۇۋاھچىنىڭ سۆزى راستتۇر، — دەپتۇ.

تەقى ئالمان ـ تالمان قوشنىسى سەمىنى كۆرسىتىپ:

— مانا بۇ قوشنام سەمى ھەممىگە گۇۋاھ، ئۇ قويلارنىڭ باغنى ۋەيران قىلىۋەتكەنلىكىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن ھەم نەبى بىلەن ئىككىمىزنىڭ جېدىلىنى ئايرىپ قويغان، — دەپتۇ.

نەبىمۇ تەقىنىڭ سۆزىگە ئۇلاپلا:

— راست، قوشنام سەمى بۇ ئىشقا گۇۋاھ، باغدا زىيان يوق، — دەپتۇ.

قازى سەمىنىڭ ھاڭۋېقىپ تۇرغان سىياقىغا بىرقۇر قاراپ چىقىپ:

— سەن بۇ ئىشقا گۇۋاھ بولغۇچىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

سەمى بىردەم قازىغا، بىردەم ئىككى قوشنىسىغا قاراپ:

— ھەئە! — دەپتۇ.

قازى يەنە:

— نەبىنىڭ قويلىرى تەقىنىڭ بېغىغا كىرىپ كەتكىنى راستمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. سەمى ھېچنېمىنى بىلمىگەن قىياپەتتە:

— ھە؟ — دەپ ئاغزىنى كاماردەك ئېچىپ تۇرۇپتۇ.

قازى سەل تېرىكىپ:

— ھەي، گاچىمۇ سەن، نەبىنىڭ قويلىرى تەقىنىڭ بېغىنى ۋەيران قىلىۋەتتىمۇ، يوق؟ گەپ قىلمامسەن؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ.

سەمى يەنىلا «ھە... ھە» دېگىنىچە ھاڭۋېقىپ تۇرۇپتۇ.

بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن قازىنىڭ خىزمەتكارلىرىدىن بىرى:

— قازى ئاخۇنۇم، بۇ ئادەم ھەم گاس، ھەم گاچا

ئىكەن، بۇنداق ئادەم قانداقمۇ گۇۋاھچى بولالىسۇن، — دەپتۇ.

قازى تەقىگە ئاچچىقلاپ:

— سەن مۇشۇنداق ئادەمنى گۇۋاھچى قىلىپ كەلدىڭ-مۇ؟ ئۇ گەپ قىلالمىسا قانداق گۇۋاھلىق بېرىدۇ؟ — دەپتۇ.

تەقى نېمە قىلارىنى بىلمەي سەمىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ھەي، قوشنام، تېخى ئەتىگەندىلا ساقمۇساق تۇرىتتى-ڭىغۇ، يول بويى ماڭا نەسىھەت قىلىپ كەلگەن ئىدىڭغۇ، قازىنىڭ ئالدىغا كىلىپلا گاس - گاچا بولۇۋالغانلىرى نېمە-سى ؟ — دەپتۇ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ.

سەمى يەنىلا «ھە…» دېگىنىچە ھاڭۋېقىپ تۇرۇپتۇ. تەقى ھەرقانچە گەپ قىلسىمۇ سەمىدىن زۇۋان چىقماپتۇ. تەقى سەمىنى گەپ قىلدۇرالماي ئاخىر بۇ دەۋادىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، ناھايىتى خاپا ھالدا قازىخانىدىن پېشىنى قېقىپ چىقىپ كېتىپتۇ. تەقى چىقىپ كەتكەندىن كېيىن سەمى ئۆز- ئۆزىگە: «ئۇھ، ئەجەب تەس كەلدى!» دېگىنىچە يەردە ئولتۇرۇپ قاپتۇ. قازى سەمىنىڭ گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى كۆ-رۈپ:

— ھەي، كازراپ! بايام گەپ قىلمايۋاتاتتىڭ، ئەمدى تىلىڭ چىقىپ قالدىغۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

سەمى ئىشنىڭ بارلىق جەريانىنى سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن:

— يالغان سۆزلەپ گۇۋاھلىق بەرسەم قوشنام نەپكە ئۇۋال بولىدۇ، ئۇنى ئۇۋالچىلىققا قويسام قىيامەتتە يالغان گۇۋاھلىق بەرگىنىمنىڭ جاجىسىنى تارتىمەن، شۇڭا يالغان

سۆزلەشتىن گاچا بولۇۋېلىشنى لايىق كۆردۇم، — دەپتۇ.
سەمىنىڭ سۆزلىرى قازىنى قايىل قىپتۇ. بۇ ئىش قازىنىڭ ئادەملىرى ئارقىلىق ئەل ئىچىگە تاراپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «يالغانچىلىقتىن گاچىلىق ياخشى» دېگەن ماقال سەمىنىڭ ئاشۇ كەچۈرمىشىدىن قېلىپ بىزگىچە يېتىپ كەلگەنىكەن.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
پىچان ناھىيە چىقتىم يېزىسىدىن
راجىھ غوپۇر ئابدۇللا

يېنىدا بىر تىيىن يوق، تۆگىنىڭ چىشىنى ساناپتۇ

بۇرۇنقى زاماندا سادىل ئىسىملىك بىر كىشى ئۆتكەنىدـ
كەن. ئۇ بىكار بولسىلا بازار ئارىلاپ تاماشا قىلىپ، نەدە
ئادەم كۆپ بولسا شۇ يەردە پەيدا بولىدىكەن، ئۆزىگە يات
بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە قىزىقىپ ئۇجۇر ـ بۇجۇرىنى
بىلىۋېلىشقا بەكمۇ ئامراق ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە سادىل
ئادىتى بويىچە يەنە بازار ئارىلاشقا چىقىپتۇ. سادىل قايناق
بازاردىكى ئوقەتچىلەرنىڭ خېرىدار چاقىرىپ توۋلاشلىرى،
خېرىدارلارنىڭ باھا تالىشىپ قىزغىن سودا قىلىشلىرىنى
تاماشا قىپتۇ، جانبازلارنىڭ ئويۇنىنى كۆرۈپتۇ، مەدداھلارـ
نىڭ ھېكايىلىرىنى ئاڭلاپتۇ. ئۇ بازارنى ئەنە شۇنداق ئايلىـ
نىپ مال بازىرىغا بېرىپ قاپتۇ. سادىل مال بازىرىدا كىشىـ
لەرنىڭ تۆگە سودىگىرىنىڭ ئەتراپىغا توپلىشىۋېلىپ، تۆگىـ
لەرنىڭ چىشىنى ساناۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. سادىل ئىلگىرى
بۇنداق ئىشنى كۆرۈپ باقمىغاچقا بەكمۇ قىزىق تۇيۇلۇپتۇ.
سادىل سودىلىشىۋاتقانلارنىڭ گېپىگە قۇلاق سېپتۇ.

— بۇ قېرى تۆگە ئىكەن، مۇشۇنداق قېرى تۆگىنىمۇ
بازارغا ساتقىلى ئەكىرەمسەن، بۇنداق قېرى تۆگىنى ساتقىلى
ئەكىرگۈچە، ئوبدان بېقىپ، سەمرىتىپ قىشىچە سوقۇم
قىلساڭ بولمامدۇ؟ — دەپتۇ بىر كىشى تۆگە سودىگىرىگە.

— مەنمۇ شۇنداق ئويلىغان، بىراق قىشتا تۆگە گۆشىنى سوقۇم قىلىدىغان باشقا بىرەرى بولسا شۇنىڭ ھاجىتىدىن چىقسامىمكىن، دەپ ئەكىردىم، باشقىلارنىڭ ھاجىتىدىن چىقىش ساۋابلىق ئىش ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ تۆگە سودىگىرى ئۇ كىشىگە.

— باشقىلارنىڭ ھاجىتىدىن چىقىشنى ئەمەس، كور خېرىداردىن بىرەرى ئۇچرىسا بىر ئەخمەق قىلسام، دەپ ئەكىرگەنسەن؟

— راست دەيسەن، كور خېرىدار بولمىسا سودىنى نەس باسىدۇ، ھەركىم ئۆز رىزقىنى يەيدۇ.

سادىل ئۇلارنىڭ گەپلىرىگە قىزىققىنىچە ئۆزىمۇ ئارىغا كىرىپ تۆگىلەرنىڭ چىشىغا قاراشقا باشلاپتۇ. تۆگە سودىگىرى ئۇنىڭغا قاراپ:

— تۆگە ئالامىلا؟ — دەپ سوراپتۇ.

سادىلنىڭ تۆگە ئالىدىغان خىيالى بولمىسىمۇ «ھە» دەپ قويۇپ ئۆز ئىشى بىلەن ھەلەك بولۇۋېرىپتۇ. تۆگە سودىگىرى يەنە:

— قانداق تۆگە ئالىلا؟ كۆڭۈللىرىگە ياريغۇدەك تۆگىلەر بار، — دەپتۇ. سادىل يەنە بېشىنى كۆتۈرمەيلا «ئالىمەن!» دەپ قويۇپتۇ. تۆگە سودىگىرى سادىلنىڭ تۇرقىغا قاراپ، ئۇنىڭ ئۆزى كۇتۇۋاتقان كور خېرىدار ئىكەنلىكىنى پەملەپتۇ ـ دە، باشقا خېرىدارلارنى تاشلاپ سادىلنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىپ، سادىل قايسى تۆگىنىڭ چىشىنى كۆرسە شۇ تۆگىنى نەچچە خىل سۈپەت بىلەن ماختاپ تۇرۇۋېتۇ. سادىل تۆگە سودىگىرىنىڭ ماختاشلىرىغا ماسلىشىپ، «ھە، راست شۇنداقكەن»، «بەك ياخشىكەن» دەپتۇ. سادىل ئەنە

شۇ تەرىقىدە ھەممە تۆگىلەرنىڭ چىشىنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن، يەنە يېڭىۋاشتىن تۆگىلەرنىڭ چىشىنى ساناشقا باشلاپتۇ. بۇ قېتىم ئۇ ھەربىر تۆگىنىڭ يېشىنى سوراپتۇ. تۆگە سودىگىرى زېرىكمەي تۆگىلىرىنىڭ يېشىنى دەپ بېرىپتۇ. سادىل ئەڭ ئاخىرقى بىر تۆگىنى سوراپ بولۇشىغا تۆگە سودىگىرى:

— قانداق؟ تۆگىلىرىم سىلىگە ياردىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

سادىل تۆگە سودىگىرىگە قاراپ ھىجىيىپ تۇرۇپ:

— تۆگىلەر بەك ياخشىكەن، — دەپتۇ.

تۆگە سودىگىرى:

— تۆگىلەرنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈپ چىقتىلا، تۆگىلەرنىڭ ياخشىلىقىنىمۇ بىلدىلە، قېنى، قايسى تۆگە سىلىگە ياردى؟ — دەپتۇ.

سادىلنىڭ ئەسلىدىلا تۆگە ئېلىش ئويى بولمىغاچقا دەرھال نېمە دېيىشىنى بىلمەي يەنىلا تۆگە سودىگىرىگە قاراپ ھىجىيىپ تۇرۇپتۇ. تۆگە سودىگىرى ئۇنىڭ بۇ تۇرقىغا قاراپ: «ھەممىنى ئالامدۇ نېمە؟» دەپ ئويلاپ:

— ھەممىنى ئالسىلا يايلاقلىرىغا ئۆزۈم ھەيدەپ ئاپىرىپ بېرىمەن، — دەپتۇ.

سادىل يەنە گەپ قىلماي قاراپ تۇرسا بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ ئاشۇنداق ھىجايغىنىچە:

— مەن ئەسلىي تۆگە ئالمايتتىم، مېنىڭ يېنىمدا تۆگە ئالغۇدەك تەڭگە تۇرماق، بىر تىيىنمۇ يوق. مەن باشقىلارنىڭ تۆگىلەرنىڭ چىشىنى ساناپ ياش ـ قېرىلىقىنى بىلىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، مەنمۇ ساناپ باققانىدىم، لېكىن بۇلار-

نىڭ چىشىغا قاراپ يېشىنى بىلەلمىدىم، — دەپتۇ.
تۆگە سودىگىرى سادىلنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ خاپا بو-
لۇپ:
— سەن شۇ ئىش ئۈچۈن مېنى يېرىم كۈن ئەخمەق
قىلدىڭما؟ مەن «سېنى» دەپ، كېلىۋاتقان ھەممە خېرىدار-
لىرىمنى كەتكۈزۈۋېتىپتىمەن، — دەپتۇ.
سادىل تۆگە سودىگىرىنىڭ خاپا بولۇۋاتقانلىقىغا پەرۋا
قىلماي:
— خېرىدارلىرىڭنى مەن قوغلىۋەتمىدىم، مەن پەقەت
تۆگىلىرىڭنىڭ چىشىنى ساناپ باقتىم، تۆگىلىرىڭنىڭ چى-
شىنى ساناپ قويغانغا تۆگىلىرىڭ كەملەپ قالمىغاندۇ؟ —
دەپتۇ.
سادىلنىڭ بۇ گېپى بىلەن تۆگە سودىگىرىنىڭ غەزىپى
تېخىمۇ ئۆرلەپتۇ-دە:
— مانا ئەمىسە يېنىڭدا بىر تىيىن يوق تۆگەمنىڭ
چىشىنى سانىغىنىڭنىڭ جازاسى، — دېگىنىچە قولىدىكى ئې-
شەك قامچىسى بىلەن ئۇنى ئۇرۇشقا باشلاپتۇ.
سادىل ئەتراپتىكى كىشىلەرنىڭ ياردىمىدە تۆگە سو-
دىگىرىنىڭ قولىدىن مىڭ تەسلىكتە قۇتۇلۇپ چىقىپ-
تۇ. ئەمما، ئۇ ئۆزىنىڭ ساق-سالامەت قۇتۇلغانلىقىغا
شۈكۈر قىلماي، «تۆگىچى قەستەن مېنى بۇزەك قىلدى»
دەپ قازىغا ئەرز قىپتۇ.
قازى تۆگە سودىگىرىنى چاقىرىپ كېلىپ غەزەپ بى-
لەن:
— سەن نېمىشقا بۇ ئادەمنى بىكاردىن-بىكار ئۇرد-
ۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

تۆگە سودىگىرى بولغان ئىشنى سۆزلەپ بېرىپ ئاخىر-دا:

— ئۇ يېنىدا بىر تىيىن يوق، مېنى ئاشۇنداق يېرىم كۈن ئەخمەق قىلىپ ئوقىتىمگە زىيان سالغاچقا ئۇردۇم، — دەپتۇ.

قازى ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ سادىلغا خاپا بولۇپ:

— سەن يېنىڭدا بىر تىيىن يوق، تۆگىچىنى مالال قىلغىنىڭنى ئاز دېگەندەك، يالغان سۆزلەپ مېنىمۇ ئەخمەق قىپسەن، بۇ يالغانچى كازراپنى ئوتتۇز دەررە ئۇرۇڭلار، — دەپ بۇيرۇپتۇ.

سادىل قازىخانىدىن ئۆمىلەپ ئاران يېنىپ چىقىپتۇ. سادىلنىڭ قازىخانىدا دەررە يېگەنلىكى پۈتۈن يۇرتقا تاراپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، سادىلنىڭ بۇ كەچۈرمىشىدىن: «يېنىدا بىر تىيىن يوق، تۆگىنىڭ چىشىنى ساناپتۇ» دېگەن ماقال ئەل ئىچىگە تاراپ بىزگىچە يېتىپ كەلگەنىكەن.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
پىچان ناھىيە چىقتىم يېزا تۇغاننىڭ كارىزدىن
ئابلىكىم ھەمدۇل

ئېشىكى يوق موللامنىڭ قۇلىقى تىنچ

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى بىزدىن يىراق بىر ماكاندا بىر يۇرت بولغانىكەن. ئاشۇ يۇرتتا كىشىلەر موللاغوجىكام دەپ ئاتىشىدىغان ساددا، ئاق كۆڭۈل بىر موللام ئۆتكەنىكەن. موللاغوجىكامنىڭ ئاتا ـ ئانىسىدىن كىچىك يېتىم قالغان سەمەر ئىسىملىك بىر نەۋرىسى بار ئىكەن. موللاغوجىكام نەۋرىسى سەمەرگە ھەم ئاتا، ھەم ئانا بولۇپ، ناھايىتى ئەتىۋارلاپ بېقىپ چوڭ قىپتۇ. سەمەر ئون بىر ياشقا كىرگەندە خېلىلا ئەقىل تېپىپ بوۋىسىنىڭ ھاجىتىدىن چىقالايدىغان بوپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە موللاغوجىكامنى يىراق بىر مەھەللىدىكى تۇغقىنى تويغا چاقىرىپتۇ. موللاغوجىكام بىردىنبىر مۈلكى بولغان قوتۇر ئېشىكىنى مىنىپ، سەمەرنى ئەگەشتۇرۇپ تويغا مېڭىپتۇ. ئۆيدىن چىقىپ ئانچە ئۇزاق ماڭمايلا ئۇلار يول بويىدا پاراڭلىشىپ ئولتۇرغان بىر توپ كىشىلەرگە ئۇچراپتۇ. ئولتۇرغانلار موللاغوجىكامنى ئەيىبلەپ :

— بۇ موللامغا قاراڭلار، كىچىككىنە بالىنى پىيادە ماڭدۇرۇپ ئۆزى ئېشەككە مىنىۋالغىنىنى! بىچارىنىڭ ئانىسى بولغان بولسا ھەرگىز بۇ كۈنگە قالمايتتى! نېمىدېگەن نەخشەلمىگەن ئالەم، ئۇ بىچارىگە مۇشۇمۇ كۈن بولدىمۇ؟ — دېيىشىپتۇ.

موللاغوجىكام ئۇلارنىڭ بۇ ئەيىبلەشلىرىنى ئاڭلاپ دەر-

هال ئېشەكتىن چۈشۈپ سەمەرنى ئېشەككە مىندۈرۈپ مې-
ڭىپتۇ. ئۇلار يەنە بىردەم ماڭغاندىن كېيىن مەسچىتتىن
يانغان بىر توپ جامائەتكە ئۇچراپتۇ. ئۇلار بۇ ئىككىيلەننى
كۆرۈپ، سەمەرنى ئەيىبلەپ:
— قاراڭلار، مۇشۇنداق باللارمۇ بار، ئۆزى شۇنچە
ياش تۇرۇپ ئېشەككە مىنىۋاپتۇ، ئاۋۇ ياشانغان دادىسى پىيا-
دە مېڭىپتۇ، نېمىدېگەن ئىنساپسىزلىق! قانداق جا-
هان بولۇپ كەتتى بۇ؟ مۇشۇ كۈننىڭ باللىرىدا ئىنساپ
دېگەن نەرسە پەقەت قالمىدى، — دېيىشىپتۇ.
بۇ ئەيىبلەشلىرىنى ئاڭلىغان موللاغوجىكام نەۋرىسى
سەمەرگە:
— سەن پىيادە مېڭىپ مەن ئېشەككە مىنسەم مەن
ئەيىبكە قالدىم، مەن پىيادە مېڭىپ سەن ئېشەككە مىنسەڭ
سەن ئەيىبكە ئۇچرىدىڭ؛ ئۇنىڭدىن كۆرە، ھەر ئىككىلىمىز
ئېشەككە مىنىپ ماڭايلى، باشقىلارنىڭ ئەيىبلىشىدىن قۇتۇ-
لارمىز، — دەپتۇ- دە، ئېشەككە ئىككىسى مىنىپ يولنى
داۋام قىپتۇ. بىراق، ئۇلار يەنە ئانچە كۆپ يول يۈرمەيلا
ئېتىزدىن يانغان بىر توپ دېھقاننىڭ ئەيىبلىشىگە ئۇچراپتۇ:
— قاراڭلار، بۇ موللاغوجىكامنى، ئىنساپ، رەھىم
دېگەننى بىلمەيدىكەن، كىچىككىنە بىر ئېشەككە ئىككىسى
مىنىۋاپتۇ، ھايۋان بولسىمۇ شۇنداق زۇلۇم سالغان بارمۇ؟
ئەگەر بۇ ئېشەكنىڭ زۇۋانى بولغان بولسا قازىغا ئىگىسى
ئۈستىدىن ئەرز قىلاتتى، تىلسىز ھايۋانغا ئامال يوقكەن-
دە؟ بۇ موللاغوجىكام ئاخىرەتتە ھەممە ئىشنىڭ ھېسابى بار-
لىقىنى بىلمەمدىغاندۇ؟ — دېيىشىپتۇ.
بۇ ئەيىبلەشلىرىنى ئاڭلىغان موللاغوجىكام بىلەن نەۋ-

رىسى سەمەر ئېشەكتىن چۈشۈپ پىيادە مېڭىشقا مەجبۇر بوپتۇ. ئۇلار ئېشەكنى يېتىلەپ بىر دۆڭگە كەلگەندە بىر توپ ياش يىگىتلەر ئۇلارغا قاراپ كۈلۈپ:

— قاراڭلار، ماۋۇ ئەخمەقلەرنى، تەييار ئېشەك تۇرسا مىنمەي يېتىلەپ ماڭغىنىنى، — دېيىشىپتۇ.

بۇ گەپتىن موللاغوجىكام ناھايىتى خاپا بولغان ھالدا نەۋرىسى سەمەرگە:

— بالام، ئېشەككە بىرىمىز مىنىپ، بىرىمىز پىيادە ماڭساق خەقنىڭ ئەيىبلىشىگە ئۇچرىدۇق، ئىككىمىز مىن-سەكمۇ ئەيىبكە ئۇچرىدۇق، ئىككىلىمىز پىيادە مېڭىپ ئې-شەكنى بىكار ھەيدەپ ماڭساق يەنىلا باشقىلارنىڭ ئەيىبىگە ئۇچراۋاتىمىز. ئەمدى بىز ئىككىيلەن بولغاندىن كېيىن ئې-شەكنى كۆتۈرۈپ ماڭايلى، — دەپتۇ.

سەمەر دادىسىنىڭ تەكلىپىگە قوشۇلۇپتۇ. ئۇلار بىر تال بادرا تېپىپ، ئېشەكنى ئارقان بىلەن باغلاپ كۆتۈرۈپ مې-ڭىپتۇ. ئۇلار ئەنە شۇنداق ئېشەكنى كۆتۈرۈپ بىر كۆۋرۈك-تىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا دەريادا سۇ ئۈزۈپ ئويناۋاتقان بىر توپ بالىلار ئۇلارنى كۆرۈپ قاپتۇ. بۇ غەلىتە ئىش بالىلارغا قىزىقارلىق تۇيۇلۇپ راسا كۈلۈشۈپتۇ.

— قاراڭلار، بۇلار ساراڭ بولۇپ قاپتۇ. ئېشەككە ئادەم مىنىپ ماڭغاننى كۆرگەن، ئېشەكنى ئادەم كۆتۈرۈپ ماڭغى-نىنى كۆرمەپتىكەنمىز.

بۇ نۆۋەت موللاغوجىكامنىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۇ-چۇپتۇ.

— قانداق خەق بۇ؟ ئۇنداق قىلسىمۇ گەپ تاپقان، بۇنداق قىلسىمۇ گەپ تاپقان. بالام، بىزنى مۇشۇنداق تولا

ئەيىبكە ئوچراتقان، يۈزىمىزنى يەر قىلغان بۇ ئىشەكنى مۇ-
شۇ دەرياغا تاشلىۋېتىپلا قۇتۇلايلى، — دەپتۇ - دە، ئىشەكنى
دەرياغا تاشلىۋېتىپتۇ.

ئۇلار ئىشەكتىن قۇتۇلغاندىن كېيىن ھېچكىم بىرنەرسە
دېمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن موللاغوجىكام خاتىرجەم ھالدا ھېلى-
قى تويغا بېرىپ كەپتۇ. كېيىنكى كۈنلەردە بۇ ئىش ئەل
ئىچىگە تاراپ: «ئېشىكى يوق موللامنىڭ قۇلىقى تىنچ»
ماقال بولۇپ بىزگىچە يېتىپ كەپتۇ.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
چىرا ناھىيە چىرا يېزا توغرىقىغىل كەنتىدىن
مەتغازاخۇن خەلپە

ئاتنى نەگە باغلايمەن، ئۆيگە كىرسلە دېگەن تىلىمغا

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى بىر يۇرت بولغاند-كەن. ئاشۇ يۇرتتا سەمەر ئىسىملىك بىر كىشى ئۆتكەنىكەن. سەمەر ئۆزى نامرات بولسىمۇ ئاق كۆڭۈل، مېھماندوست كىشى ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە سەمەر شەھەردىن ئۆيىگە قايتقۇچە بىر سودىگەر بىلەن ھەمسەپەر بولۇپ تونۇشۇپ قاپ-تۇ. ئۇلار يول بويى ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنى سۆزلىشىپ يولنى قىسقارتىپتۇ. سەمەر ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە سودىگەرنى ھۆرمەت ـ قائىدە يۈزىسىدىن ئۆيىگە باشلاپ:

— مەن ئۆيۈمگە كېلىپ قالدىم، ئۆيگە كىرىپ ئارام ئېلىپ، ئاززراق بولسىمۇ يول ئازابىنى چىقىرىپ ماڭ-سىلا، — دەپتۇ.

سودىگەر ھېچبىر تارتىنمايلا:

— مەنمۇ شۇنداق چارچاپ، چاڭقاپ كەتكەنىدىم، «چا-قىرغان يەردىن قالما، چاقىرمىغان يەرگە بارما» دەپتىكەن، تەكلىپلىرىنى قوبۇل قىلاي، — دەپ ئاتتىن چۈشۈپتۇ.

سەمەر سودىگەرنىڭ قولىدىن ئېتىنى ئېلىپ ئوقۇرغا باغلاپ، مېھماننى ئۆيگە باشلاپتۇ. سودىگەر سەمەرنىڭ ئۆيىد-گە شۇ كىرگىنىچە بىرقانچە كۈن قونۇپ مېھمان بوپتۇ. سەمەر سودىگەرنى ئوبدان كۈتۈپتۇ، ئېتىغىمۇ ۋاقتى ـ ۋاق-

تىدا ئوت سېلىپ، سۇ قۇيۇپ ئوبدان قاراپتۇ. سودىگەر قايتىش ۋاقتىدا سەمەرگە قۇرۇق گەپ سېتىپ رەھمەت ئېيتىپ:

— سىلىگە كۆپ رەھمەت، سىلى بەك ئاق كۆڭۈل ئوبدان ئادەم ئىكەنلا، سىلى بىلەن تونۇشۇپ قالغانلىقىمغا ناھايىتى خۇش بولدۇم، مەن بۇ يولدىن دائىم ئۆتۈپ تۇرىمەن، ھەر نۆۋەت ئۆتكەندە سىلىنى يوقلاپ تۇرۇشنى ئۇنتۇمايمەن، — دەپ خوشلىشىپتۇ.

ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن سودىگەر يەنە كەپتۇ. سەمەر ھۆرمەت ـ ئىھتىرام بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئېتىنى قولىدىن ئېلىپ ئوقۇرغا باغلاپتۇ. سەمەر سودىگەرنى ئاۋۋالقىدەكلا قىزغىن مېھمان قىپتۇ، ئېتىغىمۇ ۋاقتىدا يەم ـ خەشەك سېلىپ بېرىپتۇ. بۇ نۆۋەتمۇ سودىگەر بىرنەچچە كۈن قونۇپ مېھمان بوپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ سودىگەر سەمەرنىڭ ئۆيىگە بىر ئاينىڭ ئىچىدە بىرنەچچە قېتىم كېلىدىغان، ھەتتا بىرنەچچە دوستىنى باشلاپ كېلىپ مېھمان بولىدىغان بولۇۋاپتۇ. سەمەر كۆپ بالىلىق، قول ئىلكىدە يوق، نامرات ئادەم بولسىمۇ، مېھماننىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ھېچنېمىنى چاندۇرماپتۇ. بىر قوشنىسىنىڭ ئۆيىدىن ئۇن، بىر قوشنىسىنىڭ ئۆيىدىن ياغ ئۆتنە ئېلىپ يۈرۈپ مېھمان كۈتۈپتۇ. سودىگەر ھەر قېتىم قۇرۇق قول كېلىپ، قۇرۇق تەكەللۇپ بىلەن كېتىۋېرىپتۇ. سەمەر بۇ مېھماندىن بارا ـ بارا بىزار بولۇشقا باشلاپتۇ، لېكىن سودىگەرگە «ئەمدى كەلمىسىلە!» دېيەلمەي، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ يۈرۈپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتىشى بىلەن سەمەر ئىلگىرىكىدەك سودىگەرنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ

چىقىپ ھۆرمەتلىمەيدىغان بوپتۇ. سەمەردىكى بۇ ئۆزگىرىش-لەرنى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ سودىگەر ئۆزىنى بىلمەپتۇ.

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، سەمەر سودىگەر بىلەن خۇ-شى قالمىغانلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن سودىگەرنىڭ ئېتىنى باغلايدىغان ئوقۇرنى بۇزۇۋېتىپتۇ. بىرقانچە كۈندىن كېيىن سودىگەر يەنە بىرنەچچە ئاغىنىسىنى باشلاپ كەپتۇ. سەمەر بىر ئۇھ تارتىپ قويۇپ، ئۇلارنى ئۆيگە تەكلىپ قىلىپتۇ، لېكىن سودىگەرنىڭ قولىدىن ئېتىنى ئالماپتۇ. سودىگەر ئىلگىرى ئېتىنى باغلىغان ئوقۇرنىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ، ئېتىنى باغلايدىغان يەر تاپالماي:

— ئاتلارنى نەگە باغلايمىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

سەمەرنىڭ ئاچچىقى كېلىپ ئارانلا تۇرغاچقا:

— نەگە باغلايتتىڭلا، ئۆيگە كىرسىلە دېگەن تىلىمغا باغلىسىلا! — دەپتۇ.

سودىگەر ئاخىر ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ، ئۆيگە كىر-مەي دوستلىرىنى باشلاپ كېتىپتۇ. بۇ ئىش سودىگەرنىڭ دوستلىرى ئارقىلىق ئەل ئىچىگە تاراپ: «ئاتنى نەگە باغلاي-مەن، ئۆيگە كىرسىلە دېگەن تىلىمغا» دېگەن ماقال بولۇپ بىزگىچە يېتىپ كەپتۇ.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
شايار ناھىيە گۈلباغ يېزا بوز مەھەللىدىن

ئايتىللاخان

تەن ساقلىق — تۈگىمەس بايلىق

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى بىزدىن ناھايىتى يى-
راقتا بىر يۇرت بولغانىكەن، ئاشۇ يۇرتتا بىر كاتتا باي
بولۇپ، ئۇنىڭ سالى ئاتلىق بىرلا ئوغلى بار ئىكەن. باي
سالىنى زىيادە ئەتىۋارلاپ ھەممە نېمىسىنى تەييار قىلىپ
بېرىپ، ھېچقانداق ئىشقا سالماي، ھېچقانداق ھۈنەر - بىلىم
ئۆگەتمەي چوڭ قىپتۇ. سالىمۇ تەييارغا ھەييار، قولىدىن
تۈزۈك ئىش كەلمەيدىغان بولۇپ چوڭ بوپتۇ. يىللار ئۆتۈپ
سالى ئون سەككىز ياشقا كىرگەندە ئاتا - ئانىسى ئارقا -
ئارقىدىن تۈگەپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىنمۇ سالى ئاتا -
ئانىسىدىن قالغان مال - دۇنيانى سېتىپ يەپ- ئىچىپ
ئاۋۋالقىدەك ياشاۋېرىپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن سالى-
نىڭ ئاتا - ئانىسىدىن قالغان مال - دۇنيا تۈگەپ، سالى
بىر بۇردا نانغا زار بوپتۇ. سالى بىرەر ئىش - ئوقەت قىلاي
دېسە ھۈرۈنلۈقىدىن ھېچ ئىش خۇشياقماپتۇ. ئۇ دائىم :
«تۈگىمەس بايلىق بولسا، شۇ بايلىقنى سېتىپ يەپ، ئۆمۈر
بويى باياشات تۇرمۇش كەچۈرسەم ...» دەپ خام خىياللار
ئىچىدە يۈرىدىغان بوپتۇ.

بىر كۈنى، سالى ئۆزىنىڭ شۇ شېرىن خىيالىنى سۆ-
رۈپ كېتىۋېتىپ، شۇ يۇرتتىكى دانىشمەن بىلەن ئۇچرىشىپ
قاپتۇ. دانىشمەن ئۇنىڭ تۇرقىغا قاراپ:

— ئەي، سالى، ساڭا نېمە دەرد كەلدى؟ تۇرقىڭ بەك

پەرىشانغۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

سالى ئۆزىنىڭ ھالىنى دانىشمەنگە سۆزلەپ بېرىپ:

— ئەي دانىشمەن ئاتا، دۇنيادا تۈگىمەس بايلىق بارمى-دۇ؟ بولسا شۇنى تېپىۋالسام، ئارزۇيىمغا قېنىۋالسام، مال- دۇنيانىڭ غېمىنى قىلماي ياشىۋالسام، — دەپتۇ.

دانىشمەن سالىنىڭ ئەھۋالىنى بىلگەندىن كېيىن، ئۇنى بىر توغرا يولغا باشلاپ قويۇشنى ئويلاپ:

— دۇنيادا تۈگىمەيدىغان بايلىق بار، — دەپتۇ.

سالى ئالدىراپ دانىشمەندىن:

— ئەي دانىشمەن بوۋا، مېنىڭ ھازىر ھېچنېمەم قالمى-دى، ھالىم بەك خاراب، شۇ بايلىق نەدە؟ مەن ئۇ بايلىققا ئېرىشمىسەم ئاچلىقتىن ئۆلۈپ كېتىمەن، — دەپتۇ.

دانىشمەن سالىنىڭ ئۇستۇېشىغا قاراپ چىقىپ:

— مانا، سېنىڭ تېنىڭ ساغلام، بەش ئەزايىڭ ساق، پۇت- قوللىرىڭ بېجىرىم ئىكەن، مۇشۇنىڭ ئۆزى تۈگىمەس بايلىق، — دەپتۇ.

سالى دانىشمەن بوۋاينىڭ گېپىگە ھەيران بولۇپ:

— بۇنى قانداقمۇ تۈگىمەس بايلىق دېگىلى بول-سۇن؟ — دەپ سوراپتۇ.

دانىشمەن بوۋاي سالىنىڭ ئۆز گېپىنىڭ مەنىسىنى چۈ-شەنمىگەنلىكىنى بىلىپ:

— سەن بۇنىڭ تۈگىمەس بايلىق ئىكەنلىكىگە ئىشەنمى-سەڭ، مەن ساڭا دەپ بېرەي، سەن ماڭا بىر بارمىقىڭنى كېسىپ بەرگىن، بۇنىڭ ئۈچۈن مەن ساڭا مىڭ تىللا بې-رەي. ئون بارمىقىڭنى كېسىپ بەرسەڭ ئون مىڭ تىللا بېرەي. ئىككى پۇتۇڭنى كېسىپ بەرسەڭمۇ يەنە ئون مىڭ تىللا بېرەي. ئەگەر بېشىڭنى كېسىپ بەرسەڭ يۈز مىڭ تىللا

بېرەي، — دەپتۇ.

سالى دانىشمەنننىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ تېڭىرقاپ تۇرۇپ كېتىپ:

— ياق، ياق، دۇنيادىكى بارلىق تىللالارنى بەرسىمۇ پۇت ـ قولۇمنى، بېشىمنى كېسىپ بەرمەيمەن، — دەپتۇ.

— ھەببەللى، ئادەم ئۇچۇن بەش ئەزاسىنىڭ ساق بولۇشى تۈگىمەس بايلىق، ئاشۇ بايلىقلىرىڭنى ئىشقا سالالىساڭلا ئۆمۈر بويى بەخت ـ سائادەتلىك تۇرمۇش كەچۈرىسەن ھەم ئۆز ئەۋلادلىرىڭ ئۇچۇنمۇ بەخت يارىتالايسەن، ئاتاڭمۇ ئاشۇ بايلىقىدىن ياخشى پايدىلىنىپ كۆپ مال- دۇنياغا ئېرىشكەن، — دەپتۇ دانىشمەن.

سالى دانىشمەنننىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئەقلىنى تېپىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۆز ئەجرى تەرى بىلەن كاتتا باي بولۇپ ھۇزۇر- ھالاۋەتتە تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ، كېيىن يەنە ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق، باللىق بوپتۇ. سالى ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى «ئىبرەت بولسۇن» دەپ باللىرىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇ ئىش سالىنىڭ باللىرى ئارقىلىق ئەل ئىچىگە تارايپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «تەن ساقلىق — تۈگىمەس بايلىق» دېگەن ماقال سالىنىڭ ئاشۇ كەچۈرمىشىدىن قېلىپ بىزگىچە يېتىپ كەلگەننىكەن.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
چىرا ناھىيە گۈلاخما يېزا ئارال كەنتىدىن
داۋۇت ئاخۇن

ھەركىمنىڭ نىيىتى ئۆزىگە ھەمراھ

بۇرۇنقى زاماندا بىر شانۇشەۋكەتلىك بىر پادىشاھ ئۆتكە-
نىكەن، ئۇنىڭ مال - دۇنياسىنىڭ ھەددى - ھېسابى يوق،
تۇرمۇشى باياشات ئىكەن. پادىشاھنىڭ قىرىق خوتۇنى بولسى-
مۇ بىرمۇ پەرزەنت يۈزى كۆرمىگەنىكەن، شۇڭا ئۇ دائىملا
پەرىشان يۈرىدىكەن.

پادىشاھ بىر ئوغۇل پەرزەنتلىك بولۇشنى تولىمۇ ئارزۇ
قىلغاچقا، يېشى ئاتمىشتىن ئاشقاندا يەنە بىر قېتىم توي
قىپتۇ. توي كۈنى ئۇ خۇدادىن: «ئەي، خۇدا! مېنىڭ پۇش-
تىمدىن بىرنەرسە ئاتا قىلساڭ...» دەپ تىلەپتۇ. ئارىدىن
توقسان توققۇز كۈن ئۆتۈپ، پادىشاھنىڭ يېڭى ئالغان قىرىق
بىرىنچى خوتۇنى ھامىلىدار بوپتۇ. پادىشاھ بۇ خەۋەردىن
چەكسىز خۇشاللىقا چۆمۈپتۇ ھەمدە خوتۇنىنى ناھايىتى ياخ-
شى كۈتۈپتۇ.

توققۇز ئايدىن كېيىن پادىشاھنىڭ قىرىق بىرىنچى خو-
تۇنىنىڭ تۇغۇت كۈنى توشۇپتۇ. تۇغۇت ئۇستىدە تۇرۇۋاتقان
تۇغۇت ئانىلىرى بالا ساق - سالامەت تۇغۇلسا، پادىشاھقا
خۇش خەۋەر يەتكۈزۈپ سۆيۈنچە ئېلىشنىڭ تەمەسىدە بالىنىڭ
يورۇق دۇنياغا تېزرەك كۆز ئېچىشىنى تەقەززالىق بىلەن
كۈتۈشۈپ تۇرۇپتۇ. بالا تۇغۇلۇپتۇ، ئەمما ئانىنىڭ قورسى-
قىدىن بالا ئەمەس، بەلكى بىر تۇلۇمغا ئوخشاش بىر نەرسە
چۈشۈپتۇ. بۇنىڭدىن ھەيران بولغان تۇغۇت ئانىلىرى بۇ

خەۋەرنى پادىشاھقا قانداق يەتكۈزۈشنىڭ غېمىدە قېلىپتۇ.
ئاخىر بۇ خەۋەرنى پادىشاھقا تۇغۇتلۇق ئايالنىڭ ئاتىسى — پادىشاھنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى ئىنتايىن خىجىل-چىلىق ئىچىدە يەتكۈزۈپتۇ. پادىشاھ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ يا كۈلۈشنى، يا يىغلاشنى بىلمەي:

— تەقدىرسىز قىل تەۋرىمەيدۇ، بۇ قىسمەتنى تارتىش مېنىڭ پېشانەمگە پۈتۈلگەن ئىكەن، — دەپ ناھايىتى مەيۈس-لىنىپ ئولتۇرۇپ قاپتۇ.

پادىشاھ شۇ غەم - قايغۇ ئىچىدە ئولتۇرۇپ ئۇخلاپ قاپتۇ. ئۇ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە چېھرىدىن نۇر يېغىپ تۇرغان ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاي پادىشاھقا:

— ئەي پادىشاھ، سەن خۇدادىن پەرزەنت تىلىمەي بىر-نەرسە تىلىگەندىڭ، خۇدا ساڭا تىلىگىنىڭنى بەردى. ئەمدى سەن ئايالىڭ، قېيناتاڭ ئۈچىڭلار بىر يەرگە كېلىپ، باشقا كىشىلەرگە ئېيتمىغان سىرىڭلارنى، نىيىتىڭلارنى راستچى-لىق بىلەن ئېيتىڭلار، ئاشكارىلاڭلار، شۇنداق قىلساڭلار تۇلۇم بالىغا ئايلىنىدۇ، ئەگەر ئۆز نىيىتىڭلارنى راستچىل-لىق بىلەن ئاشكارىلىمىساڭلار تۇلۇم ئۆز پېتى قالىدۇ، — دەپتۇ.

پادىشاھ چۈشىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ دەرھال قېيناتى-سى بىلەن خوتۇنىنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ. پادىشاھ كۆرگەن چۈشىنى ئۇلارغا ئېيتىپ بېرىپ:

— بىز بالىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن باشقىلارغا ئېيتمىغان، باشقىلاردىن يوشۇرغان نىيەت - سىرلىرىمىزنى راستچىللىق بىلەن ئېيتايلى، — دەپتۇ ۋە ئالدى بىلەن ئۆزى سۆزلەپتۇ، — مەن شۇنچە كاتتا پادىشاھ بولساممۇ، بايلىقلى-

رىمنىڭ ھەددى ـ ھېسابىنى بىلمىسەممۇ، بىرەر كىشى ئالدىمغا ھال ئېيتىپ، دەرد تۆكۈپ ئەرز قىلىپ كەلسە شۇ كىشىنىڭ قولىغا قارىغۇم كېلىدۇ. ئالدىمغا كەلگەن كىشى ئالما چاغلىق نەرسە ئالغاچ كەلگەن بولسا كۆڭلۈم سۆيۈنىدۇ، ئۇ كىشىنىڭ دەرد ـ ئەھۋالىغا ياخشى يېتىمەن. ئالدىمغا كەلگەن كىشى قۇرۇق قول كەلسە، ئۇ ئادەمنىڭ يۈزىگە قارىغۇم كەلمەيدۇ، بۇ مېنىڭ كىشىلەرگە ئېيتمىغان سىرىم ئىدى.

پادىشاھ ئۆز سۆزىنى تۈگىتىشى بىلەن تەڭلا تۇلۇمغا باش پەيدا بوپتۇ. تۇلۇمغا باش پەيدا بولغانلىقىنى كۆرگەن پادىشاھنىڭ قېيناتىسى بولغان ئوڭ قول ۋەزىر پادىشاھقا:

— مېنىڭ باشقىلاردىن يوشۇرىدىغان سىرىم شۇكى، سىلى ئۆلسىلە تەختلىرىگە ئولتۇرۇپ پۈتۈن يۇرتنى ئۆزۈم سورىسام دېگەن نىيەتتە يۈرگەنىدىم، — دەپتۇ. ئۇ سۆزىنى تۈگىتىشى بىلەن تۇلۇمغا پۇت ـ قول پەيدا بولۇپ ئادەم سىياقىغا كىرىپتۇ.

پادىشاھنىڭ ئايالى ئۆز جىسمىدىن چۈشكەن تۇلۇمدا بولۇۋاتقان ئۆزگىرىشلەرنى كۆرۈپ، پادىشاھقا:

— سىلى بالدۇرراق ئۆلسىلە، ياش بەرنا يىگىتتىن بىرىگە تېگىپ، ئۇنى پادىشاھلىق ئورنىغا ئولتۇرغۇزۇپ، ھاياتنىڭ پەيزىنى سۈرسەم، ئەيش ـ ئىشرەتلىك تۇرمۇش كەچۈرسەم دەپ ئويلاپ يۈرەتتىم، — دەپتۇ.

پادىشاھنىڭ ئايالى ئۆز نىيىتىنى ئاشكارىلاپ سۆزىنى تۈگىتىشى ھامان تۇلۇمغا كۆز، قۇلاق، بۇرۇن، ئېغىز ۋە باشقا ئەزالىرى پەيدا بولۇپ، بىر ساغلام ئوغۇل بالىغا ئايلىنىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ يامان نىيەتتە بول-

غانلىقىغا پۇشايمان قىلىشىپتۇ، بىر- بىرىدىن ئەپۇ سورى-
شىپتۇ. پادىشاھ ئۆز ئوغلىنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتى ئۈچۈن
ئۇلارنى ئەپۇ قىلىپ، پۈتۈن يۇرتقا قىرىق كېچە - كۈندۈز
توي قىلىپ بېرىپتۇ.
بالىنىڭ تۇغۇلۇشىدىن خەۋىرى بارلار بالىنىڭ ئەسلىگە
كېلىشىنىڭ سىرىنى سورىشىپتۇ. پادىشاھ بولغان ئىشنى
ئاشكارىلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىش ئەل ئىچىگە تاراپتۇ.
ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «ھەركىمنىڭ نىيىتى ئۆزىگە ھەمە-
راھ» دېگەن ماقال پادىشاھنىڭ ئاشۇ كەچۈرمىشىدىن قېلىپ
بىزگىچە يېتىپ كەلگەنىكەن.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
خېجىڭ ناھىيە 3 - باشلانغۇچ مەكتەپتىن
پاشاخان مۆئەللىم

ئاشنىڭ قەدرىنى — يېگەن بىلمەس، تاپقان بىلەر

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى بىر يۇرت بولغانىكەن. ئاشۇ يۇرتتا سادىق ئىسىملىك بىر كىشى ئۆتكەنىكەن. سادىق ئىشچان، تىرىشچان، دانا ئادەم ئىكەن. سادىقنىڭ سادىر دەپ بىر ئوغلى بولۇپ، ئۇ ئوغلىنى «كامالەتكە يەتكەن ئۆلىما بولسۇن» دەپ مەدرىسىگە بېرىپتۇ، لېكىن سادىر پەقەتلا ياخشى ئوقۇماپتۇ. سادىرنىڭ ئوقۇشىدىن ئۈمىدى ئۈزۈلگەن ئاتا ئۇنىڭغا بىرەر ھۈنەر ئۆگىتىپ، ئىش- ئەمگەكنىڭ قەدرىگە يېتىدىغان، ئەلگە تونۇلغان ھۈنەرۋەن قىلماقچى بوپتۇ. سادىق ئوغلىنى قايسى ھۈنەرگە بېرىش، كىمگە شاگىرتلىققا بېرىش ھەققىدە كۆپ باش قاتۇرۇپتۇ. ئاخىرى يىراق شەھەردە تۇرىدىغان بىر ياغاچچى ئاغىنىسىگە شاگىرتلىققا بەرمەكچى بوپتۇ. بىر كۈنى سادىق ئوغلى سادىرنى ئېلىپ ئاغىنىسىنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ ۋە مەقسەت - مۇددىئاسىنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ:

— بۇرادىرىم، بالامنى ساڭا تاپشۇردۇم، بالامغا ھۈنەرنى ئوبدان ئۆگىتىپ ئىش - ئەمگەكنىڭ قەدرىگە يېتىدىغان، ھۈنەرگە ماھىر ياراملىق ئادەم قىلىپ بەرگىن! — دەپتۇ.

ئۇ ياغاچچى سادىققا:

— مەن سېنىڭ قەدىناس ئاغىنەڭ تۇرسام، شۇنچىلىك

ئىشتا ياردەم قىلمىسام بولامدۇ؟ خاتىرجەم بولغىن، ئوغ-
لۇڭنى ئۆز ئوغلۇم ئورنىدا كۆرۈپ ھۈنەرنى ياخشى ئۆگىتىد-
مەن، — دەپ سادىرنى ئېلىپ قاپتۇ.

ياغاچچى سادىقنى ئۆزىتىپ قويغاندىن كېيىن دوستۇم-
نىڭ بالىسىنى جاپاغا قويماي، دەپ ئويلاپتۇ ۋە ئەتىسى
سادىرنى ئالدىغا چاقىرىپ:

— ئوغلۇم، ئاتاڭ بىلەن مەن قەدىناس دوست، سەنمۇ
مېنىڭ ئۆز ئوغلۇمغا ئوخشاش، سەن ماڭا ھازىر مېھمان،
شۇڭا بىرنەچچە كۈن ئارام ئېلىپ، شەھەرنى سەيلە - تاماشا
قىلىۋالغىن، پۇل - پۈچەك لازىم بولسا تارتىنماي سورد-
غىن، شۇنىڭدىن كېيىن ھۈنەرنى ئۆگەنسەڭمۇ بولىدۇ، —
دەپتۇ.

شۇ كۈندىن باشلاپ ياغاچچى سادىرغا ئۆزى يېمەي -
يېگۈزۈپ، كىيمەي - كىيگۈزۈپ، ھېچقانداق ئىشقا سال-
ماي، شەھەرنى تاماشا قىلىشقا قويۇپ بېرىپتۇ. سادىر ھېچ-
قانداق تەلىم - تەربىيە ئالماي، ھېچقانچە ھۈنەر ئۆگەنمەيلا
ئىككى يىلنى بىكار لاغايلاپ ئۆتكۈزۈۋېتىپتۇ. ئىككى يىل
توشقان كۈنى سادىر ئاتا - ئانىسىنى يادىغا ئېلىپ ياغاچچىغا:

— ئۆيگە بېرىپ، ئاتا - ئانامنى يوقلاپ كېلەي،
— دەپتۇ.

ياغاچچى سادىرغا ھۈنەر ئۆگەتمىگەننى يادىغا كەلتۈر-
مەي:

— بولىدۇ، بالام، شۇنداق قىل، — دەپ سوۋغا -
سالام بىلەن يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

سادىر ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ. ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭ
بىلەن ناھايىتى قىزغىن كۆرۈشۈپ، ئىككى يىل جەريانىدا

نېمە ئىشلار بىلەن شۇغۇللانغانلىقىنى سوراپتۇ. سادىر ھۇنەر ھەققىدە گەپ قىلماي، يېگەن ـ ئىچكەن، ئوينىغانلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇنىڭدىن سادىقنىڭ كۆڭلى غەش بولۇپ، سادىرنى سىناپ باقماقچى بوپتۇ ـ دە، تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن:

— بالام، داستىخاندىكى ئاۋۇ پارچە نانلارنى تۆكۈۋەت! — دەپتۇ.

سادىر گەپ ـ سۆز قىلماي پارچە نانلارنى داستىخان بىلەن كۆتۈرۈپلا تاشقىرىغا ئاچىقىپ تۆكۈۋېتىپتۇ.

سادىق كۆڭلىدە: «ھەي ··· بۇ تېخى ئەمگەكنىڭ، ناننىڭ قەدرىنى بىلمەپتۇ، ئاغىنەم ئۇنى ياخشى تەربىيىلىمەپتۇ، باشقا بىرىگە ھۇنەرگە بېرەي ···» دەپ ئويلاپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي سادىق ئوغلىنى باشقا بىر شەھەردە تۇرىدىغان تۆمۈرچى ئاغىنىسىنىڭكىگە ئاپىرىپ بېرىپتۇ. تۆمۈرچىمۇ خۇددى ياغاچچى ئويلىغاندەك ئويلاپ سادىرنى ئوبدان كۈتۈپتۇ، ئۇنى ھېچقانداق ئىشقا سالماپتۇ. ئىككى يىل ئۆتكەندىن كېيىن سادىر ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ. سادىق ئوغلىنى يەنە ئاۋۇالقىدەك سىناپ بېقىپتۇ، لېكىن ئەھۋال يەنىلا ئوخشاش بوپتۇ. سادىق: «ھەر ئىككى ئاغىنەم بالا تەربىيىلەشنى ئۇقمايدىكەن، مەرتەم ـ مەرتەم، ئۈچ مەرتەم دېگەن گەپ بار، ئەمدى يېزىدىكى دېھقان ئاغىنەمنىڭ ئۆيىگە بېرەي، بالامغا دېھقانچىلىقنى ئۆگەتسۇن» دەپ ئويلاپتۇ ۋە ئوغلى سادىرنى يېزىدىكى دېھقان ئاغىنىسىگە ئاپىرىپ بېرىپتۇ.

دېھقان سادىرنى ئېلىپ قاپتۇ. ئەتىسى دېھقان تاڭ سۈزۈلۈشىگىلا سادىرنى ئويغىتىپ:

— تۇر، بالام، دېھقان دېگەن ھەرگىز كۈن چىققۇچە

ئۆخلاپ ياتمايدۇ، چاي ۋاقتىغىچە بىرئاز ئىشلىۋالايلى، — دەپتۇ.

سادىر دېھقان بىلەن بىرگە ئېتىزدا چاي ۋاقتىغىچە ئىشلەپ، قورسىقى ئېچىپ ئۆيگە ئارانلا يېتىپ كەپتۇ. دېھقاننىڭ ئايالى داستىخان سېلىپ چاي تەييارلاپتۇ. سادىر داستىخاندىكى زاغرا ناننى كۆرۈپ تويۇپلا قاپتۇ. دېھقان بولسا زاغرىنى ئىشتىھا بىلەن يېگەچ:

— قېنى، بالام، چۆشكىچە قورسىقىڭ ئېچىپ قالىدۇ، قورسىقىڭنى ئوبدان تويغۇزۇۋال! — دەپتۇ.

سادىر بىر زاغرا نانغا، بىر دېھقانغا قاراپ:

— مەن مۇشۇ كۈنگىچە زاغرا نان يەپ باقمىغان، بۇغداي نانلىرى يوقمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

دېھقان سادىرنىڭ ئۈستۈشىغا قاراپ قويۇپ:

— يەپ باقمىغان بولساڭ ئەمدى يېيىشنى ئۆگىنىسەن، قېنى، جىق - جىق يېگىن! بۇغداي ناننى خۇدايىم بۇيرۇسا بۇغداي پىشقاندا يەيمىز، — دەپتۇ.

سادىر ئامالسىز زاغرا ناننى يەپتۇ، قورساق ئاچقاندا زاغرا نان بۇغداي نېنىدىنمۇ تەملىك تېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ دېھقان سادىرنى ئاغىنەمنىڭ بالىسى دەپ ئەتىۋارلىماي، ئۆزى نېمىنى يېسە سادىرغىمۇ شۇنى بېرىپتۇ، كۈن چىقماستا ئېتىزغا ئاچىقىپ، كۈن پاتقاندا ئىشتىن ياندۇرۇپ كىرىپتۇ. ئىككى يىل جەريانىدا دېھقان ئۇنى تاماق تاللىمايدىغان، جاپالىق ئىشلەپ ئاددىي - ساددا ياشايدىغان قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقىپتۇ. سادىرغا بۇ كۈنلەر ئىلگىرىكىدىنمۇ مەنىلىك تۇيۇلۇپ، تېرىقچىلىقتىن تارتىپ يىغىمغىچە بولغان ھەممە ئىشنى كۆڭۈل قويۇپ ئۆگىنىپتۇ. دېھقان

ئۈچىنچى يىلى كۈزدە سادىرغا بىرقۇر يېڭى كىيىم كىيدۈ-
رۈپ:

— بۇ كىيىملەر سەن تېرىغان ئاشلىقنىڭ پۇلىغا كەل-
دى، بۇ ئۆز ئەمگىكىڭنىڭ مېۋىسى، ئەمدى ئۆيۈڭگە بې-
رىپ، ئاتا - ئاناڭنى كۆرۈپ كەلگىن! — دەپ يولغا سېلىپ
قويۇپتۇ. سادىر ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاتىسى
سادىق ئاۋۋالقىدەكلا ئۇنى سىناپ:

— بالام، ماۋۇ داستىخاندىكى پارچە نانلارنى تۆكۈۋەت-
كىن! — دەپتۇ.

سادىر بۇ نۆۋەت نارازى بولغان هالدا دومسىيىپ تۇ-
رۇپ:

— بۇ ئاپئاق بۇغداي ناننى نېمىدەپ تۆكۈۋېتىمىز؟
ئېلىپ قويۇپ كېيىن يېسەك بولىدىغۇ؟ — دەپتۇ.

سادىق ئوغلىنىڭ بۇ قىلىقىدىن كۈلۈپ:

— ئۆتكەن قېتىمدا گەپ قىلماي تۆكۈۋەتكەن
ئىدىڭغۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

سادىر ئاتىسىنىڭ سۆزىدىن هەقىقەتەن خىجىل بولۇپ:

— ئۇ چاغدا مەن بىكار نان يەپ يۈرگەچكە ئەمگەكنىڭ،
ناننىڭ قەدرىنى بىلمەيتتىكەنمەن. بىز يەۋاتقان نان، كىيىم-
كېچەكلەر نۇرغۇن ئىش - ئەمگەك بەدىلىگە كېلىدىكەن،
ئاتا. مەن دېھقان تاغامنىڭ ئۆيىدە بۇلارنىڭ هەممىنى
چۈشىنىپ يەتتىم، — دەپتۇ.

سادىق ئوغلىنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ:

— بارىكاللا، ئوغلۇم، ئەمدى هەقىقىي ئادەم
بوپسەن، — دەپتۇ.

سادىر كېيىن يەنە يېزىغا قايتىپ كېتىپتۇ ۋە ئۆمرىنىڭ

ئاخىرىغىچە دېھقانچىلىق قىلىپ ئۆتۈپتۇ. ئۇ ئۆز كەچۈر-
مىشلىرىنى بالىلىرىغا، نەۋرىلىرىگە سۆزلەپ بېرىپ:
— ئاش قەدرىنى يېگەن بىلمەس، تاپقان بىلەر، — دەپ
نەسىھەت قىلىدىغان بوپتۇ.
سادىرنىڭ كەچۈرمىشلىرى ئۇنىڭ بالىلىرى ئارقىلىق
يۇرت ئىچىگە تاراپ: «ئاش قەدرىنى يېگەن بىلمەس، تاپقان
بىلەر» دېگەن ماقال بولۇپ بىزگىچە يېتىپ كەپتۇ.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
پىچان ناھىيە چىقتىم يېزىسىدىن
راجىھ ئىبراھىم قاسىم

قېرىنىڭ قېقى توگمەس

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى قەمەر ئىسىملىك بىر ئادەم ئۆتكەنىكەن. ئۇ هامىمال بازىرىدا هامماللىق قىلىپ خوتۇنى ۋە سەكسەن ياشقا كىرىپ قالغان ئانىسىنى باقىدىكەن. قەمەر ئىشچان، كۆچتۆڭگۈر بولغاچقا تاپاۋىتى ياخشى بولۇپ، تۇرمۇشتا ئىقتىسادتىن بەك قىينىلىپمۇ كەتمەيدىكەن. قەمەرنىڭ خوتۇنى ئۆيدە ئولتۇرۇپ تاماق ئېتىپ، كىر - قات يۇيۇپ، قېينانىسىنىڭ هالىدىن خەۋەر ئالىدىكەن.

كۈنلەر ئۆتۈپ، ئايلار ئۆتۈپ، يىللار ئۆتۈپ قەمەرنىڭ ئانىسى ئاغرىپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. ئانىنىڭ ئاغرىپ ياتقان ۋاقتى ئۇزارغانسېرى قەمەرنىڭ خوتۇنى ئۇنىڭغا ئۆچ بولۇپ قاپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە قەمەر هامىمال بازىرىدىن قايتىپ كەلگۈچە بازاردىن ئانىسىغا ئۈچ تال قاق ئالغاچ كەپتۇ. ئانا ئوغلىدىن قەۋەتلا خۇش بولۇپ، بىر تال قاقنى ئاغزىغا سايتۇ، لېكىن چىشى بولمىغاچقا شۈمۈپ يېيىشكە مەجبۇر بوپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئانا تاماق يېگەندە ۋە ئۇخلىغاندا قاقنى قولىغا ئېلىۋالىدىغان، باشقا چاغدا ئاغزىدىن چۇشۇرمەي شۈمۈپلا يۈرۈپتۇ. بۇنىڭ بىلەن قېينانىسىغا ئۆچ بولۇپ قالغان خوتۇننىڭ كۆڭلىگە جىن كىرىپتۇدە، قەمەر ئۆيگە ئەكەلگەن تۇرمۇشقا كېرەكلىك نەرسىلەرنى قەمەرگە ۋە قېينانىسىغا تويدۇرماي ئۆز ئاتا - ئانىسىنىڭ

ئۆيگە توشۇشقا باشلاپتۇ. قەمەر دەسلەپتە خوتۇنىنىڭ بۇ ئىشنى سەزمەپتۇ. كۈنلەر ئۇزارغانسېرى قەمەر ھەرقانچە تىرىشىپ ئىشلەپ خېلى كۆپ نەرسە ئەكەلسىمۇ توشۇمايدىغان بوپتۇ.

بىر كۈنى، قەمەر ئاخىرى خوتۇنىدىن:

— ھەي خوتۇن، مەن بۇ ئۆيگە ئەكەلگەن شۇنچە يېمەكلىكلەر بارغانسېرى ئوڭاي تۈگەيدىغان بولۇپ كېتىۋاتىدىغۇ؟ ئۆيدە سىلى ۋە ئانامدىن باشقا ئادەم بولمىسا، بۇ نېمە ئەھۋال؟ — دەپ سوراپتۇ.

قەمەرنىڭ خوتۇنى ھامان بىر كۈنى ئۇنىڭ بۇ ئىشنى ئۆزىدىن سورايدىغانلىقىنى بىلگەچكە، كۆڭلىگە ئالدىن پۈكۈپ قويغىنىنى بويىچە:

— بۇ ئىشنى مەندىن سورىماي ئاۋۇ ئانىلىرىدىن سورىسىلا، ئۇ ئورنىدا كېچە - كۈندۈز تىنىماي يەپ يېتىۋاتىسا؟ ئۇنداق يېسە تاغارلاپ ئاش ئەمەس، سايىنىڭ قۇمىمۇ تۈگەيدۇ. سىلى «يېتىپ يېسە تاغمۇ تۈگەيدۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلىمىغانمۇ؟ — دەپتۇ.

قەمەر خوتۇنىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئانىسى ياتقان ئۆيگە كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، ئانىسىنىڭ ئاغزى ھەقىقەتەنمۇ تىنىماي مىدىرلاپ تۇرغانىكەن. قەمەر بۇ ئىشنى نەچچە كۈن كۆزىتىپ ئاخىر خوتۇنىنىڭ گېپىنىڭ راستلىقىغا ئىشىنىپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ بىرنەچچە يىل ئىلگىرى ئانىسىغا بەرگەن ئۈچ تال قاقنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغانىكەن. كۈنلەر ئەنە شۇنداق ئۆتكەنسېرى قەمەر ئانىسىنىڭ بۇنداق توختىماي يېيىشىدىن زېرىكىپتۇ ۋە خوتۇنى بىلەن قانداق قىلىش ھەققىدە مەسلىھەتلىشىپتۇ. خوتۇنى قەمەرگە ئانىسىنى تاشلىۋې-

تىش مەسلىھەتنى بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قەمەر خوتۇنىنىڭ مەسلىھەتى بويىچە ئانىسىنى دەرياغا تاشلىۋەتمەكچى بوپتۇ، بىر كۈنى سەھەردە قەمەر ئانىسىنىڭ يېنىغا كىرىپ:

— ئانا، سىلى كېسەل تارتىپ ئۆيدە ئۇزاق يېتىپ كەتتىلە، ھازىر ئازراق پۇل تاپتىم، سىلىنى تېۋىپقا كۆرسىتىپ داۋالىتىپ باقايلى، مەن بىلەن بارامىلا؟ — دەپ ياخشى گەپ بىلەن ئانىسىنىڭ كۆڭلىنى ياساپ تۇرۇپ سوراپتۇ.

ئانا ئوغلىنىڭ يامان نىيىتىنى بىلمىگەچكە تېۋىپقا كۆرۈنۈشكە قوشۇلۇپتۇ. قەمەر ئانىسىنى چوڭ بىر تاغارغا سېپتۇ. ئانا تاغارغا كىرگەندىن كېيىنلا ئوغلىنىڭ نىيىتىنىڭ يامانلىقىنى بىلىپتۇ، لېكىن دەريا بويىغا يېتىپ بارغۇچە گەپ - سۆز قىلماي تاغاردا يېتىپتۇ. دەريا بويىغا بارغاندا، ئانىسى:

— ئوغلۇم، مېنى يۇدۇپ ئۇزۇن يول يۈردۈڭ، بەك ھېرىپ كەتتىڭ، ئازراق دەم ئېلىپ ماڭايلى، — دەپتۇ.

قەمەر ئانىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ تاغارنى يەرگە قويۇپتۇ. ئانىسى شۇ چاغدا قەمەرگە:

— بالام، قولۇڭنى ئەكەل! ساڭا قايتۇرۇپ بېرىدىغان بىر نەرسە بار، بۇ مەن بىلەن كەتسە بولمايدۇ، — دەپتۇ.

قەمەر قولىنى سۇنغانىكەن، ئانىسى ئۈچ يىل بۇرۇن قەمەر بەرگەن ئۈچ تال قاقنىڭ بىرىنى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپتۇ - دە:

— بالام، سەن ئۈچ يىل بۇرۇن ماڭا ئۈچ تال قاق بەرگەنىدىڭ، ئۈچ يىل ئىچىدە ئىككى تال قاقنى يېدىم، ماۋۇ بىر تالنى يېيىش ماڭا نېسىپ بولمايدىغان ئوخشايدۇ، شۇڭا ساڭا قايتۇرۇپ بېرەي، — دەپتۇ.

قەمەر ئانىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئويلاپ ئىشنىڭ تېگىگە يېتىپتۇ. ئۆزىنىڭ نادانلىق قىلىپ قويغىنىغا قاتتىق پۇشايمان قىلىپ، ئانىسىدىن ئەپۇ سوراپ ئۆيىگە قايتۇرۇپ كەپتۇ، نائەقىل خوتۇننى ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىپتۇ. ئاندىن ئاشۇ يۇرتتىكى ئەڭ ياخشى تېۋىپنى چاقىرىپ ئانىسىنىڭ كېسىلىنى داۋالىتىپتۇ. ئانىسى قەمەرگە خۇدادىن بەخت ۋە ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەپتۇ. قەمەرنىڭ تاپقان - تەرگىنى بەرىكەت تېپىپ، تۇرمۇشى كۈندىن - كۈنگە ياخشىلىنىپتۇ. قەمەر تاكى ئانىسى كۆز يۇمغۇچە ئۇنى ئوبدان بېقىپتۇ. قەمەر ئانىسىغا قىلغان خىزمىتىنىڭ شاپائىتىنى كېيىن بالىلىرىدىن كۆرۈپتۇ.

يۇرت ئەھلى قەمەردىن خوتۇننى ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىۋېتىشىنىڭ سەۋەبىنى سورىغاندا، قەمەر بولغان ئىشنى يوشۇرماي سۆزلەپ بېرىپتۇ. قەمەرنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلىغان خالايىق ياقىلىرىنى سىقىشىپ:

— توۋا! قېرىنىڭ قېقى تۈگمەي كۆرىدىغان كۈنى، رىزقى باركەندۇق، — دېيىشىپتۇ. بۇ ئىش ئىبرەت بولۇپ ئەل ئىچىگە تاراپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «قېرىنىڭ قېقى تۈگمەس» دېگەن ماقال ئەنە شۇنداق پەيدا بولۇپ بىزگىچە يېتىپ كەلگەنىكەن.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
شايار ناھىيە مەدەنىيەت يۇرتىدىن

ئۆمەر ساماق

ئۇرۇشقاق خوتۇننىڭ ئېرى تېز قېرىيدۇ

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى بىزدىن يىراق ماكاندا بىر يۇرت بولغانىكەن. ئاشۇ يۇرتتا ئەمەت ۋە سەمەت دەپ ئىككى ئاكا - ئۇكا ئۆتكەنىكەن. ئاكىسى ئەمەت كۈنىنى كۈنگە ئارانلار ئۇلايدىغان نامرات، ئىنىسى سەمەت بولسا توقىقۇزى تەل باي ئىكەن. ئۇلارنىڭ ياش پەرقى خېلىلا چوڭ بولىسىمۇ، لېكىن سەمەت ئاكىسى ئەمەتكە قارىغاندا قېرى كۆرۈنىدىكەن. شۇڭا بىلمەيدىغانلار ئاكا - ئۇكا ئىككىسىنى بىر يەردە كۆرسە سەمەتنى ئاكىسى، ئەمەتنى ئۇكىسى دەپ ئالماشتۇرۇپ قويىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ يۇرتتىكى بىر توپ كىشىلەر ئۇج-مە سايىسى ئاستىدا تاغدىن - باغدىن پاراڭلىشىپ ئولتۇ-رۇپ، پاراڭنىڭ ئاخىرىدا ئاشۇ ئاكا - ئۇكىلارغا بېرىپ توختاپتۇ. ئۇلار: «نېمىشقا ئىنىسى ئاكىسىدىن قېرى كۆ-رۈنىدۇ؟» دېگەن مەسىلە ئۈستىدە كۆپ تالاش - تارتىش قىلىپتۇ، لېكىن ھېچكىم بىر - بىرىنى قايىل قىلغۇدەك سەۋەب تاپالماپتۇ. ئاخىر ئۇلاردىن يەتتە - سەككىزەيلەن ئاكا- ئۇكىلارنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئەھۋالنى بىلىپ بېقىشنى مەسلىھەتلىشىپتۇ.

ئۇلار ئاۋۋال سەمەتنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. مېھمانلارنى كۆرۈپ سەمەت ناھايىتى خۇش بوپتۇ، ئۇلار بىلەن قىزغىن كۆرۈشۈپتۇ. لېكىن، سەمەتنىڭ خوتۇنى مېھمانلارنى قەس-

تەنگە كۆرمەسكە سېلىپ ئۇلار بىلەن سالاملاشماپتۇ. سەمەت مېھمانلارنى ئىچكەركى ئۆيگە باشلاپ بولغاندىن كېيىن خوتۇ-نىنىڭ قېشىغا چىقىپ:

— خوتۇن، كونىلار «ئۆزى كەلگەن مېھمان خۇدا بەر-گەن مېھمان» دەپتىكەن، ياخشى مېھمان كەلدى، چاي تەي-يارلاپ بىرەر نەرسە قىلساڭچۇ، — دەپتۇ.

سەمەتنىڭ خوتۇنى قاپىقىنى تۈرگىنىچە:

— ئۆيدە مېھماننى كۈتكۈدەك گۆش يوق. يا مېنىڭ ئاتام ئۆلمىسە، كەلگەنلا ئادەمگە داستىخان سالىدىغان، — دەپتۇ.

— گۆشسىز بولسىمۇ بىر ئامال قىلساڭچۇ، —دەپتۇ سەمەت يېلىنغان ئاھاڭدا.

سەمەتنىڭ خوتۇنى جاھىللىق بىلەن:

— ئۆيدە ئۇنمۇ يوق، مېھمانلار توپا يېمەيدى-غاندۇ؟! — دەپتۇ.

سەمەت يەنە خوتۇنىغا يېلىنىپ:

— ھېچبولمىغاندا نان - پان، چاي - پېيىڭ باردۇ؟ شۇنى بولسىمۇ ئاچىققىن! — دەپتۇ.

سەمەتنىڭ خوتۇنى تېخىمۇ چالۋاقاپ:

— نانمۇ يوق، سۇمۇ يوق، سەن سىرتتا لاغايلاپ يۈ-رۈپ، ئۆيدە نېمە بار، نېمە يوقلۇقى بىلەن كارىڭ بولماي، مېھمان كەلسە مېنى قەستەن قىيناۋاتىسەن، مېنى مېھمانلا-رنىڭ ئالدىدا قەستەن ئوسال قىلماقچىمۇسەن؟— دەپ ۋارقى-رىغىنىچە سەمەتنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپتۇ.

مېھمانلار سەمەتنىڭ خوتۇنى بىلەن بولغان گەپلىرىنى ئىچكەركى ئۆيدە باشتىن - ئاخىر ئاڭلاپ تۇرغانىكەن. ئۇلار

دەرھال چىقىپ سەمەت بىلەن خوتۇننى ئاجرىتىپتۇ ۋە:
— بىزگە ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەس، ئۆزىمىز مۇنداقلا كىرىپ چىقايلى دەپ كىرگەنىدۇق. بىز قايتايلى، خوش، ئامان بولۇڭلار، — دېگىنىچە بۇ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ.
سەمەتنىڭ ئۆيىدە ئۇنىڭ خوتۇنى «يوق» دېگەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى تېپىلىدىغانلىقىنى مېھمانلار بىلىدىكەن. شۇڭا ئۇلار «تووۋا!» دەپ ھەيران قېلىشىپتۇ ھەم بايا بولغان ئىشلارنى دېيىشىپ كۈلۈشۈپتۇ.
مېھمانلار سەمەتنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ ئەمەتنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. مېھمانلار ھويلىغا كىرىشىگىلا ئەمەت بىلەن خوتۇنى ئۇلارنى ناھايىتى ئوچۇق چىراي قارشى ئېلىپ ئۆيگە باشلاپتۇ. مېھمانلار ئۆيگە كىرگۈچە ئەمەتنىڭ خوتۇنى ئاۋۋال ئۆيگە كىرىپ، ئۆيىدە بار شۇ بىر ئەسكى كۆرپىسىنى قېقىشتۇرۇپ مېھمانلارنىڭ ئاستىغا سېپتۇ. ئەمەت مېھمانلار بىلەن خوشال - خۇرام تىنچلىق - ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن:
— ھەي، خوتۇن، ئۆزى كەلگەن مېھمان خۇدا بەرگەن مېھمان، خودا بەرگەن مېھمانلارغا قويغۇدەك بىرەر نېمەڭ بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.
ئەمەتنىڭ خوتۇنى كۈلۈپ تۇرۇپ:
— بولمامدىغان، دادىسى! بار، مېھمانلار كەلگۈچە ئۇسساپ قالغاندۇ، ئاۋۋال تاۋۇز تىلايلى، — دەپتۇ.
ئەمەتمۇ ئوخشاشلا كۈلۈپ تۇرۇپ:
— قېنى ئەمىسە، تاۋۇزنىڭ ياخشىسىنى ئاچىقىن، مېھمانلارنىڭ ئۇسسىغان يېرىگە تەگسۇن، — دەپتۇ.
ئەمەتنىڭ خوتۇنى «ماقۇل» دەپ چىقىپ كېتىپ بىر تاۋۇزنى كۆتۈرۈپ كىرىپتۇ. ئەمەت خوتۇنىنىڭ قولىدىكى

مايماق تاۋۇزنى ئېلىپ:
— ياخشىراقى يوقمۇ، شۇنداق ئەزىز مېھمانلارغا؟ — دەپتۇ.
ئەسلىي ئەمەتنىڭ تۇرمۇشى سەمەتنىڭ تۇرمۇشىغا قارىغاندا خېلى ناچار بولۇپ، شۇ كۈنى ئۇلارنىڭ ئۆيىدە مېھمانلارنىڭ ئالدىغا دەرھال ئاچقىقۇدەك ئاشۇ مايماق تاۋۇزدىن باشقا نەرسە يوق ئىكەن. لېكىن، ئەمەتنىڭ ئايالى بۇنى چاندۇرماي:
— ماقۇل، مەن قايتا قاراپ باقاي، — دەپ چىقىپ كېتىپ يەنە شۇ تاۋۇزنى كۆتۈرۈپكىرىپ تۇمشۇق تەرىپىنى كۆرسىتىپتۇ. ئەمەت بۇنى كۆرۈپ :
— بۇ تاۋۇزۇڭ خېلى بولىدىغاندەك تۇرىدۇ، قېنى، ياخشى چىقارمىكىن، ئەكەلگىنە تىلىپ باقايلى،— دەپ تاۋۇزنى تىلىپتۇ.
تاۋۇز ھەم قىزىل، ھەم تەملىك چىقىپتۇ. مېھمانلار تاۋۇز يېگەچ قىزىق پاراڭلارنى سېلىشىپتۇ، ئاخىردا بۇ مېھماندوست ساھىبخانىلاردىن رازى بولۇشۇپ قايتىپتۇ. مېھمانلار يولدا كېتىۋاتقاندا ئارىدىكى مويسىپىت بىرەيلەن:
— بىزنىڭ تالىشىشىمىزنىڭ تۈگۈنى ئەمدى يېشىلدى، سەمەتنى قېرىتىۋەتكەن «ھېلىقى بارنى يوق» دەپ سوقۇشىدىغان خوتۇنى. ئەمەتنى ياشارتىۋەتكىنىمۇ ھېلىقى يوقنى بىلىندۈرمەي گۈلدەك ئېچىلىپ تۇرغان خوتۇنى ئىكەن، — دەپتۇ. بۇ گەپكە ئۇلاپلا يەنە بىرەيلەن:
— ئۇرۇشقاق خوتۇننىڭ ئېرى تېز قېرىيدىغان گەپكەن ـ دە؟ — دەپتۇ.
ھەممەيلەن «پاراققىدە» كۈلۈشۈپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ

بىلەن بۇ ئىش ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن يۇرت ئىچىگە تاراپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «ئۇرۇشقاق خوتۇننىڭ ئېرى تېز قېرىيدۇ» دېگەن ماقال سەمەتنىڭ ئەشۇ كەچۈرمىشىدىن قىلىپ، ئەل ئىچىگە تاراپ بىزگىچە يېتىپ كەلگەنىكەن.

ئېيتىپ بەرگۇچى:

پىچان ناھىيە لۇكچۇن ئوتتۇرا مەكتەپتىن

ئەرشىدىن ئەنەس

تىلىگەن تىلەككە يەتمەپتۇ

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى بىر باي بىلەن بىر كەمبەغەل ئوتتۇنچى قوشنا بولۇپ ئۆتكەنىكەن. باينىڭ يايلىقىدا سان - ساناقسىز مال - چارۋىلىرى، خەزىنىسىدە ساندۇق - ساندۇق ئالتۇن - كۈمۈشلىرى بولسىمۇ، يەنىلا مال - دۇنياغا تويماي بىرنى ئىككى قىلىشنىڭ كويىدا يۈردىكەن. كەمبەغەل ئوتتۇنچى بولسا كۆرگەن كۈنىگە شۈكۈر-قانائەت قىلىپ تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئوتتۇنچى ئادىتى بويىچە سەھەر تۇرۇپ تاغقا ئوتتۇن كەسكىلى چىقىپتۇ. ئەمما، بۇ كۈنى ئۇ ئانچە كۆپ ئوتتۇن يىغالماي كۆڭلى مەيۈس هالدا قايتىشقا مەجبۇر بوپتۇ. ئۇ تاغ باغرىدىكى بىر يوغان قارا تاشنىڭ يېنىغا كەلگەندە، ئاپئاق ساقاللىق، چىھرىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان قامەتلىك بىر بوۋاينى ئۇچرىتىپتۇ. ئوتتۇنچى ئۇنىڭ خىزىر ئىكەنلىكىنى پەملەپ تەزىم قىلىپ سالام بېرىپتۇ. خىزىر ئوتتۇنچىنىڭ سالىمىنى قوبۇل قىلىپ ئۇنىڭدىن:

— ئەي ئاق كۆڭۈل بەندە، مەن ساڭا ياردەم قىلاي، ساڭا نېمە كېرەك؟ — دەپ سوراپتۇ. ئوتتۇنچى كۆپ ئويلانمايلا:

— ماڭا بىر ئېغىز ئۆي بىلەن ئازراق پۇل ھەدىيە قىلىشلىرىنى تىلەيمەن، — دەپتۇ.

خىزىر ئوتتۇنچىغا بىر ھەشەمەتلىك ساراي ۋە نۇرغۇن

ئالتۇن ـ كۈمۈش ئىلتىپات قىپتۇ.

كەمبەغەل ئوتۇنچىنىڭ تۈيۈقسىز بېيىپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن باي قوشنىسى ئۇنىڭدىن شۇنچە كۆپ مال ـ دۇنيانى نەدىن تاپقانلىقىنى سوراپتۇ. ئوتۇنچى بايغا بولغان ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. باي ئوتۇنچىنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ دەرھال تاغقا قاراپ يول ئاپتۇ. تەلىيىگە ئۇمۇ خىزىرغا يولۇقۇپتۇ. باي خىزىرغا توققۇز تەزىم بىلەن سالام قىپتۇ. خىزىر باينىڭ سالىمىدىن كۈلۈپ كېتىپ:

— بولدى، بولدى، ئورنۇڭدىن تۇر، سەن نېمە تىلەيـ سەن؟ ساڭا نېمە كېرەك؟ — دەپ سوراپتۇ.

باي بۇ پۇرسەتتىن ياخشى پايدىلىنىش ئۈچۈن:

— مەن ئويلىنىپ بولۇپ تىلەك تىلىسەم بولامدۇ؟ — دەپتۇ.

خىزىر باينىڭ نىيىتىنى بىلىپ:

— بولىدۇ، مەن سېنىڭ ئۈچ تىلىكىڭنى ئەمەلگە ئاشۇـ رۇپ بېرىمەن، نېمە تىلىسەڭ بولىۋېرىدۇ، — دەپتۇ.

باي بۇنىڭدىن بەكمۇ خۇش بوپتۇ، ئۆيىگە قايتىش يولىدا نېمە تىلەش توغرۇلۇق باش قاتۇرۇپ مېڭىپتۇ. تۇيۇقسىز بىر قاغا باينىڭ بېشىدىن قاقىلداپ ئۇچۇپ ئۆتۈپ ئۇنىڭ شېرىن خىياللىرىنى بۇزۇپتۇ. قاغىدىن بىزار بولغان باي: «ئىلاھىم، مۇشۇ يەردىلا جېنىڭ چىقىپ كەتسە بولامدۇ» دەپ تىلەپتۇ. قاغا شۇ هامان پالاقشىغان پېتى يەرگە چۈشۈپ ئۆلۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن باي: «ھەي، ئىسىت! بىر تىلەكـ تىن قۇرۇق قالدىم ـ دە!» دەپ چايان چاققاندەك ئازابلىنىپتۇ.

باي ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن گېلىدىن تاماق ئۆتمەي، ئىشىكى ئالدىدىكى بىر قورام تاشتا ئولتۇرۇپ نېمە تىلەشنىڭ خىيالىنى سۈرۈپتۇ. باي تىلەك غېمىدە ئولتۇرغاندا مالىيى چىقىپ:

— بېگىم، ئاغىچا خېنىم چاقىرىۋاتىدۇ، — دەپتۇ.

— كىرىپ دەپ قويغىن، ئىشى بولسا ئاخشاملىققا دېسۇن، — دەپتۇ باي خاپا بولۇپ.

مالاي كىرىپ كېتىپ ئانچە ئۇزاق ئۆتمەي باينىڭ خوتۇنى چىقىپ:

— ۋاي، بېگىم، قويسىلا، سىلى بىلەن مەسلىھەتلىشىدىغان ئىش بار، — دەپتۇ.

بۇ گەپ بايغا قەۋەتلا خۇشياقمىغاچقا: «بۇ خوتۇننىڭ يوقىلاڭ گېپىنى ئاڭلىغۇچە مۇشۇ تاشقا چاپلىشىپ قالسام بولمامدۇ» دەپ ئويلاپ ئورنىدىن قوپۇشقا تەمشىلىپتۇ، ئەمما ھەرقانچە قىلىپمۇ ئورنىدىن تۇرالماپتۇ. بۇ غەلىتە ئىشنى كۆرگەن باينىڭ خوتۇنى:

— ۋاي، بېگىم، نېمە بولدىلا، تۇرالمايلىغۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. باي قاتتىق ھەسرەت ئىچىدە بولغان ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. باينىڭ خوتۇنى يىغلاپ تۇرۇپ:

— ئۇنداق بولسا ئەڭ ئاخىردا قالغان بىردىنبىر تىلەكنى مۇشۇ تاشتىن ئاجرىۋېلىشقا ئىشلەتسىلە، — دەپتۇ.

باي ئاخىرقى بىر تىلەك بىلەن تاشتىن ئاجراپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئەمما، باي تىلىيەلمەي قالغان تىلەكلىرىنىڭ دەردىدە كېسەل تارتىپ ئۇزاق ئۆتمەي ئۆلۈپ قاپتۇ. بۇ ئىش باينىڭ مالايلىرى ئارقىلىق ئەل ئىچىگە تارقاپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «تىلىگەن تىلەككە يەتمەيتۇ» دې-
گەن ماقال ئاشۇ بايىنىڭ كەچمىشىدىن قېلىپ بىزگىچە يې-
تىپ كەلگەنىكەن.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
كۆچا ناھىيە كونىشەھەردىن
جامال راشى

يەرنىڭ ئەسكىسى يوق، قىغى يوق

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى بىزدىن ناھايىتى يە-
راق چەت بىر يۇرتتا مۆمىن ئىسىملىك تولىمۇ تەقۋادار بىر
كىشى ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ ئەللىك مو يېرى بولۇپ، يىل
بويى شۇنچە ئىخلاس بىلەن تېرىقچىلىق قىلىسىمۇ، يىل ئاخى-
رىدا تۈزۈك ھوسۇل ئالالمايدىكەن. يەرنىڭ مەھسۇلاتى يىل-
دىن - يىلغا كېمىيىپ، مۆمىنىنىڭ تۇرمۇشى ناھايىتى قى-
يىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قاپتۇ. يەردىن قاتتىق رەنجىگەن مۆ-
مىن يېرىنى ھېچكىم بىلەن بېرىش - كېلىش قىلمايدىغان،
دائىم ئۆز ئىشى بىلەن ھەلەك بولىدىغان بىر كىشىگە ئىجارى-
گە بېرىۋېتىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ، ھوسۇل پەسلى يەنە
يېتىپ كەپتۇ. مۆمىن يازنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىنى تاماشا
قىلغاچ ئۆزىنىڭ ھېلىقى ئىجارىگە بېرىۋەتكەن يېرىگە كېلىپ
قاپتۇ. «ئـوھـوي، نـېمىدېگەن ئـوخشاپ كـەتكەن قوناق-
لار بۇ!» مۆمىن كۆزىگە ئىشەنمەيلا قاپتۇ. ئۆزىنىڭ ئىلكى-
دىكى چاغدا شۇنچە ئۇزاق يىل تۈزۈك نەپ بەرمىگەن يەر
باشقىلارنىڭ ئىلكىگە ئۆتۈپلا يۈز ئۆرۈگىنىنى قارىمامدىغان؟
مۆمىنىنىڭ بۇ يەرگە شۇنچىلىك ئۆچلۈكى كەپتۇكى، قولى-
دىن كەلسە يەرنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋەتكۈدەك بوپتۇ.
بىراق، قولىدىن بۇ ئىشلار كەلمەيدىغانلىقىنى بىلگەن مۆمىن

شۇ ئاچچىقىدا قازىنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ ۋە يەرنىڭ ئۆزىگە قىلغان دەرد ـ ئەلەملىرىنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ، قازىغا يەردىن ئەنتىنى ئېلىپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ.

ئارىسالدى بولۇپ قالغان قازى ئاخىر مۆمىنگە ئىچى ئاغرىپ ئېتىىزلىققا بېرىپ كۆرۈپ باقماقچى بوپتۇ. بۇ يەردى-كى مەنزىرە ھەقىقەتەن مۆمىن ئېيتقاندەك ئىكەن. قازىنىڭ-مۇ بۇ ئىشقا ئاچچىقى كېلىپ:

— ھەي، خۇدانىڭ زېمىنى! بىر ئەھلى تەقۋادار، خۇ-دانىڭ مۆمىن بەندىسى، جامائەتنىڭ ئالدى بولغان بىر كىشى تېرىسا ھوسۇل بەرمەيسەنۇ، ئەجەبا ئۇ يىلدىن بۇ يىلغا ھېچ-كىمگە ئارىلاشماي قاتاردىن قالغان بىر ئادەم تېرىسا شۇنچە ياخشى ھوسۇل بېرەمسەن؟—دەپ يەرگە خىتاب قىپتۇ. شۇ ھامان زېمىندىن ئاۋاز چىقىپتۇ:

— ئەي قازى، مەن كىشىلەرنى ئالداشنى بىلمەيمەن، كىم قانچىلىك ئەجىر قىلسا شۇنىڭغا لايىق نەپ بېرىشنى ئارزۇ قىلىمەن. مەن مۆمىنگە نەپ بېرىش نىيىتىدە كۆپ تىرىشتىم، ئەمما ماغدۇرسىزلىقتىن ئۇنى رازى قىلالمىدىم. ئاخىر ئۇ مەندىن ئاغرىنىپ ھازىرقى تېرىغۇچىغا بېرىۋەتتى. مەن: «يېڭى ئىگەمگە ياخشى ھوسۇل بەرمەسمەن» دەپ ئەھ-دى قىلغانىدىم، لېكىن ئۇ ئاغزى ـ بۇرنۇمغا ئوغۇتنى تىقىۋەرگەنلىكى ئۈچۈن كۈچ ـ قۇۋۋىتىم ئاشتى، ھوسۇل بەرمەسلىككە ئامالىم بولمىدى.

قازى زېمىننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئەيىبنى مۆمىنگە قو-يۇپتۇ ۋە ئۇنىڭغا يەرنى ئوغۇتلاپ تېرىش ھەققىدە تەربىيە بېرىپ قايتىپ كېتىپتۇ. كېيىن قازى بۇ ئىشنى يۇرت

ئۆلىمالىرىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن: «يەرنىڭ ئەسكىسى يوق، قىغى يوق؛ ئەرنىڭ ئەسكىسى يوق، پۇلى يوق» دېگەن ماقال پەيدا بولۇپ بىزگىچە يېتىپ كەپتۇ.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
يەكەن ناھىيە يېتىم باللار مەكتىپىدىن
مۇھەممەد قۇربان

بېشىڭ نەدىن كېتەر تىلىڭدىن

بۇرۇنقى زاماندا ناھايىتى ئەقىللىق بىر پادىشاھ ئۆتكە-
نىكەن، ئۇ ھەرقانداق ئىش قىلىشتا دانا، ياخشى ئادەملەر
بىلەن كېڭەش ئېلىپ بېرىشنى ياقتۇرىدىكەن. پادىشاھ بىر
قېتىملىق كېڭەشتە ئۆزى باشقۇرۇۋاتقان شۇ زېمىندا بىر
ئەقىللىق دىۋانە بارلىقىنى ئاڭلاپتۇ. پادىشاھ شۇ كۈندىن
باشلاپ ئۇ دىۋانىنىڭ باشقىلار ئېيتقاندەك ئەقىللىق ياكى
ئەقىللىق ئەمەسلىكىنى سىناپ بېقىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ.
كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھېلىقى ئەقىللىق دىۋانە پادىشاھنىڭ
ئوردىسى ئالدىغا كېلىپ، كىرىشكە ئىجازەت سوراپتۇ. پادى-
شاھ ئۇ دىۋانىنىڭ كەلگەنلىكىدىن خۇرسەن بولۇپ ئىجازەت
بېرىپتۇ. پادىشاھ دىۋانىنىڭ تەقى - تۇرقىغا بىرقۇر كۆز
يۈگۈرتكەندىن كېيىن ئۇنىڭغا قاراپ يۈزىنى تۇتۇپتۇ، دىۋانە
گېلىنى كۆرسىتىپتۇ. پادىشاھ مەمنۇنىيەت بىلەن كۈلۈپ
قويۇپ بېشىنى كۆرسەتكەنىكەن، دىۋانە تىلىنى كۆرسىتىپ-
تۇ. بۇ ئىشارەتلەرگە قايىل بولغان پادىشاھ ئورنىدىن دەس
تۇرۇپ بىر تاۋاق تىللانى دىۋانىگە ئۆز قولى بىلەن بېرىپتۇ.
بۇ ئىشلارغا ھەم ھەيران، ھەم نارازى بولغان ۋەزىر-
ۋۇزرالار دىۋانە ئوردىدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن:
— ھەر كۈنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرگىنىمىزدە سالى-
مىمىزنى ئىلىك ئېلىپ ئورنىدىن تۇرۇپمۇ قويمايتتى، ئەجە-
با، بۈگۈن نەدىكى بىر دىۋانىنىڭ غەلىتە قىلىقلىرىغا بىر

تاۋاق تىللا بېرىۋەتتى، بىز شۇنچە يىل پادىشاھنىڭ خىزمە-تىدە بولۇپ بۇنچە كۆپ ئىنئامغا ئېرىشمىگەنىدۇق، — دېيىشىپ غۇلغۇلا قىلىشىپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرلەرنىڭ ھەممى-سىگە بىرقۇر قاراپ چىقىپ:

— مەن بايا دىۋانە بىلەن ئىشارەت ئارقىلىق سۆزلەش-تىم، قېنى، قايسىڭلار ئېيتىپ بېرەلەيسىلەر؟ مەن نېمە دېدىم، دىۋانە نېمە دەپ جاۋاب بەردى؟ توغرا تاپقۇچىلار ئوخشاشلا بىر تاۋاق تىللا بىلەن مۇكاپاتلىنىدۇ، — دەپتۇ.

ۋەزىرلەر گەپ قىلالماپتۇ، پادىشاھ ئۇلارغا قاراپ كۇ-لۇپ قويۇپ:

— مەن دەسلەپتە ئۇنىڭغا: «يۇز نېمىدىن كېتىدۇ؟» دەپ ئىشارەت قىلسام، ئۇ ئىشارەت بىلەن: «گالدىن» دەپ جاۋاب بەردى. ئاندىن يەنە: «باش نېمىدىن كېتىدۇ؟» دەپ ئىشارەت قىلسام: «تىلدىن» دەپ كىشىنى ھەيران قالدۇر-غۇدەك جاۋاب بەردى. ھەقىقەتەن شۇنداق، نەپسىنى يىغمى-غان ئادەم يۈز - ئابرۇيىدىن ئايرىلىدۇ، ئالدى - كەينىنى ئويلىماي سۆزلەيدىغان ئادەم جېنىدىن ئايرىلىدۇ، — دەپتۇ.

ۋەزىرلەر پادىشاھنىڭ ئەقلىگە باركاللا ئېيتىپتۇ، دىۋا-نىنىڭ دانالىقىغا قايىل بوپتۇ. بۇ ئىش ۋەزىرلەرنىڭ غەيۋەت-لىك تىلى ئارقىلىق ئەل ئىچىگە تارابتۇ. ئېيتىشلارغا قارى-غاندا: «بېشىڭ نەدىن كېتەر تىلىڭدىن، يۈزۈڭ نەدىن كېتەر گېلىڭدىن» دېگەن ھېكمەت پادىشاھ بىلەن ئاشۇ دىۋانە ئوتتۇ-رىسىدىكى كەچمىشتىن قېلىپ بىزگىچە يېتىپ كەلگەنىكەن.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
تۇرپان شەھەر ئايدىڭكۆل ئوتتۇرا مەكتەپتىن

نىياز ئەسمتۇللا

بۇقا موزايلاپتۇ

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى بىزدىن يىراق ماكاندا بىر يۇرت بولغانىكەن. ئاشۇ يۇرتتا سالى ئىسىملىك بىر ئاق كۆڭۈل ئادەم بولۇپ، ئۇنىڭ موزايلىق بىر ئىنىكى بار ئىكەن. بىر كۈنى سالى ئىنەكنى موزىيى بىلەن بىللە ئۆستەڭ بويىغا سۇغارغىلى ئاچىقىپتۇ. دەل شۇ چاغدا بۇ يۇرتتىكى نامان دېگەن كىشىمۇ بۇقىسىنى سۇغارغىلى ئۆستەڭ بويىغا چىقىپتۇ. ئۇلار قايتار چېغىدا سالىنىڭ موزىيى نامانىڭ بۇقىسىغا ئەگىشىپ كېتىپ قاپتۇ. سالى ئىنەكنى ئۆيگە ئاپىرىپ قويۇپ، نامانىنىڭ ئۆيگە موزاينى ئالغىلى بېرىپتۇ. بىراق، نامان:

— بۇ موزاي مېنىڭكى، مېنىڭ بۇقام موزايلايدىغان خاسىيەتلىك بۇقا. بۇ موزايغا ھەرقانداق كىشىنىڭ چىشى پاتمايدۇ، — دەپ مۇتتەھەملىك قىلىپ موزاينى بەرمەپتۇ. ئىككىسى موزاينى تالىشىپ سوقۇشۇپ قاپتۇ. ئاخىرى جېدەل چوڭىيىپ ئۇلار قازىنىڭ ئالدىغا بارماقچى بولۇشۇپتۇ. نامان قولياغلىقىغا ھېلىقى موزاينىڭ تېزىكىدىن ئازراق ئېلىپ قويىنىغا سېلىۋاپتۇ. ئۇلار قازىنىڭ ئالدىغا كىرىپ ئېگىلىپ تەزىم قىلىشىپتۇ. قازى ئۇلارغا قاراپ خۇشياقمىغان ھالدا:

— ھە، نېمە گەپ؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئاچچىقى كېلىپ ئارانلا تۇرغان سالى ئاۋۋال سۆزلەپ:

— هۆرمەتلىك قازى ئاخۇنۇم، مېنىڭ بىر موزايلىق ئىنىكىم بار ئىدى، ئۇنى تۇنۇگۇن ئۆستەڭ بويىغا سۇغارغىلى ئاچىققانىدىم، قايتار چاغدا موزىيىم بۇ نامانىنىڭ بۇقىسىغا ئەگىشىپ ئۇنىڭكىگە كىرىپ كەتتى. موزاينى ئەكەلگىلى بارسام، نامان: «بۇ مېنىڭ موزىيىم، بۇ موزاينى مېنىڭ بۇقام تۇغقان!» دەپ تەتۈرلۈك قىلىپ بەرمەيۋاتىدۇ، جاھاندا مۇشۇنداقمۇ مۇتتەھەملىك بولامدۇ؟ بۇقىمۇ تۇغامدۇ؟ ئۆزلىرىنى بۇ دەۋانى ھەق سوراپ قويامدىكىن دېگەن ئۈمىدتە ئالدىلىرىغا كەلدۇق، — دەپتۇ.

سالىنىڭ گېپى تۈگىشىگە، نامان بىر قەدەم ئالدىغا ئۆتۈپ:

— قارىماملا، قازى، بۇ ئىپلاسلىقنى، ماۋۇ قارا يۈز بەندە مېنىڭ ئىنىكىمدىكى موزاينى مېنىڭ دەپ ئەكەتمەكچى بولۇۋاتىدۇ، بۇ كىشىنى قاراپ تۇرۇپ بۇزەك قىلغانلىق ئەمەسمۇ؟ سىلىمۇ ناھايىتى ئوبدان بىلىلا، بۇقا دېگەنمۇ بەزىدە موزايلايدۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ؟ موزاي مېنىڭ، بۇنىڭدا شەك يوق، بۇ دەۋانى ئوبدانىراق سوراپ قويسىلا، — دەپتۇ. نامان سۆزلەۋېتىپ موزايىنىڭ تېزىكى چىگىلگەن قولياغلىقنى قويىنىدىن ئاستا چىقىرىپ قازىغا شەرەت قىلىپ قويۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قازى بىردەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

—مەن ئىچكەركى ئۆيگە كىرىپ كىتابقا قاراپ باقاي، كىتابتا نېمە يېزىلغان بولسا شۇ بويىچە سورايمەن، — دەپ ئىچكەركى ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ. قازىنىڭ تويماس كۆزى نامانىنىڭ قويىنىدىكى قولياغلىققا چۈشكەنىكەن. شۇڭا ئۇ: «قولياغلىقتا تىللا بار» دەپ ئويلاپ، نامان تەرەپتە تۇرۇۋېپ

تىللالارنى قولغا چۈشۈرۈش كويىدا بوپتۇ. قازى ئانچە هايال ئۆتمەي ئىچكەركى ئۆيدىن چىقىپ گىلىنى قىرىپ تۇرۇپ سالىغا:

— مەن بۇرۇن بىلمەپتىكەنمەن، كىتابتا يېزىلىپتۇ، بۇقىمۇ بەزىدە موزايلايدىكەن. بۇ كىشىنىڭ بۇقىسىنىڭ موزايلىغانلىقى راست، موزايدا سىنىڭ هەققىڭ يوق. ماڭ، بېرىپ ئىشىڭنى قىل! بۇنىڭدىن كېيىن يەنە مۇشۇنداق مۇتتەهەملىك قىلساڭ كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرىسەن! — دەپتۇ.

سالى سۆز قايتۇرۇشقا جۈرئەت قىلالماي گەدىنىنى قاشلاپ، ئىككى كۆزىنى ياشلاپ، هەسرەتلىك تىنىپ ئاستا چىقىپ كېتىپتۇ. بۇقا ئىگىسى نامانمۇ خوشال بولۇپ، چوڭ قەدەملەر بىلەن تالاغا مېڭىپتۇ، قازىغا قويىنىدىكى قولياغلىقنى بەرمەپتۇ. قازى هاپىلا- شاپىلا كىچىك ئوغلىغا:

— ئاۋۇ ئېگىز كىشىدە بىر قولياغلىق بار، «دادام بەرسۇن!» دېدى دەپ ئېلىپ كەلگىن، — دەپتۇ.

قازىنىڭ ئوغلى بېرىپ نامانغا دادىسىنىڭ سۆزىنى يەتكۈزۈپتۇ. نامان قولياغلىقنى قازىنىڭ ئوغلىغا بېرىپ كەينىگە قاراپمۇ قويماي كېتىپ قاپتۇ. قازى قولياغلىقنى ئېلىپ شۇنداق ئاچقانىكەن، قېتىپ قالغان موزاي تېزىكى چېچىلىپ يەرگە چۈشۈپتۇ. قازىنىڭ چىرايى تاتىرىپ بۇتتەكلا قېتىپ قاپتۇ.

نامان ئەسلىدە ئاق كۆڭۈل، ۋىجدانلىق ئادەم ئىكەن. ئۇ قازىنىڭ پارىخورلۇقىغا تاقەت قىلىپ تۇرالماي، ئۇنى بىر ئەدەپلەپ قويۇش ئۈچۈن موزاينى «مېنىڭ» دەپ دەۋاغا بارغانىكەن. نامان شۇ كۈنى قازىخانىدىن قايتىپ كەلگەندىن

كېيىن موزايىنى سالىغا قايتۇرۇپ بېرىپ، ئەل - جامائەتكە بۇ قىزىقارلىق ئىشنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. قازى شۇ قېتىمقى سوراقتىن كېيىن يۇرت ئىچىدە باش كۆتۈرەلمەس بولۇپ قاپتۇ. كىشىلەر قازىنى كۆرگەنلا يەردە مازاق قىلىپ كۈلۈپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «بۇقا موزايلاپتۇ» دېگەن سۆز قازى بىلەن نامان ئوتتۇرىسىدىكى ئاشۇ ئىشتىن كېيىن ئەل ئىچىگە تاراپ بىزگىچە يېتىپ كەلگەنىكەن.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
تۇرپان شەھەر ئايدىڭكۆل يېزىسىدىن
ھۇسەن نەبى

تەلىم بېرىش ئۇچۇن تەلىم ئال

بۇرۇنقى زاماندا ھەلىم ئىسىملىك بىر دېھقان ئۆتكەن-
كەن. ئۇنىڭ ھال - كۇنى خېلى ياخشى بولسىمۇ، لېكىن
بالىسى يوق ئىكەن. ھەلىم ئولتۇرسا - قوپسا بالا تىلىكىدە
يۈرۈپ، يېشى ئاتمىشقا بارغاندا بىر ئوغۇل پەرزەنتلىك بوپ-
تۇ. ھەلىم ئەر - ئايال خۇشاللىقىدا يالغۇز ئوغلىنى ئۆزى
يېمەي - يېگۈزۈپ، كىيمەي - كىيگۈزۈپ دېگۈدەك چوڭ
قىپتۇ. ئۇلار ھەرقانداق ئىشتا ئوغلىنىڭ رايىغا بېقىپ،
ئوغلىنى ئۆزىنىڭ دېگىنىنى قىلدۇرماي قويمايدىغان قىلىپ
كۆندۈرۈپ قويۇپتۇ. ھەلىمنىڭ ئوغلى كېيىنچە كاۋاپ يې-
يىشكە كۆنۈپ قاپتۇ، كاۋاپ يېمىسە كۇنلەپ - كۇنلەپ تاماق
يېمەيدىغان بولۇۋاپتۇ. ھەلىم ئامالسىز يەنىلا ئۇنىڭ رايىغا
بېقىپتۇ. ھەر كۇنى ئوغلىغا كاۋاپ ئېلىپ بېرىپ ھەلىمنىڭ
يىغىپ قويغان ئازغىنا پۇلىمۇ تۈگەپ تۇرمۇشتا قىيىنلىشقا
باشلاپتۇ.

ھەلىمنىڭ يانچۇقىدا پۇچۇق يارماقمۇ قالمىغان بىر كۇ-
نى ئوغلى كاۋاپنىڭ جېدىلىنى يەنە قىلىپ:

— ئاتا، كاۋاپ يېگۈم كەلدى، — دەپتۇ.

ھەلىم ئوغلىغا نەسىھەت قىلىپ:

— ئوغلۇم، چوڭ بولۇپ قالدىڭ، ھەر كۇنى كاۋاپ
يەۋەرسەڭ بىزنى قۇرۇتىسەن، ھېلىمۇ بىزنىڭ تىرىكچىلىك
قىلمىغىمىز ئانچە ئاسان ئەمەس، ئەمدى كاۋاپ دەپ

مېنى قىستىما! — دەپتۇ، لېكىن ئوغلى قەغىشلىك قىلىپ يەنىلا ئۇنىڭ بېشىنى ئاغرىتىپتۇ.
ھەلىم: «ئۆزۈم تاپقان بالاغا، نەگە باراي دەۋاغا، بۇ بالىمۇ چوڭ بولۇۋاتىدۇ، ئالدىرىماي ئۇگىشىلىپ قالار» دەپ ئۆز - ئۆزىگە تەسەللى بېرىپ بىر ئامالىلار بىلەن يەنە بىر مەزگىلنى ئۆتكۈزۈپتۇ. بىراق، كاۋاپخۇمار ئوغۇلنىڭ جېدىلى بېسىقماپتۇ، ھەلىم تۇرمۇشتا بارغانچە قىيىنلىشقا باشلاپتۇ. بۇ بېسىمغا چىدىمىغان ھەلىم ئاخىر بىر دانىشمەننىڭ ئالدىغا بېرىپ ئوغلىغا كاۋاپ يېمەسلىك توغرىسىدا نەسىھەت قىلىپ قويۇشنى ئۆتۈنۈپتۇ.
— سىز كاۋاپ يەمتىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ دانىشمەن.
— ئانچە - مۇنچە يەيتتىم، —دەپتۇ ھەلىم.
— ئانىسىچۇ؟
— ئۇمۇ ماڭا ئوخشاش.
دانىشمەن سەل ئويلىنىۋېلىپ:
— سىز ھازىر قايتىپ تۇرۇڭ، مەن ئون كۈندىن كېيىن ئۆيۈڭىزگە بارىمەن، — دەپتۇ.
ھەلىم دانىشمەننىڭ شۇ كۈنىلا بېرىپ ئوغلىغا تەربىيە قىلىشىنى تەلەپ قىلىپ يالۋۇرۇپتۇ. دانىشمەن:
— بۈگۈن بارسام پايدىسىز، تەخىر قىلىڭ، — دەپ ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇۋېتۇ.
ھەلىم ئۆيىگە قايتىپ ئون كۈننى تاقەتسىزلىك بىلەن ساناپ ئۆتكۈزۈپتۇ. دانىشمەن دېگەن قەرەلىدە ھەلىمنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ ۋە بۇ ئۆينىڭ ئەپتىنى كۆرۈپ قاتتىق ئېچىنىپتۇ. دانىشمەن ھەلىم بىلەن خېلى ئۇزاق مۇڭدىشىپ قايتار چېغىدا:

— قېنى، ئوغلۇم، بۇ ياققا كەل، — دەپ كاۋاپخۇمار
ئوغۇلنى چاقىرىپ ئۇنىڭدىن سوراپتۇ، — ئۆيۈڭلەردە نېمە-
لەر بار، بىلەمسەن؟

— تۆت تام، بىز ياتىدىغان تۆشەك.

— توغرا ئېيتتىڭ، — دەپتۇ دانىشمەن بالىنىڭ بېشىنى
سىلاپ تۇرۇپ. ئاندىن ئۇنىڭغا ئائىلىسىنىڭ بۇنداق ئەھۋالغا
چۈشۈپ قېلىشىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپتۇ، نەپسىنى يې-
غىش، نەپسىنىڭ كەينىگە كىرىشىنىڭ يامان ئاقىۋىتى، ئاتا-
ئانىسىنى قەدىرلەش، ئاتا - ئانىسىنىڭ دۇئاسىنى ئېلىشىنىڭ
شاپائىتى توغرىسىدا كۆپ نەسىھەت قىپتۇ.

ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتۈپ، دانىشمەن بازارغا كېتىۋې-
تىپ ھەلىمنى يوقلاپ ئۆتۈپتۇ.

— ئوغلىڭىز يەنە كاۋاپ يەيمەن، دەپ جېدەل
قىلىۋاتامدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ دانىشمەن ھەلىمدىن.

— ياق، سىلى تەلىم بەرگەندىن كېيىن ئۇنداق قىلماس
بولدى، — دەپتۇ ھەلىم خۇشال ھالدا مىننەتدارلىقىنى بىل-
دۈرۈپ. دانىشمەن مەمنۇنىيەت بىلەن كۇلۇپ قويۇپ قايت-
ماقچى بولغاندا، ھەلىم ئۇنىڭدىن:

— مەن سىلىنى ئالغىلى بارغاندا، «ئون كۈندىن كې-
يىن بارىمەن» دەپ شۇ كۈنى كېلىشكە ئۇنىمىغان ئىدىلە،
بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلىشكە بولامدىكىن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەنمۇ كاۋاپ يەيتتىم، — دەپتۇ دانىشمەن، — ئون
كۈن ئىچىدە كاۋاپ يېيىشنى تاشلىدىم، شۇنىڭدىن كېيىن
ئۆزۈمدە ئىشەنچ ھاسىل قىلىپ ئۆيىڭىزگە كەلدىم، ئوغ-
لىڭىزغا نەسىھەت قىلدىم، ئۇ گەپ ئاڭلىدى. ئۆزۈم قىلال-
مىغان ئىشنى باشقىلارنى قىلىشقا دەۋەت قىلسام توغرا بول-

مايدۇ، شۇڭا ئالدى بىلەن ئۆزۈم تەلىم ئېلىپ، ئاندىن باشقىلارغا تەلىم بېرىشىم كېرەك.

ھەلىم دانىشمەننىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپتۇ، كېيىن بۇ ئىشلارنى باشقىلارغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇ ئىش ئەل ئىچىگە تاراپ: «تەلىم بېرىش ئۈچۈن تەلىم ئال» دېگەن ماقال بولۇپ بىزگىچە يېتىپ كەپتۇ.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
تۇرپان شەھەر چاتقال يېزىسىدىن
بەكرى سىدىق

نادانلىقنىڭ ئاقىۋىتى گادايلىق

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى سابىت ئىسىملىك بىر كىشى ئۆتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ سادىل ۋە ئېزىز دەپ ئىككى ئوغلى بار ئىكەن. ئۇ ئوغۇللىرىنىڭ بىلىملىك ئادەم بولۇشىنى، كېيىنكى كۈنلەردە باشقىلارنىڭ قولىغا قاراپ قالماي ياشىشىنى ئۈمىد قىلىپ ئۇلارنى مەدرىسىگە ئوقۇشقا ئاپىرىپ بېرىپتۇ. سادىل ئاتىسىنىڭ كۆتكەن يېرىدىن چىقـ-ماي، دائىم مەدرىسىدىن قېچىپ ياخشى ئوقۇماپتۇ، سابىت ھەرقانچە تەربىيە قىلىپمۇ ئۇنى ئوقۇشقا كۆندۈرەلمەپتۇ. ئېزىز بولسا ئاتىسىنىڭ ئارزۇسى بويىچە ناھايىتى ياخشى ئوقۇپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ، ئايلار ئۆتۈپ، ئېزىز تېخى مەدرىسىنى پۈتتۈرمەيلا سابىت كېسەلچان بولۇپ قاپتۇ. سابىت كېسىلىـ-نىڭ ساقايمايدىغانلىقىنى بىلىپ، بارلىق مال - دۇنياسىنى سېتىپ ئورنىغا چوڭ بىر پارچە كېسەك ئالتۇن ئاپتۇ. سابىتنىڭ كېسىلى ئېغىرلاپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئوغۇللىرىنى يېنىغا چاقىرىپ:

— مەن ئۆلۈپ كېتىپ قالسام مۇشۇ ئالتۇنلارنى تەڭ بۆلۈشۈپ كۈنىڭلارنى ئېلىڭلار، — دەپ ۋەسىيەت قىپتۇ ۋە ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي بۇ يورۇق دۇنيا بىلەن خوشلىشىپ مەڭگۈگە كۆز يۇمۇپتۇ.

سادىل بىلەن ئېزىز ئاتىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن

بىر يىلغىچە بىرگە ياشاپتۇ. سادىل ئويۇن ـ تاماشىدىن قول ئۈزمەپتۇ، ئىبزىز ئوقۇشىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. بىر كۈنى سادىل ئىنىسىغا:

— ئۇكام، مەن بۇ كىيسەك ئالتۇننى بازارغا ئاپىرىپ تەيمۇتەڭ ئەككىگە بۇلۇپ كىلىپ ئاتامنىڭ ۋەسىيتىنى ئادا قىلاي، — دەپتۇ. ئىبزىز ئاكىسىغا ئىشىنىپ ماقول بوپتۇ. سادىل ئالتۇننى ئىلىپ شۇ چىقىپ كەتكەن پىتى قايتىپ كەلمەپتۇ. ئەسلى سادىل ئالتۇننى ئەپقىچىپ كەتكەنىكەن.

ئاتىسى ۋە ئاكىسىدىن ئايرىلىپ قالغان ئىبزىز ناھايىتى قايغۇرۇپتۇ. بۇنىڭدىن كىيىن نىمە قىلىشىنى، قانداق تۇرمۇش كەچۈرۈشىنى بىلمەي خىلى كۈنلەرگىچە باش قاتۇرۇپتۇ. ئاخىر ئۇ باشقىلارغا كۈنلۈكچى بولۇپ ئىشلەپ جىنىنى بېقىپتۇ. ئىبزىز كۈندۈزى ئىشلىسە، كىچىسى جىنچىراغ ئالدىدا ئولتۇرۇپ دادىسىدىن قالغان قەلەم بىلەن خۇش خەت، ھۆسنخەت يىزىپ يالغۇزلۇقىنى بىسىپتۇ، ئۇ نۇرغۇن كىتاب ۋە ھىكمەتلىك سۆزلەرنى كۆچۈرۈپ يىزىپتۇ. ئايلار ئۆتۈپ، يىللار ئۆتۈپ، ئىبزىز شۇنداق ئۇستا خەتتات بولۇپ يىتىشىپتۇكى، ئۇنىڭ يازغان خەتلىرىنى كۆرگەن ھەرقانداق كىشىلەر ئۇنى «قەغەزگە خەت ئەمەس، گۈل تىزىپتۇ» دىيىشىدىغان بوپتۇ.

بىر كۈنى ئىبزىز شەھەرگە كىرىپ رەستىلەرنى ئايلىنىپ يۈرسە خانلىق مەيدانىدىن ناغرا ـ سۇناينىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. بۇ ئەسلى ئوردىنىڭ جاكارچىلىرى چىلىۋاتقان ناغرا ـ سۇناي ئاۋازى ئىكەن. كىشىلەر ئۇ يەرگە توپلىنىشقا باشلاپتۇ. كىشىلەر كۈپەيگەندىن كىيىن جاكارچىلار

ناغرا ـ سۇناي چېلىشنى توختىتىپ:
— ئەي خالايىق، ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار، ئوردا دىۋانىغا پۇتۇكچى قىلماقچى، ئىختىيار قىلغانلار ئۆزىنى مەلۇم قىلسۇن! پۇتۇكچىنى پادىشاھ ئۆزى سىناپ قوبۇل قىلىدۇ، — دەپ پادىشاھنىڭ ئەمرىنى يەتكۈزۈپتۇ.
ئېزىز بىرقانچە كىشىلەر بىلەن بىللە ئۆزىنى مەلۇم قىپتۇ. ئۇلار ئوردىغا بارغاندىن كېيىن پادىشاھ نەق مەيداندا ئۇلارنىڭ ماھارىتى ۋە بىلىمىنى سىناپتۇ. ئېزىز ئاتىسىدىن قالغان قەلەم بىلەن پۇتۇن ئوردا ئەھلىنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ. پادىشاھ ئېزىزنى ئوردا باش پۇتۇكچىسى قىلىپ تەيىنلەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئېزىز كۇنىنىڭ سىرىقىنى كۆرۈپ ياخشى تۇرمۇش كەچۇرۇشكە باشلاپتۇ.
كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئېزىز شەھەر بازىرىنى تاماشا قىلىپ بىر دوقمۇشقا كەلگەندە، بىر ياش يىگىتنىڭ ساپايى چېلىپ قوشاق ئېيتىپ تىلەمچىلىك قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ:

دادامدىنمۇ ئايرىلدىم،
ئۇكامدىنمۇ ئايرىلدىم.
مۇساپىرمەن بۇ يۇرتقا،
قاناتىمدىن قايرىلدىم.

تىلەمچىنىڭ يۇرەكنى ئەزگۇدەك نالىسىدىن ئېزىزنىڭ ئىچى سىيرىلىپ، ئۇنىڭغا بىر تىللا سەدىقە بېرىپتۇ. تىلەمچى تەشەككۇر ئېيتىپ بېشىنى كۆتۈرگەندە ئېزىز ئۇنى تونۇپ قاپتۇ. بۇ تىلەمچى ئەسلي ئېزىزنىڭ ئاكىسى سادىل ئىكەن. ئەمما، سادىل كاتتا كىيىنىپ سالاپەت بىلەن تۇرغان

ئۇكىسىنى تونۇماپتۇ. ئېرىز ئاكىسىنىڭ تۇرار جايىنى سورىۋاپتۇ ۋە شۇ كۈنى كەچتە ئۇ يەرگە بېرىپ تونۇشلۇق بېرىپتۇ. سادىل ئىنىسى ئېرىزنىڭ ئالدىدا خىجىللىقتىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بوپتۇ. ئۇلار ئىككىسى ئۇزاق ئەھۋاللىشىپتۇ. سادىل ئېرىزنى ئالداپ ئۆيدىن چىققاندىن كېيىن ئۇدۇل شەھەرگە كەلگەنىكەن. ئۇ شەھەرگە كېلىپ بىر مەزگىل تەييار ئالتۇننى خىراجەت قىلىپ ئۆتۈپتۇ. ۋاقىت ئۇزارغىنىچە ئالتۇننىڭ ئاز قېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، قانداق قىلىشىنى بىلمەي يۈرگەندە بىر قىمارۋاز بىلەن تونۇشۇپ قاپتۇ. قىمارۋاز ئۇنىڭ ئەھۋالىنى بىلىپ قىمار ئويناشقا دەۋەت قىپتۇ. نادان سادىل ئاقىۋىتىنى ئويلىمايلا قىمار ئويناشقا كىرىشىپتۇ، ئۇزاق ئۆتمەي ھەممە ئالتۇنلىرىنى قىماردا ئۇتتۇرۇپ تۈگىتىپ ھەممە نەرسىسىدىن ئايرىلىپ قاپتۇ. سادىل ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ ئاخىرى ھەسرەتلىنىپ:

— مەن كىچىكىمدىن ياخشى ئوقۇماي نادانلىق قىلىپ ئاتامدىن قالغان ئالتۇننىمۇ تۈگەتتىم، خار بولۇپ مۇشۇ كۈنگە قالدىم. سەن بىلىمىڭگە تايىنىپ ياخشى تۇرمۇشقا ئېرىشىپسەن، بىلىم تۈگىمەس بايلىق ئىكەن، نادانلىقنىڭ ئاقىۋىتى گادايلىق ئىكەن، بۇنى مەن ئەمدى بىلدىم، — دەپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئاكا - ئۇكىلار بىر - بىرىگە ھەمدەم بولۇپ ئۆتۈپتۇ. سادىل ئىنىسىدىن كۆپ بىلىم - ھېكمەت ئۆگىنىپتۇ. كېيىنچە ئۇلار ھەر ئىككىسى ئۆيلۈك-ئوچاقلىق بولۇپ بالىلىق بوپتۇ. سادىل ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى بالىلىرىغا سۆزلەپ بېرىپ:

— نادانلىقنىڭ ئاقىۋىتى گادايلىق، — دەپ نەسىھەت قىپتۇ. سادىلىنىڭ كەچۈرمىشى بالىلىرى ئارقىلىق ئەل ئىچىگە تاراپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «نادانلىقنىڭ ئاقىۋىتى گادايلىق» دېگەن ماقال سادىلىنىڭ ئاشۇ كەچۈرمىشىدىن قىلىپ بىزگىچە يېتىپ كەلگەنىكەن.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
تۇرپان شەھەر چاتقال يېزىسىدىن

بەكرى سىدىق

ئۆزىنى مەنمەن دېگەن باي

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى بىزدىن يىراق ماكاندا بىر يۇرت بولغانىكەن. ئاشۇ يۇرتتا بىر بېخىل باي ئۆتكەن بولۇپ، مال - دۇنياسى كۆپ، ئات، كالا، تۆگە، قېچىر قاتارلىق ئۇلاغلىرى ناھايىتى نۇرغۇن ئىكەن. لېكىن، باي ھەر قېتىم تۇگمەنگە ئۇن تارتىشقا بارماقچى بولسا ئۆزىنىڭ ئۇلاغلىرىنى ئىشلەتمىشكە كۆزى قىيماي بازاردىن ئېشەك سېتىۋېلىپ ئىشلىتىدىكەن، باي تۇگمەندىن قايتىپ كېلىپلا ئېشەكتىن ئەيىب تېپىپ ئىگىسىگە قايتۇرۇپ پۇلىنى ياندۇ-رۇۋالىدىكەن. شۇڭا باي ئۆزىنىڭ بۇ ئىشىدىن تولىمۇ پە-خىرلىنىپ، ئۆزىنى ئەقىللىق ساناپ يۈرىدىكەن. بۇ ئىش شۇ تەرىقىدە كۆپ تەكرارلانغاچقا، ئۇلاغ بازىرىدىكى بېدىك-لەرنىڭ ھەممىسى بايدىن بىزار بوپتۇ.

بىر كۈنى باي يەنە ئېشەك ئالماقچى بولۇپ ئۇلاغ بازىرى-غا كەپتۇ. ئۇنى كۆرگەن بېدىكلەرنىڭ ئاقساقىلى كۆڭلىگە بىر ئىشنى پۈكۈپتۇ - دە، قېرىپ كاردىن چىققان بىر ئېشەكنى ساتقىلى كىرگەن سۆزمەن، قىزىقچى بىر يىگىت-نىڭ قولىغا پىچىرلاپ قويۇپتۇ، ئاندىن ئۇ ئاقساقال باي-نىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— باي ئاكا، بۈگۈن بازارغا چۆرگىلەپ كېلىپ قاپتى-لىغۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئېشەك ئالايمىكىن دېگەنىدىم، سودا قىلىشىپ بەر-

سەڭ قانداق؟ — دەپتۇ باي.

— سىلى هازىرغىچە ئالغان ئېشەكلەرنىڭ بىرىنى ئۇنداقكەن، بىرىنى بۇنداقكەن دەپ ساتقان ئادەمنىمۇ، بىزنىمۇ ئاۋارە قىلىپ هالىمىزنى قويمىدىلا، مەن بۇنىڭدىن كېيىن سىلىنىڭ سودىلىرىغا هەرگىز ئارىلاشمايمەن، — دەپتۇ ئاقساقال.

باي گىدىيىپ تۇرۇپ:

— سەنمۇ مېنى ئېشەكنىڭ ياخشى تەرىپىنىلا سۆزلەپ، ئەيىبىنى يوشۇرىدىغان ئادەملەرنىڭلا ئالدىغا باشلاپ ئاپىرىدىكەنسەن ئەمەسمۇ؟ بۇ نۆۋەت سەن ئېشەكنىڭ هەم ياخشى تەرىپىنى، هەم ئەيىبىنى ئېيتىدىغان ئادەمنىڭ ئالدىغا باشلاپ بارالامسەن، مەن بىر كۆرۈپ باقاي، — دەپتۇ.

— بولىدۇ، مەن سىلىنى ئېشەكنىڭ هەممە ئەيىبىنى ئوچۇق سۆزلەپ تۇرۇپ ساتىدىغان بىرىنىڭ ئالدىغا باشلاپ باراي، لېكىن ئېشەكنىڭ ئەيىبىنى ئاڭلاپ ئالماي قالسىلا بولمايدۇ جۇمۇ، — دەپتۇ ئاقساقال ۋە باينى هېلىقى يىگىتنىڭ ئالدىغا باشلاپ بېرىپتۇ.

باي ئېشەكنى مۇنداقلا كۆرۈپ قويغاندىن كېيىن يىگىتكە قاراپ:

— ئۇكام، بۇ ئېشىكىڭ قانداقراق؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بۇ ئېشەك ناهايىتى ئوبدان بىر ئېشەكنىڭ بالىسى، يېشى ئانچە چوڭمۇ ئەمەس، ئوتتۇز ئېشەكنىڭ دادىسى، بۇ ئېشەك پاختىغا ئامراق، تاختا بىلەن خۇشى يوق. سۇنىڭ سۈزۈكىنى ئىچىدۇ، ئوتنىڭ ئۇچىنى يەيدۇ، تۇۋى بىلەن خۇشى يوق. ئېغىر ـ بېسىق، ئالدىراقسان ئەمەس. ئالدى پۇتى ئاستا، كەينى پۇتى مايماق، — دەپتۇ يىگىت.

باي يىگىتنىڭ گېپىگە ئانچە دىققەت قىلماي: «بەرىبىر سەن كالۋاغا قايتۇرۇپ بەرمەيسەن» دەپ ئويلاپتۇ ـ دە:

— قېنى، يىگىت، گەپنى تولا قىلمايلى، باھاسىنى سۆزلىشەيلى، مەنمۇ ئۆز ئىشىمغا ئالدىراۋاتىمەن، — دەپتۇ.

يىگىت ئېشەككە خېلى يۇقىرى باھا قويۇپتۇ، باي باھادىمۇ كۆپ تالاشماي توقسان تەڭگىگە سودىنى پۈتتۈرۈپتۇ.

ئەتىسى باي ئېشەككە ئۇگۈتنى ئارتىپ تۈگمەنگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. لېكىن، ئېشەك ئىككى قەدەم ئالدىغا ماڭسا، ئۈچ قەدەم كەينىگە داجىپ يولنى پەقەتلا ئاۋۇتماپتۇ. باي ئېشەكنىڭ بۇ قىلىقىغا خاپا بولۇپ ئېشەكنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ ساغرىسىغا تەپمەكچى بولغانىكەن، بايدىن بۇرۇن ئېشەك باينى بىر تېپىپ ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپتۇ. باينىڭ تېخىمۇ ئوغىسى قايناپ ئېشەكنى تىللاپ ـ ئۇرۇپ كېتىپتۇ، لېكىن ئېشەك ساغرىسىنى تولغاپ قويۇپ پەرۋامۇ قىلماي يەنىلا قاشاڭلىق بىلەن مېڭىۋېرىپتۇ. باي ئېشەكنى ئېرىق بويىدا سۇغارسا سۇ ئىچمەپتۇ، قوناق بەرسە يېمەپتۇ، توپىلىق يەرگە بارغاندا ئېغىناپ يېتىۋاپتۇ، كۆۋرۈكتىن ئۆتمەكچى بولغاندا ئېشەك ئۈركۈپ ئۈستىدىكى ئۇگۈتنى چۈشۈرۈۋېتىپتۇ. ئەنە شۇنداق قىلىپ، باي يېرىم كۈنلۈك يولنى بىر كۈندە بېسىپ تۈگمەنگە ئاران يېتىپ بېرىپتۇ، قايتىپ كەلگىچىمۇ ئىنتايىن جاپا تارتىپتۇ.

باي تۈگمەندىن كېلىپلا ئېشەكنى ھېلىقى يىگىتنىڭ قېشىغا ئېلىپ بېرىپ:

— سەن مېنى ئالداپسەن، بۇنداقمۇ ئوسال ئېشەك بولامدۇ؟ مەن ئېشەكنى قايتۇرۇۋېتىمەن، — دەپ ئاچچىقلاپ سۆزلەپ كېتىپتۇ.

—مەن سىلىنى نېمە دەپ ئالداپتىمەن؟ نېمە دەپ ئې-
شەكنى قايتۇرۇپ بېرىلا؟ — دەپ سوراپتۇ ئۇ يىگىت.
— سەن ماڭا بۇ قاشاڭ ھەم قېرى قوتۇر ئېشىكىڭنى
داڭلاپ سېتىپسەن،—دەپتۇ باي ۋە ئېشەكنىڭ يولدا قىلغان
ئەسكىلىكلىرىنى بىرمۇبىر سۆزلەپ بېرىپتۇ.
— مەن سىلىگە بۇ ئېشەكنىڭ ھەممە ئەيىبىنى تولۇق
دېگەن، قايتۇرمايمەن! — دەپ سۆزىدە چىڭ تۇرۇپتۇ
يىگىت.

شۇنداق قىلىپ ئۇلار تالاش - تارتىش قىلىپ، بىر -
بىرىنى قايىل قىلالماي، شۇ كۈنى ئۇلارنى كېلىشتۇرۇپ
قويغان ھېلىقى بېدىكلەر ئاقساقىلىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. ئۇ
ئاقساقال بۇ جېدەلنىڭ باش - ئاخىرىنى ئاڭلاپ كۈلۈپ
تۇرۇپ بايغا:
— بۇ يىگىت بۇ ئېشەكنىڭ ھەممە ئەيىبىنى تولۇق
دېگەن، سىلىمۇ تولۇق ئاڭلىغان، ئېشەكنىڭ شۇ ئەيىبلىرى-
نى بىلىپ تۇرۇپ ئالغانىدىلە ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ. باي يەنە
كۆكەرمىلىك قىلىپ:
— ئۇ ئېشەكنىڭ مەن بايام دەپ بەرگەن ئەيىبلىرىنىڭ
بىرىنىمۇ دېمەي ئېشەكنى ماختىدى،— دەپتۇ.
— بۇ يىگىت ئېشىكىنى ماختىمىدى،— دەپتۇ ئاقساقال
يىگىتنىڭ گېپىنى بىر - بىرلەپ چۈشەندۈرۈپ،— ئېشىكىم
ئوبدان ئېشەكنىڭ بالىسى دېگىنى — بۇ ئېشەك ئېشەكنىڭ
بالىسى دېگىنى؛ ئوتتۇز ئېشەكنىڭ دادىسى دېگىنى ئوتتۇز
ياشقا كىردى دېگىنى؛ پاختىغا ئامراق دېگىنى يۇمشاق يەر
تاپسا ئېغىنايدۇ دېگىنى؛ تاختا بىلەن خۇشى يوق دېگىنى
كۆۋرۈكتىن ئۆتكىلى ئۇنىمايدۇ دېگىنى؛ سۇنىڭ سۇزۇكىنى

ئىچىدۇ دېگىنى ئېرىقتىكى لاي سۇنى ئىچمەيدۇ دېگىنى؛ ئوتنىڭ ئۇچىنى يەيدۇ دېگىنى ئاغزىدا چىشى يوق دېگىنى؛ ئېغىر - بېسىق، ئالدىراقسان ئەمەس، ئالدى پۇتى ئاستا، كەينى پۇتى مايماق دېگىنى قاشاڭ ماڭىدۇ، كەينىگە ئۆتسەڭ تېپىدۇ دېگىنى ئەمەسمۇ؟

ئەزەلدىن ئۆزىنى ئەقىللىق چاغلاپ كەلگەن باي بېدىك-لەر ئاقساقىلى بىلەن يىگىتنىڭ ئالدىدا مات بولۇپ قايتىپ كېتىشكە مەجبۇر بوپتۇ. بۇ ئىش ئۇلاغ بازىرىدىكى كىشى-لەرنىڭ ئاغىدىن ئەل ئىچىگە تارالپتۇ. دانالار باينىڭ بۇ ھېكايىسىنى ئاڭلاپ: «ئۆزىنى مەنمەن دېگەن باي، ئاخىرىدا خام چۆپ يېگەن باي» دېيىشىپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «ئۆزىنى مەنمەن دېگەن باي، ئاخىرىدا خام چۆپ يېگەن باي» دېگەن ماقال ئاشۇ ئىشتىن ئىبرەت بولۇپ قېلىپ بىزگىچە يېتىپ كەلگەنىكەن.

ئېيتىپ بەرگۈچى:

يوپۇرغا ناھىيە مەدەنىيەت يۇرتىدىن

ئوبۇل مەھمۇد

ۋاپاغا جاپا بارمۇ، ئىزدىسەڭ تېپىلار

بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنىسىدا ئۇچار قۇشلار، ھايۋاناتلار ۋە دەل - دەرەخلەر ئادەمدەك سۆزلەيدىغان بىر زامان بولغانىكەن. ئاشۇ زاماندا چەت سەھرادا ساددا ھەم مۇلايىم، باشقىلارغا ياردەم بېرىشكە ئامراق ئابىد ئىسىملىك دېھقان ئۆتكەنىكەن.

كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئابىد ئۆزىنىڭ شەھەردىكى تۇغقانلىرىنى يوقلاپ كېلىش ئۈچۈن خوتۇن - بالىلىرى بىلەن خوشلىشىپ، تۆگىسىگە يەم - خەشەك، ئوزۇق - تۇلۇكنى ئوبدان ئارتىپ سەپەرگە چىقىپتۇ. ئابىدنىڭ ئۆتەر يولىدا بىر ئۆتەڭ بولۇپ، كارۋانلار شۇ ئۆتەڭدە قونۇپ ئاندىن يولىنى داۋاملاشتۇرىدىكەن. ئابىد شۇ ئۆتەڭگە بېرىپ شەھەرگە كىرىدىغان بىرنەچچە ھەمراھ تېپىپ بىللە سەپەر قىلىشنى ئويلاپتۇ. ئابىد بۇ ئۆتەڭگە يېتىپ كەلگەندە، ئۇ يەرگە ئوت كەتكەن بولۇپ، كۆيۈپ تۈگەيلا دەپ قالغانىكەن. ئابىد ئۆتەڭنى بىر ئايلىنىپ چىقىپ بىرەر ئادەم دىدارىنى كۆرمىگەندىن كېيىن يولىنى داۋاملاشتۇرماقچى بوپتۇ. ئۇ مېڭىشقا تەمشىلىپ تۇرغاندا بىر كۇشۇلدىغان ئاۋازنى ئاڭلاپ قاپتۇ. ئابىد ئاۋاز چىققان يەرگە بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، بىر يىلان تېخىچە كۆيۈۋاتقان ئوتنىڭ ئوتتۇرىسىغا قاپسىلىپ قېلىپ ئىمجان بولۇپ قالغانىكەن. ئابىد: «بۇمۇ خۇدانىڭ جانىۋىرى، يىرتقۇچ ھايۋان بولسىمۇ خۇدا ياراتقان ئەمەسمۇ؟ مەن

مۈشۈ جانۋارنى قۇتقۇزۇپ بىر ساۋابلىق ئىش قىلسام سەپىرىم ئاقىۋەتلىك بولسا ئەجەب ئەمەس» دېگەنلەرنى ئويلاپتۇ ـ دە، يىلاننى قۇتقۇزماقچى بوپتۇ. ئابىد تۆگىدىن چۈشۈپ ئۇزۇن تاياقتىن بىرنى ئاپتۇ ۋە ياغاچنىڭ ئۇچىغا تۆگىگە يەم بېرىدىغان توۋرىنى بېكىتىپتۇ، ئاندىن ئۆزى تۆگىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئۆرە تۇرۇپ، تاياقنى ئوتنىڭ ئۈستىدىن ئارتىلدۇرۇپ يىلان تۇرغان يەرگە سۇنۇپتۇ. ھېلىقى يىلان بىر ئېتىلىپلا توۋرىنىڭ ئىچىگە چۈشۈۋاپتۇ، ئابىد ئۇنى ئېلىپ يەرگە قويغانىكەن، توۋرا ئىچىدىن چىققان يىلان بىرئاز جىم ياتقاندىن كېيىن يۇمىلاپلا ناھايىتى يوغىناپ كېتىپتۇ.

— ھەي ئادەمزات، ھازىر مېنىڭ قورسىقىم بەك ئېچىپ كەتتى، ئەمدى مەن سېنى يەيمەن! — دەپتۇ يىلان.

يىلاننىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئابىد قورقۇپ كېتىپ نېمە قىلارىنى بىلمەي:

— ھەي، مەن سېنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قويسام سەن تېخى بۇنىڭغا خۇش بولۇپ ماڭا رەھمەت ئېيتماقتا يوق، مېنى يەمسەن؟ بۇ ۋاپاغا جاپا قىلغىنىڭ بولمامدۇ؟ — دەپتۇ.

— ھەي ئادەمزات، بىز ھايۋانلار ئىچىدە ۋاپاغا جاپا يوق، لېكىن ئادەملەر ئىچىدە ۋاپاغا جاپا بار، — دەپتۇ يىلان.

— ئۇنداق بولسا سەن ئۈچ ئىسپات تېپىپ مېنى قايىل قىلىپ يېسەڭ مەن رازى بولىمەن، — دەپتۇ ئابىد.

ئاخىر ئۇلار ئىسپات تېپىش ئۈچۈن بىرلىكتە يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، ماڭغاندىمۇ ناھايىتى

مول مېڭىپتۇ. ئۇلار بىر ئوتلاقتا كەلگەندە بىر كالىنى ئۇچرىتىپتۇ. بۇ كالا سېمىزلىكىدىن تېرىسىگە پاتماي پارقىراپ كەتكەنىكەن. ئابىد بىلەن يىلان كالىدىن سوئال سوراشنى پۈتۈشۈپ ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ.

— ئامان قىلسۇن سېنى خۇدا، ئۇزۇن ياشا، مېنىڭ سوئالىمنى ئاڭلا! — دەپتۇ ئابىد كالىغا.

— نېمە گەپ ـ سۆزۈڭ بار؟ — دەپتۇ كالا.

— مەن بىر مۆمىن بەندە، بۈگۈن بۇ يىلاننى ئوتتىن قۇتقۇزۇپ چىقسام، ئۇ ئەسلىگە كېلىپلا: «سېنى يەيمەن» دەيدۇ، مەن: «بۇ قىلغىنىڭ ۋاپاغا جاپا ئەمەسمۇ؟» دېسەم، بۇ يىلان: «هايۋانلار ئىچىدە ۋاپاغا جاپا يوق، لېكىن ئادەملەر ئىچىدە ۋاپاغا جاپا بار» دەيدۇ. ئامالسىزلىقتىن مەن بۇنىڭغا: «ئۈچ ئىسپات تاپ، ئەگەر تاپالىساڭ ئاندىن يېگىن» دېدىم. ئادەملەردە راست ۋاپاغا جاپا بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ ئابىد.

كالا سەل ئويلىنىپ تۇرۇپ:

— بار، مەن بىر ئىنەك، مېنى ياش ۋاقتىمدا بىر ئادەم سېتىۋالغانىدى، ئۇ مېنى ئۆيىگە ئاپىرىپ چالا تويدۇرۇپ، سۈتۈمنى سېغىپ ئىچتى، ئىچىپ بولالمىغىنىنى ئاچىقىپ ساتتى، بىرنەچچە بالا تۇغسام ئۆلتۈرۈپ يېدى. ئەمدى مەن قېرىۋېدىم، سەمرىسۇن دەپ بۇ ئوتلاققا ئەكېلىپ قويدى. مەن بۇ يەردە ياخشى ئوت ـ چۆپلەرنى تويغۇچە يەپ سەمرىۋېدىم، ئىگەم تۈنۈگۈن بازاردىن بىر قاسساپنى ئەكېلىپ مېنى نورغۇن پۇلغا ساتتى. ئەتە قاسساپ كېلىپ مېنى ئەكىتىپ تېرەمنى تەتۈر سويۇپ، گۆشۈمنى كانارغا ئاسىدۇ. مانا مۇشۇ ۋاپاغا جاپا بولماي نېمە؟ — دەپتۇ.

ئابىد كالىنىڭ ئېيتقانلىرىغا بىرنەرسە دېيەلمەپتۇ. چۈنكى كالىنىڭ سۆزىدىن ئىگىسىنىڭ ئۇنىڭغا جاپا قىلـ. غانلىقىنى بىلىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئىككىنچى ئىسپاتنى ئېپىش ئۈچۈن يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئۇلار شۇ ماڭغانچە خېلى كۆپ يول بېسىپتۇ. ئىسسىقنىڭ دەستىدىن ئابىدنىڭ تىلى قۇرۇپ، يىلاننىڭ تىلى ساڭگىلاپتۇ. ئۇلار بىر تاغ باغرىغا كەلگەندە يىراقتىن بىر تۇپ چىنارنى كۆرۈپتۇ. ئۇلار شۇ چىناردىن سوراشنى پۈتۈشۈپ شۇ تەرەپكە مېڭىپتۇ. بۇ شۇنداق ھەيۋەت چىنار بولۇپ، قىرىق غۇلاچ يەرگە سايە تاشلاپ تۇرىدىكەن. چىنارنىڭ تۈۋىدە بىر بۇلاق، بۇلاقنىڭ يېنىدا بىر سۇپا بار ئىكەن. ئۇلار ئۇسسۇزلۇقىنى قاندۇرغانـ. دىن كېيىن، ئابىد چىناردىن:

— ئەي خۇدانىڭ ئۆسۈملۈكى، مەن بىر مۆمىن بەندىـ. مەن، مەن بۇ يىلاننى قۇتقۇزۇۋالغان. ئەمما بۇ يىلان مېنى يېمەكچى بولۇۋاتىدۇ، سەن بىزنىڭ سوئالىمىزغا جاۋاب بەرـ. سەڭ، — دەپ يىلان بىلەن بولغان ئىشنى بايان قىلىپتۇ.

چىنار ئابىدنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ:

— بۇ گەپ توغرا، مەن بىر يوغان چىنار، شاخلىرىم ناھايىتى ئۇزۇن يەرگە سايە تاشلاپ تۇرىدۇ. بۇ يەردىن ئۆتكەن ئادەملەر مېنىڭ سايەمگە كېلىپ سايىداپ، بۇلاقتىن قانغۇچە سۇنى ئىچىپ، مۇشۇ سۇپىغا چىقىپ ئارام ئالىدۇ. ئاندىن مېنىڭ شاخلىرىمغا قاراپ: «ئاۋۇ شېخى پالتىنىڭ سېپى بولغۇدەك، ماۋۇ شېخى كەكىگە، ئاۋۇ شېخى قوشقۇنـ. غا، ماۋۇ شېخى بويۇنتۇرۇققا بولىدىكەن ...» دېيىشىپ ئۇستۇمگە يامىشىپ چىقىپ پالتا، كەكىلىرى بىلەن يۈز - كۆزۈمنى چاناپ مېنى ئېغىر يارىلاندۇرىدۇ. ئۇلار ئالدىغىنىدـ.

نى ئېلىپ بولۇپ كېتىدۇ. مانا، مۇشۇ ۋاپاغا جاپا بولماي نېمە؟ — دەپتۇ.

ئابىد چىنارنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ يەنە ھېچنېمە دېيەلمەپتۇ. ئۇلار ئۈچىنچى ئىسپاتنى تېپىش ئۈچۈن يەنە يولنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئۇلار يەنە نۇرغۇن يول مېڭىپ بىر ئورمانلىققا كەلگەندە، بىر تۈلكە ئويناقلاپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ قاپتۇ. ئابىد تۈلكىنىڭ يولىنى توسۇپ:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، تۈلكىجان، سەپىرىڭ ئاقىۋول بولسۇن، ئامەت ساڭا يار بولسۇن، مېنىڭ سەندىن سورايدىغان بىر سوئالىم بار، — دەپ يىلان بىلەن بولغان ئىشنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

ئۇ تۈلكە ئادەملەرنىڭ زەربىسىگە ئۇچراپ باقمىغانكەن، شۇڭا ئابىدكە ئىچى ئاغرىپ:

— مەن بۇنىڭغا ئىشەنمەيمەن، بۇ بىر يوغان يىلان تۇرسا، سېنىڭ ئۇ كىچىك خالتاڭغا قانداق پاتىدۇ؟ — دەپتۇ. بۇ چاغدا يىلان:

— ئەي تۈلكە، مەن بۇنىڭ خالتىسىغا پاتىمەن، ھازىرمۇ پاتىمەن، — دەپتۇ - دە، ئاستا - ئاستا كىچىكلەپ تۇۋرىنىڭ ئىچىگە كىرىپتۇ. تۈلكە شۇ ھامان:

— ئەي ئادەم، خالتاڭنىڭ ئاغزىنى تېز ئەت! قولۇڭدىكى كالتەك بىلەن راسا ئۇر! — دەپتۇ.

ئابىد تۈلكىنىڭ دېگىنى بويىچە تۇۋرىنىڭ ئاغزىنى ئېتىپ، قولىدىكى كالتەك بىلەن يىلاننى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ. يىلان ئۆلگەندىن كېيىن ئابىد خاتىرجەم بولۇپ تۈلكىگە قاراپتۇ. تۈلكىنىڭ پارقىراپ تۇرغان تۈكلىرىگە كۆزى چۈشۈپ: «بۇ تۈلكىنىڭ تېرىسى جۇۋىغا ئېسىل ياقا

بولغۇدەك!» دېگەن خىيالغا كېلىپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئابىد يىلاننى ئوتتىن قۇتقۇزغان توۋرىنى تۈلكىنىڭ بېشىغا كىيدۈرۈپ، تۈلكىنى تۇتماقچى بوپتۇ. تۈلكە ئابىدنىڭ ئىشىغا ئەجەبلىنىپ:

— سەن نېمە قىلاي دەيسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئابىد ئويلىغانلىرىنى يوشۇرماي:

— سېنىڭ تېرەڭ جۇۋىغا بەك ياخشى ياقا بولغۇدەك، سېنى تۇتۇپ تېرەڭنى ئالاي دەيمەن، — دەپتۇ.

تۈلكە ئابىدنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ:

— ئادەمزاتنىڭ ۋاپاغا جاپا قىلىدىغىنى راستكەن، مەن سېنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قويسام مېنى ئۆلتۈرۈش نىيەتىگە كەپسەن، خەير، ئامان بول! — دەپ يۈگۈرگىنىچە كېتىپ قاپتۇ.

ئابىد ئۆزىنىڭ خاتا قىلغانلىقىنى بىلىپ پۇشايمان قىپتۇ، لېكىن پۇشايمان قىلغان بىلەنمۇ ئورنىغا كەلمەپتۇ. ئابىد سەپىرىنى داۋاملاشتۇرغۇسى كەلمەي ئۆيىگە قايتىپ كېتىپ سەپەردە بولغان ئىشلارنى خوتۇن - بالىلىرىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. كېيىن بۇ ئىش ئەل ئىچىگە تاراپ كېتىپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «ۋاپاغا جاپا بارمۇ، ئىزدىسەڭ تېپىلار» دېگەن تەمسىل ئابىدنىڭ ئاشۇ كەچۈرمىشىدىن قېلىپ بىزگىچە يېتىپ كەلگەنىكەن.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
تۇرپان شەھەر يار يېزا جاي مەھەللىسىدىن
ساتتار راخمان

هەر كاللىدا بىر خىيال، تاز كاللىدا مىڭ خىيال

بۇنىڭدىن ئۇزاق زامانلار ئىلگىرى بىزدىن يىراق ماكاندا بىر شەھەر بولغانىكەن. بۇ شەھەرنىڭ قازىسى تولىمۇ مەككار، قۇۋ، نەپسانىيەتچى ئادەم ئىكەن. ئۇ بەگ - غوجىلارغا يانتاياق بولۇپ، ئۇلار ئۇستىدىن ئەرز قىلىپ كەلگەن پۇقرالارنى قارىلاپ، قاقتى - سوقتى قىلىپ، بەگ - غوجىلاردىن ئىنئام ئېلىپ يىغقان هارام مال - دۇنياسى هەددى - هېسابسىز بولسىمۇ، يەنىلا دائىم مال - دۇنيانىڭ كويىدا يۈرىدىكەن.

ئاشۇ قازىنىڭ بويىغا يەتكەن، هۆسن - جامالىدا تەڭداشسىز، قولى گۈل بىر قىزى بار بولۇپ، قىزنىڭ نامى شەھەردىن سەھرالارغىچە يېتىپ بارغانىكەن. قازىنىڭ قىزىغا غايىبانە ئاشىق بولغان بەگلەر، بەگزادىلەر ئەلچى كىرگۈزسە قازى تويلۇقنى ناهايىتى يۇقىرى قويۇپ تۇرۇۋالىدىكەن، كۆزىگە سىغمىغانلارغا يەنە ئورۇندىغىلى بولمايدىغان شەرتلەرنى قويىدىكەن. قازىنىڭ مەقسىتى قىزىنى دەسمايە قىلىپ نۇرغۇن بايلىق يىغىۋېلىش ئىكەن.

كۈنلەر ئۆتۈپ، ئايلار ئۆتۈپ، قازى قىزىنىڭ تويى ئۈچۈن قويغان بولمىغۇر شەرتلىرى سۆز - چۆچەككە ئايلىنىپ هەممە ياققا پۇر كېتىپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ

بىرىدە يىراق سەھرادىكى بىر قېتىملىق مەشرەپتە قازىنىڭ قىزىنىڭ پارتىگى بولۇپ قاپتۇ.

— ئاغىنىلەر، — دەپتۇ بەگزادىلەردىن بىرى، — شەھەر قازىسى قىزىنىڭ تويلۇقىنى ئېغىرلىتىپ ئەرگە بەر- مەي، قېرى قىز قىلىپ ساقلاپ يېتىپتۇ. بىرىنچىلار ئوتتۇرىغا چىقىپ قازىغا كۈيئوغۇل بولۇپ، قازىنىڭ مال - دۇنياسى- نىڭ مېغىزىنى چاقمامسىلەر.

— راست، — دەپتۇ يەنە بىر بەگزادە، — قازىنىڭ بايلىقىنى شۇنچە نۇرغۇن دەپ ئاڭلىدىم، ئەگەر ئارىمىزدىن بىرەرىمىز قازىغا كۈيئوغۇل بولۇپ قالغان بولساق كۈندە مۇشۇنداق بەزمە قۇراتتۇق ئەمەسمۇ! شۇ بەخت بىزگە نېسىپ بولارمۇ؟ — دەپتۇ.

شۇ كۈندىكى سورۇندا بەگنىڭ قويىنى باقىدىغان تازمۇ بار ئىكەن. تاز بەگزادىلەرنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قازىنىڭ قىزى توغرىسىدىكى بۇ گەپلەرگە قىزىقىپ:

— قازىنىڭ قىزى ئۇزۇۋالغىلى بولمايدىغان ئاسماندىكى ئايمىكەن؟ — دەپتۇ.

مەشرەپتىكىلەرنىڭ ھەممىسى تازنى مەسخىرە قىلىشىپ- تۇ. تاز ئۇلارنىڭ مازاق قىلىشىغا پەرۋا قىلماي:

— بەگزادىلەر، سىلەر ياغىنىڭ ئىچىدىكى بۆرەكتەك چوڭ بولغان، بىرەر گەپ ئاڭلىساڭلار ھەيران قېلىپ ئاغ- زىڭلارنى ئاچقانچە تۇرۇپ قالىسىلەر، بىزگە ئوخشاش يې- تىمچىلەر جاھاننىڭ ھەممە ئاچچىق - چۈچۈكىنى كۆرگەچ- كە، سىلەر ھەيران قالىدىغان ئىشلارنى قىلالايمىز، — دەپتۇ.

بۇنىڭ بىلەن مەشرەپ تالاش - تارتىش سورۇنىغا ئايلى-

نىپتۇ. ئاخىرى تاز بۇ ئىشنى چوقۇم بىر باشقا ئېلىپ چىققىلى بولىدىغانلىقى ھەققىدە بەگزادىلەرنى قايىل قىپتۇ ۋە:

— ئاغىنىلەر، «يالغۇز ئاتنىڭ چېڭى چىقماس، چېڭى چىقسىمۇ دېڭى چىقماس» دېگەن گەپ بار، بۇ ئىشتا سىلەر يار - يۆلەك بولمىساڭلار بولمايدۇ، كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، ئۇستىۋېشىم مۇشۇنداق جۇل - جۇل تۇرسا، مېنى مۇشۇ ھالدا قازىنىڭ ئالدىغا يولغا سېلىپ قويۇشقا كۆڭلۈڭلار ئۇنىماس، بىز ھەممىمىز بىرلىشىپ قازىنى رەسۋا قىلايلى، قايسىڭلار ماڭا ھەمراھ بولۇپ شەھەرگە كىرىسىلەر؟ — دەپتۇ.

شۇ سورۇننىڭ ئۆزىدىلا بىر بەگزادە تازنىڭ كىيىم-كېچەكلىرىنى يەڭگۈشلەپ، يېتەرلىك ياردەم بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. «بۇ ئىشنىڭ ئاخىرى قانداق بولاركىن؟» دەپ قىزىققان يەنە بىرقانچە بەگزادىمۇ ئۆز ياردەملىرىنى ئايىمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئۇلار ئەتىسى شەھەرگە كىرىشكە پۈتۈشۈپ سورۇندىن تارقىشىپتۇ.

ئەتىسى بەگزادىلەر تازنىڭ بېشىدىكى قوماچلىرىنى ئادالاپ، ساقال - بۇرۇتىنى ئېلىپ، ئۇستىگە يېڭى كىيىملەرنى كىيدۈرۈپ بەگزادىلەردەك ياساپتۇ. تاز يېڭى كىيىملەرنى كىيىپ كېلىشكەن بىر يىگىتكە ئايلىنىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ ھەمراھلىرىنىڭ ئۇنىڭغا مەستلىكى كەپتۇ.

ئۇلار شەھەرگە كىرىپ قازىنىڭ ئۆيىگە يېقىن بىر سارايغا چۈشۈپتۇ، ئاندىن شۇ كۈنىلا قازىنىڭ ئۆيىگە ئەلچى بولۇپ سالامغا بېرىپتۇ. قازى ئۇلارنىڭ سالىمىنى قوبۇل

قىلىپ، كېلىش مەقسىتىنى بىلگەندىن كېيىن غەزىپى تاشە-
سىمۇ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ:
— قۇتلۇق ئىشقا قەدەم بېسىپسىلەر، باسقان ئىزىڭلار-
دىن گۈل ئۈنسۇن، — دەپتۇ. لېكىن، كۆڭلىدە ئۇلارنى
قانداق بابلاش، ئۇلاردىن قانداق پايدا ئېلىشنى ئويلاپ:
— مەن قىزىمنىڭ تويلۇقى ئۈچۈن سىلەردىن كۆپ
نەرسە تەلەپ قىلمايمەن، قىزىمنىڭ توي كۈنىدىكى داستىخاد-
نى مول قىلىش ئۈچۈن مۇشۇ يەردە ئولتۇرغان يەتتىڭلارنىڭ
ھەربىرىڭلار پەقەت بىر قوتاندىن مال ھۆددىگە ئالساڭلارلا
بولدى، بۇنىڭغا كۆنەرسىلەر؟ — دەپتۇ.
يىگىتلەر قازىنىڭ شەرتىنى ئاڭلاپ بىر ـ بىرىگە قارد-
شىپ كۈسۈلدىشىپتۇ. بۇ ھالنى كۆرگەن قازى :
— قانداق، چىدىغۇدەكسىلەرمۇ؟ ئەگەر گېپىڭلاردىن
يېنىۋالساڭلار ئېشەككە تەتۈر مىندۈرۈپ شەھەردە سازايى
قىلىمەن، — دەپتۇ. بۇ چاغدا بەگزادىلەردىن بىرى ئورنى-
دىن تۇرۇپ:
— «ئالدىرىغان يولدا قالار» دېگەن گەپ بار، بىز
گېپىمىزدىن يېنىۋالماقچى ئەمەس. قايسىمىز قايسى مالنى
ھۆددىگە ئېلىشنى مەسلىھەتلىشىۋالدۇق. مانا مەن بىر قوتان
قوينى ھۆددىگە ئالدىغان بولدۇم، قويلارنى بۈگۈننىڭ ئۆزىد-
دىلا ئەكېلەمدىم؟ — دەپ سوراپتۇ. ئۇنىڭ كەينىدىن يەنە
بىرى:
— مانا مەن بىر قوتان كالىنى ھۆددىگە ئالدىغان
بولدۇم، مەنمۇ كالىلارنى بۈگۈننىڭ ئۆزىدىلا ئەكېلەي، —
دەپتۇ.
شۇنىڭ بىلەن يىگىتلەر بىر ـ بىرلەپ ئورنىدىن تۇ-

رۇپ، بىرى ئۆچكە، بىر ئات، بىرى تۆگە... ئەكېلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشۈپتۇ. قازى ئۆزىنىڭ قويغان شەرتىدىن باش تارتمايدىغان بۇ سەھرالىقلارنى كۆرۈپ: «بۇ تومپايلار راستتىنلا ئەخمەق ئىكەن، مەن قوتاننى چوڭ سې-لىۋەتسەم، ئۇلار شۇنى توشقۇزۇپ بېرەلەرمۇ؟ بۇ كالىۋالار ئۇنى ئويلىمىدى، بىر چالمىدا ئىككى پاختەكنى سوقۇپ... كېيىن بىر قوتان قوي بىر يىلدىن كېيىن ئىككى قوتان، بىر قوتان كالا ئىككى قوتان بولىدۇ... دېسەم نېمە دېيەلەيت-تى...» دەپ ئويلاپتۇ. قازى يىگىتلەرگە قاراپ كۈلۈپ قويۇپ:

— يىگىتلەر، كۆردۈڭلار، شەھەر دېگەندە ئۇنچىۋالا كۆپ مالنى سىغدۇرۇپ كەتكۈدەك جاي يوق، ئەڭ ياخشى-سى، ماڭا ھۆددە قىلغان ماللارنى مېنىڭ ھەققىمدە شۇ ئۆز ئورنىدا بېقىپ تۇرۇڭلار، ئۇنىڭ ھېسابىنى كېيىن قىلىشار-مىز، — دەپتۇ.

يىگىتلەر قازىنىڭ نېمە ئويلاۋاتقانلىقى بىلەن كارى بول-ماي، ئۆزلىرىدىن تىلخەت تەلەپ قىلمىغانلىقىغا خۇش بولۇپ:

— بولىدۇ، ھەممە ئىش سىلىنىڭ دېگەنلىرىدەك بول-سۇن، بىز ماللارنى سىلىنىڭ ناملىرىدا بېقىپ تۇرايلى، قازى ئاكا، تويلۇقنى كېلىشىپ بولدۇق، ئەمدى توي كۈنى-نى توختىتىۋېلىپ، توي تەييارلىقىنى قىلىشساق بولارمى-كىن، — دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان قازى چۆچۈپ:

— تويلۇق ئېلىش ئادەتتىكى ئىش، بۇنىڭ بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ، مەن سىلەردىن تېخى تويلۇق ھېسابىدا ھېچ نەرسە ئالمىدىم، چۈنكى ئورۇندايدىغان شەرتلەر بار تېخى، — دەپتۇ.

يىگىتلەر قازىنىڭ رەسمىي گەپكە ئەمدى كۆچكەنلىكىنى بىلىپ بىر ـ بىرىگە قارىشىپتۇ. قازى بۇنى كۆرۈپ:

— نېمە؟ گەپ باشلانمايلا دېمىڭلار ئىچىڭلارغا چۈشۈپ كەتتىمۇ؟ ئەگەر گېپىڭلاردىن يېنىۋالساڭلار ئىشەككە تەتۈر مىندۈرۈپ شەھەر كوچىسىدا ئايلاندۇرىمەن، — دەپتۇ. شۇ چاغدا تاز ئورنىدىن تۇرۇپ:

— قېنى، قازى ئاكا، شەرتلىرىنى ئوتتۇرىغا قويسىلا، ئورۇنداشقا تىرىشىپ كۆرەيلى، لېكىن ۋاقتى كەلگەندە سىز-لىمۇ ۋەدىلىرىدە تۇرسىلا ياخشى گەپ، —دەپتۇ.

قازى ئىلگىرى كەلگەن بەگزادىلەرگە قويغان شەرتلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ:

— سىلەر بىلىسىلەر، بۇ يەردىن ئۈچ كۈنلۈك يىراقتا بىر يېڭى شەھەر بار، شۇ شەھەرنىڭ قازىلىقىنى ماڭا ئېلىپ بېرىسىلەر! ئەگەر شەرتنى ئورۇندىيالمىساڭلار ئۆيۈمگە قايتا ئاياغ باسماڭلار، لېكىن تويلۇق ئۈچۈن بېرىلگەن ماللار يەنىلا مېنىڭ، ماللار سىلەرنىڭ شەرتنى ئادا قىلالمىغىنىڭ-لارنىڭ بەدىلى،— دەپتۇ. تاز ھېچبىر ھودۇقماي:

— قازى ئاكا، سىلى دېگەن شەھەر بۇ يەردىن ئۈچ كۈنلۈك يىراقتا ئىكەن، بېرىپ ـ كېلىشكە بىر ھەپتە كەت-كۈدەك، شۇڭا بىزگە بىر ھەپتىلىك مۆھلەت بەرسىلە، كې-يىنكى ھەپتىنىڭ مۇشۇ كۈنى كۆرۈشەيلى،— دەپتۇ ـ دە، ھەمراھلىرىنى باشلاپ چىقىپ كېتىپتۇ.

يىگىتلەر قازىنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ تازغا تاپا ـ تەنە قىلىپ:

— ئاغرىمىغان باشقا مىڭ تاياق بولدى، تاز، ئۆزىمىز تاپقان بالاغا نەگە بارمىز دەۋاغا••• — دېيىشىپتۇ. لېكىن،

تاز كۆلۈپ تۇرۇپ كۆڭلىگە پۈككەنلىرىنى سۆزلەپ ئۇلارنى قايىل قىلىپ :

— ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ قىلىپ، قازىنىڭ ئۆزىنىڭ يېغىدا ئۆزىنىڭ گۆشىنى قورۇيمىز، — دەپتۇ.

يىگىتلەر شەھەردىكى ئەڭ ئۇستا خەتتاتنىڭ ئالدىغا بې-رىپتۇ. ئۇلار خەتتاتقا بەش تەڭگە خەجلەپ، ئۆزلىرى كېلى-شىۋالغان بويىچە: «ھۆرمەتلىك قازى، سىلى مېنىڭ قازى-لىقىمنى سوراپ ئادەم ئەۋەتىپلا، كىشىلەرنىڭ ھاجىتىدىن چىقماق ياخشى پەزىلەت، شۇڭا تەلەپلىرىنى ئورۇنداشقا بەر-ھەق قوشۇلىمەن. لېكىن، مەن بىر شەرت قويىدۇم، شۇ شەرتنى قاچان ئورۇنداپ بولسىلا، مەن قازىلىقنى شۇ كۈنى سىلىگە ئۆتكۈزىمەن. مېنىڭ شەرتىمنى سىلى ئەۋەتكەن ئا-دەم ماڭا ۋاكالىتەن ئالدىلىرىدا قويىدۇ، سىلىمۇ ئۇلار قويى-غان ھەرقانداق شەرتكە كۆنۈشلىرى كېرەك» دەپ نامە پۈت-كۈزۈپتۇ، ئاندىن ئۇلار يەنە ئۇستا بىر ئويمىچىنى تېپىپ، يېڭى شەھەر قازىسىنىڭ مۆھۈرىنى ئويدۇرۇپ، خەتكە مۆ-ھۈرنى بېسىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن يىگىتلەر شەھەرنى بىر-قانچە كۈن تاماشا قىلىپ مۆھلەت توشقان كۈنى خەتنى كۆتۈ-رۈپ قازىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ.

قازى سەھرالىق ئەلچىلەرنى كۆرۈپ ئۆزى تاپشۇرغان ئىشنىڭ قانداق بولغانلىقىنى سوراپتۇ. يىگىتلەر تەييارلىۋال-غان خەتنى قازىغا بېرىپ :

— ئۇ شەھەردىكى قازى ئاۋۋال سىلىنىڭ بۇ خەتنى كۆرۈشلىرىنى ئېيتتى، — دەپتۇ. قازى مۆھۈر بېسىلغان خەتنى كۆرۈپ چىقىپ :

— ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ، ئۇ ئەخمەق قازى قانداق شەرت

قويدى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئۇ قازى ئاۋۋال ۋەدە ئېلىشلار، ئاندىن شەرتنى قويۇشلار دېگەن، — دەپتۇ تاز.

— نېمە دەپ ۋەدە بېرىدىكەنمەن؟

— ئەگەر يېڭى شەھەر قازىسى قويغان شەرتنى ئورۇندى-يالمىسىلا سىلى قويغان شەرتلىرىدىن ۋاز كېچىلا ھەم شەرتى-نى ئورۇندىيالمىغانلىقلىرى ئۈچۈن بىزگىمۇ بىر قوتان قوي بىلەن بىر قوتان كالا تۆلەيلا.

قازى تازنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، «مەن ئورۇندىيالماي-دىغان قانداق شەرت بولسۇن؟» دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، ئۇلارنىڭ شەرتىگە ماقۇل بوپتۇ.

— قازى ئاكا، سىلى يۇرتنىڭ چوڭى، ئېلىم ـ بېرىم-نىڭ تىلخەت بىلەن بولىدىغانلىقىنى بىلىلا، ئۆز لەۋزىلىرىدە ئىككى ئېلىك تىلخەت قىلىپ بەرسىلە، كېيىن بىزنىڭ گې-پىمىز ئاقماي قالمىسۇن، — دەپتۇ تاز يەنە.

قازى تىلخەت قىلىپ بېرىشكە ماقۇل كىلىپ: «مەن قويغان شەرتنى ئورۇندىيالمىسام، تاز ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىغا بىر قوتان قوي، بىر قوتان كالا تۆلەم تۆلەپ بېرىمەن» دەپ تىلخەت يېزىپ، مۆھۈرىنى بېسىپتۇ. تاز قازىنىڭ تىلخېتى-نى قولىغا ئالغاندىن كېيىن يېنىدىن بىر دانە غاز تۇخۇمىنى چىقىرىپ، تۇخۇمدىن كىچىك تۆشۈك ئېچىپتۇ، ئاندىن تۇ-خۇمنىڭ ئېقىنى بىر قاچىغا ئېقىتىپتۇ. تۇخۇمنىڭ ئېقى تامامەن ئېقىپ بولغاندىن كېيىن، تۆشۈكنى سەل چوڭايتىپ تۇخۇمنىڭ سېرىقىنىمۇ شۇ قاچىغا تۆكۈپتۇ. تاز ئۇ قاچا بىلەن تۇخۇم شاكىلىنى قازىنىڭ ئالدىغا قويۇپ :

— قازى ئاكا، يېڭى شەھەر قازىسى سىلىنى تۇخۇمنىڭ

سېرىقى بىلەن ئېقىنى ئارىلاشتۇرۇۋەتمەي، مۇشۇ تۇخۇم شاكىلىنىڭ ئىچىگە قاچىلاپ، تۇخۇمنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ماڭا ئەۋەتىپ بەرسۇن دېگەن، — دەپ شەرتنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ.

قازى بۇ شەرتنى ئاڭلاپ قانداق بىر تەرەپ قىلىشقا ئەقلى يەتمەي، چىنىدىكى تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن سېرىقىنى تۇخۇم شاكىلى ئىچىگە قۇيماقچى بوپتۇ. لېكىن، ئۇنىڭ قولى تىترەپ قاچا يەرگە چۈشۈپ گىلەم رەسۋا بوپتۇ. قازى بۇ ئەلەمگە چىدىماي:

— ھەي تاز، مۇشۇمۇ شەرت بولدىمۇ؟ — دەپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ. تاز كۈلمەي تۇرۇپ:

— بۇ شەرتلەر بەكلا ئاددىي، ئەگەر ئورۇندىيالمىغان بولسىلا، ئورۇندىيالمىدىم دېسىلە، مەن شەرتنى ئورۇنداشنىڭ يولىنى كۆرسىتىپ قويىمەن، — دەپتۇ. قازى شەرتنى ئورۇندىيالمىغانلىقىنى ئېتىراپ قىپتۇ.

—قازى ئاكا، بۇ يېڭى شەھەر قازىسىنىڭ ئەگەر مەن ساڭا شەھەر قازىلىقىنى ئۆتكۈزۈپ بەرسەم بۇ خۇددى تۇخۇم چېقىلىپ ئېقى بىلەن سېرىقى تۆكۈلۈپ كەتسە، ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولمىغاندەك بىر ئىش دېگىنى ئىدى، قالغىنىنى سىلىنى ئۆز ئەقىللىرى بىلەن بىر تەرەپ قىلىشقا قويغان. سىلى بىر تۇخۇمنىڭ ئىشىنى ياخشى بىر تەرەپ قىلالمىغان يەردە ئىككى شەھەرنىڭ قازىسى بولۇشقا مۇناسىپ كەلمەيلا، — دەپتۇ تاز.

قازى گەپ قىلالماپتۇ. تاز توي كۈنىنى توختىتىپ بېرىشنى ئېيتىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان قازى كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ:

— ھەي، بەتبەختلەر، ئۇنداق ئاسان ئىش يوق، مېنىڭ

شەرتىم تۈگىمىدى. سىلەر ئەمدى ماڭا شەھەرنىڭ شاھلىقىنى ئېلىپ بېرىڭلار، ئاندىن بىر گەپ بولار، — دەپتۇ.

يىگىتلەر قازىغا شەھەر پادىشاھلىقىنى ئېلىپ بېرىشكە ماقۇل بولۇپ، بىر كۈنلۈك مۆھلەت بىلەن چىقىپ كېتىپتۇ. قازى شەھەر پادىشاھلىقى تەمەسىدىن باشقىنى ئويلىيالماپتۇ.

تاز ھەمراھلىرى بىلەن يەنە ھېلىقى خەتتاتقا ئون تەڭگە خەجلەپ، شەھەر پادىشاھىنىڭ نامىدا: «شەھەر قازىسى سۇلتان باي ھاجى، مەن سېنىڭ قويغان شەرتىڭگە قوشۇلدىمەن، بۇنىڭ ئۈچۈن سەنمۇ مەن قويغان شەرتكە كۆنۈشۈڭ كېرەك، مېنىڭ شەرتىم سەن ئەۋەتكەن ئادەم بىلەن بىللە بارىدۇ، ئەگەر شەرتكە كۆنمىسەڭ قازىلىقىڭنى ئېلىپ تاشلايمەن!» دېگەن مەزمۇندا يارلىق يازدۇرۇپتۇ، ئاندىن ئۇلار بېرىپ ئويمىچىنى تېپىپ، پادىشاھنىڭ مۆھۈرىنى ئويدۇرۇپ يارلىققا بېسىپتۇ. يىگىتلەر ئەتىسى قازىنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. قازى ئۇلاردىن:

— قانداق؟ شەرتنى ئورۇنداپ كەلدىڭلارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

تاز ئارتۇق گەپ قىلماي يېنىدىن يارلىقنى چىقىرىپ قازىغا سۇنۇپتۇ. قازى يارلىقنى ئوقۇپ چىقىپ:

— قېنى، نېمە شەرت ئىكەن؟ ئورۇنداشقا مەن تەييار، — دەپتۇ.

قازىنىڭ شەرتنى ئورۇنداشقا ئاسانلا ماقۇل كەلگەنلىكىنى كۆرگەن تاز:

— پادىشاھ ئاۋۋال ۋەدە ئېلىڭلار، ئاندىن شەرتنى ئوتتۇرىغا قويۇڭلار دېگەن، — دەپتۇ.

— نېمە دەپ ۋەدە بېرىدىكەنمەن؟ — دەپتۇ قازى ۋەدە بېرىشكە ماقۇل بولۇپ.

— ئەگەر پادىشاھ قويغان شەرتنى ئورۇندىيالمىسىلا، سىلى قويغان شەرتتىن ۋاز كېچىدىلا ھەم بۇنىڭ ئۈچۈن بىزگە پۇشايمان ھەققى بېرىدىلا، ئەگەر بۇنىڭغا كۆنمىسىلە، بېرىپ پادىشاھقا: «قازى شەرتنى ئورۇنداشتىن باش تارتتى» دەپ قويساقلا ئىش پۈتىدۇ. سىلى ھەممىدىن قورۇق قالىدىلا، — دەپتۇ تاز.

قازى ئۆزىنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلىماي بۇ شەرتنى قويۇپ قويغانلىقىغا پۇشايمان قىلىپ تېرىككەن ھالدا:

— بولدى، ۋەدە بېرەي، — دەپتۇ ھەم: «مەنكى شەھەر قازىسى، ئەگەر قويغان شەرتنى ئورۇندىيالمىسام تازغا بىر قوتان ئۆچكە، بىر قوتان تۆگە تۆلەيمەن» دەپ تىلخەت يېزىپ مۆھۈرىنى بېسىپ بېرىپتۇ. تاز قازىنىڭ تىلخېتىنى ئالغاندىن كېيىن، ئالدىن تەييارلاپ قويغان توقسان غولاچ ئەتلەسنى چىقىرىپ:

— پادىشاھ سىلىنى مۇشۇ توقسان غولاچ ئەتلەسنى سەللە قىلىپ ئوراپ مېنىڭ ئالدىمغا كەلسە پادىشاھلىقىمنى ئۆتۈنۈپ بېرىمەن، دېدى، — دەپتۇ.

قازىغا بۇ شەرت ئاددىي تۇيۇلۇپ:

— قېنى، ئەكېلىڭلار، — دەپ ئالدىراپ ئەتلەسنى بېشىغا ئوراشقا باشلاپتۇ. قازى توقسان غولاچ ئەتلەسنى مىڭ تەسلىكتە ئوراپ بولۇپ:

— قېنى، مېڭىڭلار، پادىشاھنىڭ ئالدىغا بارايلى، — دەپ ھەممىنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ مېڭىپتۇ.

قازى ئۆيىنىڭ بوسۇغىسىدىن چىقمايلا بېشىغا ئورىغان

سەللە يېشىلىپ كۆزىنى ئېتىۋېلىپتۇ. قازى بوسۇغىغا پۈتلىشىپ يىقىلىپ چۈشۈپتۇ. قازىنىڭ بېشىدىكى سەللە يەرگە دومىلاپ چۈشۈپ چۇۋۇلۇپ كېتىپتۇ. قازى ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە سەللىنى ئوراشقا باشلاپتۇ. قازى سەللىنى ناھا-يىتى تەستە ئوراپ ھويلىسىدىن چىققۇچە يەتتە - سەككىز قېتىم دۈم چۈشۈپ، باش - كۆزىنىڭ بىرقانچە يېرىنى جاراھەت قىلىۋاپتۇ. قازى بۇنىڭغا پەرۋا قىلماي سەللىنى داۋاملىق ئوراپ كوچىغا چىقىپتۇ. قازى كوچىنىڭ ئاۋات، ئادەم كۆپ يېرىگە بارغاندا بېشىدىكى سەللە چۈشۈپ كېتىپ يەنە يىقىلىپتۇ. كىشىلەر قازىنىڭ سەللىسىنى سۆرەپ يەردە دومىلاپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ: «قازىغا جىن چاپلىشىپتۇ!» دەپ كۈلۈشۈپتۇ. قازى بۇ ئەلەمگە چىدىماي:

— ھەي تاز، بۇ زادى نېمە قىلىق؟ — دەپ ۋارقىراپ-تۇ.

تازمۇ كىشىلەرگە قوشۇلۇپ كۈلگىنىچە:

— قانداق، قازى ئاكا؟ پادىشاھنىڭ ئالدىغا بارمايمىز-مۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بولدى بەس، بۇ قانداق گەپ؟ — دەپتۇ قازى.

تاز كۈلكىسىنى ئاران بېسىپ:

— پادىشاھنىڭ توقسان غولاچ ئەتلەسنى سەللە قىلىپ ئوراپ مېنىڭ ئالدىمغا كەلسۇن دېگىنى — ئەلنىڭ غېمى شۇ سەللىنى كۆتۈرگەندىنمۇ ئېغىر ئىش دېگىنى. سىلى بىر سەللىنى ئوڭشاپ ئوراپ كۆتۈرەلمىگەن ئادەم پادىشاھلىق-نى باشلىرىغا ئېلىۋالسىلا ئەلنىڭ غېمىنى قانداق كۆ-تۈرەلەيلا؟ — دەپتۇ.

قازى ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئۆزى سەزمىگەن ھالدا

«بەرھەق» دەپ ساپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يىگىتلەر قازىنىڭ ئىككىنچى شەرتىنىمۇ ئورۇنداپ بوپتۇ. ئۇلار قازى بىلەن بىرگە قازىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ يەنە توينىڭ گېپىنى قىپتۇ. بۇ چاغدا قازى: «ئەمدى بۇلارغا ئادەم ئەمەس، گەپ ئۇقمايدىغان ئاڭسىز ھايۋانلار بىلەن ئادا قىلىدىغان شەرتنى قويۇپ رەسۋا قىلسام بولىدىغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ:

— «مەرتەم - مەرتەم ئۈچ مەرتەم» دەپتىكەن، مەن سىلەرگە ئاخىرقى شەرتنى قوياي، ئەگەر شۇ شەرتنى ئورۇندىيالىساڭلار گەپ سىلەرنىڭ دېگىنىڭلاردەك بولسۇن، ئورۇندىيالمىساڭلار مېنىڭ دېگىنىم دېگەن، — دەپتۇ.

تاز ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى قازىنىڭ تەلپىگە قوشۇلۇپتۇ. قازى:

— ئاخىرقى شەرتىم، مېنىڭ ئاتامدىن قالغان بىر قېرى ھاڭگا ئېشىكىم بار، بايا ھاڭرىغان ئاشۇ ئېشەك. سىلەر ئېشەككە زىيان - زەخمەت يەتكۈزمەي، ئېشەكنى بىر جۆمە ھاڭرىمايدىغان قىلىپ بېرىسىلەر، ئەگەر ئېشەككە زەخمەت يېتىپ قالسا ھەممە ئىشنى بىكار قىلىپ كۆرگۈلۈكۈڭلارنى كۆرسىتىمەن، — دەپتۇ.

بۇ شەرتنى ئاڭلاپ تاز ماقۇل بولۇپ، دوستلىرى بىلەن چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ دوستلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ قازىنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— قازى ئاكا، ئېشەكنى ھاڭرىمايدىغان قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ يېنىغا بېرىشقا توغرا كېلىدۇ، شۇڭا سىلى بىزنىڭ ئېغىلغا بىمالال كىرىپ - چىقىشىمىزغا رۇخسەت قىلسىلا. بىز ئېشەكنى ھاڭراتماسلىق ئۈچۈن بىر ھەپتە مۇشۇ يەردە تۇرۇپ قالىدىغان ئوخشايمىز. بىزنىڭ بىكار يۈرگىمىز كەل-

مىدى، ئاز ـ تولا ئوقەت قىلايلى، دەپ سىلىدىن ياغ ئېلىپ سېتىشنى مەسلىھەتلەشتۇق، ئەگەر سۇ يېغى بار بولسا ئىككى قاپاق بېرىپ تۇرسىلا، — دەپتۇ.

قازى ماقۇل بوپتۇ. تاز قازىدىن ئىككى قاپاق سۇ يېغى ئاپتۇ ـ دە، سەل قىزدۇرۇپ ئېغىلغا ئەكىرىپتۇ، ئاندىن ئېشەكنىڭ قۇيرۇقىنى قايرىپ، قۇيرۇقىنىڭ ئاستىنى قو- يۇق مايلاپتۇ. ئۇ ھەربىر ئاش پىشىم ۋاقتىدا بىر نۆۋەت ئاشۇنداق قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قېرى ئېشەك ھاڭرايمەن دەپ كۆچىگەندە، كەينى يۇمشاپ يەل تۇتالماس بولۇپ قال- غاچقا، يەل كەينىدىن چىقىپ كېتىپ ھاڭرالماپتۇ. تاز بۇ ئىشنى بىر ھەپتە داۋام قىپتۇ. قېرى ئېشەك يەنە بىر جۈمەگىچە ھاڭرىماقچى بولۇپ خېلى كۆچەپ باققان بولسى- مۇ، بىرەر قېتىممۇ ھاڭرالماپتۇ. ئېشەك ھاڭرىمىغاچقا بۇ ئىش قازىنىڭ خىيالىغا كىرىپ چىقماپتۇ. دېگەن ۋاقىت توشقاندا تاز دوستلىرى بىلەن قازىنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ.

قازى ئۇلارنى كۆرۈپ چۆچۈپ:

— نېمە ئىش بىلەن كىردىڭلار؟ — دەپ سوراپتۇ.

— سىلى دېگەن شەرتنى ئورۇنداپ بولۇپ، توي كۈنىنى توختىتىش ئۈچۈن كىردۇق، — دەپتۇ تاز.

قازى ئۇلارنىڭ گېپىگە ئىشەنمەي ئېغىلغا كىرىپتۇ. قازىنى كۆرسىلا سەت ھاڭرايدىغان ئېشەك ھاڭرىماي قۇيرۇ- قىنى شىپپاڭلاتقىنىچە تۇرۇپتۇ. قازى بۇ ئىشقا ئىشەنگۈسى كەلمەي ياقىسىنى تۇتقىنىچە:

— سىلەر ئادەممۇ ياكى جىن ـ شاياتۇنمۇ؟ سۇبھانالللا، سۇبھانالللا ... — دېگىنىچە ئېغىلدىن چىقىپ بېشىنى ساڭگى- لاتقىنىچە ئولتۇرۇپ قاپتۇ. قازى خېلىدىن كېيىن ئېسىگە

كېلىپ:

— سىلەر ئادەممۇ ياكى جىن ـ شاياتۇنمۇ؟ ئېشەكنى زادى قانداق قىلىپ ھاڭرالماس قىلىۋەتتىڭلار؟ — دەپ سوراپتۇ.

تاز قازىنىڭ يېنىغا كېلىپ كۈلۈپ تۇرۇپ:

— ئاۋۋال «شەرتنى ئورۇنداپ بولدى» دەپ تىلخەت بەرسىلە، ئاندىن ئېيتىپ بېرىمىز، — دەپتۇ.

قازى ئۇلارنىڭ دېگىنىنى ئورۇنداپتۇ. تاز ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ قازىنى قايىل قىلىپتۇ. قازى بۇنىڭغا تېخىمۇ ھەيران بولۇپ ھاڭۋېقىپلا قاپتۇ، ئېسىنى يىغقاندىن كېيىن ئۇھ تارتىپ:

— بولىدۇ، سىلەر ئادەم ھەم ھايۋان ئارقىلىق بولىدىغان شەرتلەرنى ئورۇنداپ بولدۇڭلار، «مەرتەم ـ مەرتەم ئۈچ مەرتەم، تۆتىنچىسى بەتتەم» دەپتىكەن، مەن بەتتەم بولسامۇ مەيلى، مەن ئۆزۈم ئارىلاشقان شەرتتىن بىرنى ئورۇنداڭلار، مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرەي، بۇنىڭغا نېمە دەيسىلەر؟ — دەپتۇ.

تاز ھەمراھلىرىغا قاراپ قويۇپ:

— چىدىغانغا چىقارغان، قازى ئاكا، سىلى چىدىمىسىلا بىز چىدايمىز. قېنى، يەنە نېمە شەرتلىرى بار؟ — دەپ سوراپتۇ. قازى سەل ئويلىنىپ:

— بۇ نۆۋەت باشقا شەرتمۇ قويماي، سىلەر ئەقىلسىز ئېشەكنىڭ زۇۋانىنى يوقىتىپسىلەر، شۇنداق كارامىتىڭلار بولسا، كېلەر جۈمە كۈنى جۈمە نامىزى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن مەن جامائەتكە ۋەز ئېيتىمەن. شۇ چاغدا ماڭا بىرەر ئېغىز گەپ قىلماي مېنى گەپتىن توختىتالىساڭلار، ئاندىن

كېيىن دېگىنىڭلاردەك بولسۇن، بولمىسا، يەنىلا مېنىڭ
دېگىنىم دېگەن، — دەپتۇ.
يىگىتلەر ماقۇل بولۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. جۈمە كۈنى
يېتىپ كەپتۇ. تاز ئالتە دوستىنى باشلاپ مەسچىتكە جۈمەگە
بېرىپتۇ. ناماز ئاخىرلىشىپ دۇئادىن كېيىن، قازى مېھرابقا
چىقىپ ۋەز ئېيتىشقا باشلاپتۇ. بۇ چاغدا تاز ئۆنىڭ دوستلد-
ري بىلەن جامائەتنىڭ ئالدىغراق ئۆتۈپ قازىنىڭ سۆزىنى
ئاڭلاشقا باشلاپتۇ. قازى ئۇلارنى كۆرۈپ: «بۇلار ئەمدى نېمە
كارامەت كۆرسىتەر؟ ...» دەپ تەشۋىشكە چۈشۈپتۇ. قازد-
نىڭ ئاۋازى بوغۇلۇپ چىقىشقا باشلاپتۇ. بۇنىڭ بىلەن يد-
گىتلەر بىر - بىرىنى نوقۇپ كۈلۈشۈپتۇ. قازى تېخىمۇ
تەمتىرەپتۇ، قازىنىڭ كۆزى ئۇلارنىڭ كۆزى بىلەن ئۇچرد-
شىپ قېلىپ، «ئوغرىنىڭ يۈرىكى پوك - پوك» دېگەندەك،
تېخىمۇ سۈر بېسىپ كېتىپتۇ. قازى كۆزىنى ئۇلاردىن قا-
چۇرماقچى بولغانىكەن، تاز قازىغا كۆرسىتىپ تۇرۇپ سول
قولىنىڭ باشمالتىقى بىلەن بىگىز بارمىقىنى بىرلەشتۇرۇپ
هالقا هاسىل قىلىپ، ئوڭ قولىنىڭ بىگىز بارمىقى بىلەن
هالقىنىڭ ئەتراپىنى ئايلاندۇرۇپتۇ. قازى بۇنى كۆرۈپ دەر-
هال كۆز ئالدىغا ئېشەكنىڭ هاڭرىيالماس بولۇپ قالغىنى
كەپتۇ - دە، «مېنىڭمۇ ئارقامغا ياغ سۈرۈۋەتسە قانداق
قىلارمەن؟» دېگەن ئەندىشىگە چۈشۈپ تەمتىرەپ، ئۆزىنىڭ
قويغان شەرتلىرىنىمۇ ئۇنتۇپتۇ، قىلىۋاتقان سۆزىنىڭ ئاخد-
رىنى چىقارماي ئالمان - تالمان مېھرابتىن چۈشۈپ كېتىپ-
تۇ. جامائەت نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلمەپتۇ. جامائەت
ئىچىدىن بىرى:
— قازى ئاخۇنۇم، بىتاب بولۇپ قالدىلىمۇ؟ ياغدەك ۋەز

قىلىۋېتىپ توختاپ قالدىلىغۇ؟ — دەپتۇ.
قازى گەپ - سۆز قىلماي ھودۇققان ھالدا تازنى ئىشارەت قىلىپتۇ. ھېلىقى ئادەم:
— ئۇنىڭغا نېمە بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ. قازى كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە:
— ئۇ ··· ئۇ ئارقامغا ياغ سۈرىمەن دەيدۇ، — دەپتۇ. قازىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ باشقىلار كۈلۈشۈپ كېتىپتۇ. قازى تېخىمۇ ھودۇقۇپ:
— ئۇ ئېشەكنىڭ قۇيرۇقىنىڭ ئاستىغا ياغ سۈرۈپ ھاڭرىماس قىلىۋەتكەن، — دەپتۇ. بۇنىڭ بىلەن كۈلكە تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلۈپتۇ. كۈلكە توختىغاندىن كېيىن ھېلىقى ئادەم يەنە:
— قازى ئاخۇنۇم، بۇ نېمە گەپ؟ — دەپ سوراپتۇ.
قورقۇپ كەتكەن قازى شۇ ئورۇننىڭ ئۆزىدە بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى جامائەتكە تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىپتۇ. جامائەت قازىنىڭ مات بولغانلىقىغا خۇش بولۇپ، تازغا مەدەت بېرىپتۇ. قازى ئەلەمگە چىدىماي مەسچىتتىن چىقىپ كېتىپتۇ. تاز دوستلىرى بىلەن قازىنىڭ ئۆيىگە مېڭىپتۇ، جامائەتمۇ ئۇلارغا قوشۇلۇپتۇ. قازى ئۇلارنى كۆرۈپ غەزىپى تېشىپ:
— يوقىلىش، جىن ئۇرغان ساراڭلار! ئىككىنچى كۆزۈمگە كۆرۈنگۈچى بولۇشما، بوسۇغامدىن ئاتلاشما، — دەپتۇ.
— خوش، قازى ئاكا، ئاچچىقلىرىغا ھاي بەرسىلە، قىلغان - ئەتكەن ئىشلىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى جامائەت بىلىپ بولدى. ئەمدى لەۋزىلىرىدە تۇرمىسىلا سىلىگە سەت،

قىزلىرىغا ئۇيات، ئەل سىلىدىن بىزار بولىدۇ، «ئەل بىزار-
دىن خۇدا بىزار» دېگەن سۆز بار، خۇدا بىزار بولسا قارغىش
ئۇرىدۇ، — دەپتۇ تاز.

قازى ھەممە قىلمىش - ئەتمىشلىرىنى جامائەت ئالدىدا
ئاشكارىلاپ قويغىنىغا پۇشايمان قىلىپ:

— سەن تاز مېنىڭ ئەسلى - ۋەسلىمنى قۇرۇتىدىغان
بولدۇڭ، توي ئالدىمىزدىكى جۈمە كۈنى، شۇ ۋاقىتقىچە
ھەممە تويلۇقنى تەل قىلالمىساڭ ساڭا بېرىدىغان تەخەيمۇ
يوق! — دەپ ۋارقىراپتۇ. تاز بەخىرامان ھالدا:

— خوش، قازى ئاكا، گەپ سىلىنىڭ دېگەنلىرىدەك
بولسۇن، سىلىدىكى ماللارمۇ بىزگە يانسۇن، — دەپتۇ.

قازى:

— نېمە مال؟ مەن سىلەرگە قاچان قەرزدار
بولغان؟ — دەپ چالۋاقاپتۇ.

تاز يېنىدىن تىلخەتلەرنى چىقىرىپ:

— بۇ تىلخەتلەرنى سىلى بەرگەن ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ.

قازى گەپ تاپالماي:

— مەن سىلەرنىڭ ئۇستۇڭلاردىن قازىغا ئەرز قىلى-
مەن، — دەپتۇ. تاز كۈلۈپ كېتىپ:

— قازى ئاكا، سىلىدىن باشقا ھەقنى ھەق، ناھەقنى
ناھەق قىلىدىغان قازى بار بولسا بارساقمۇ بارايلى، —
دەپتۇ.

ئۇلار تالاش - تارتىش قىلىپ ئاخىرى پادىشاھنىڭ
ئالدىغا بارماقچى بوپتۇ. ئۇلار توپلىشىپ پادىشاھنىڭ ھۇزۇ-
رىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇلار پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا يېتىپ
بارغان ھامان قازى ئالدىغا چىقىپ:

— پادىشاھئالەم، بۇلار مېنى بوزەك قىلىپ، تۆت

قوتان مالغا ئۇستەگدەپ قىزىمنى بىرىشكە قىستاۋاتىدۇ، — دەپ ئەرز قىلىپتۇ.

پادىشاھ قازىنىڭ ئەرزىنى ئاڭلاپ:

— قېنى، يىگىتلەر، قازىنىڭ ئەرزىگە نېمە دەي-سىلەر؟ — دەپ سوراپتۇ.

تاز قازى بىلەن بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى سۆز-لەپ:

— بىز قازىنى بوزەك قىلمىدۇق، ئۆزى بەرگەن تىل-خەتتىكى ماللارنىلا تەلەپ قىلىۋاتىمىز، — دەپ تىلخەتلەرنى پادىشاھقا كۆرسىتىپتۇ.

پادىشاھ تىلخەتلەرنى كۆرۈپ:

— يىگىت، بۇ تىلخەتنىڭ ھەق ئىكەنلىكىگە سىنىڭ شاھىتىڭ بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. تاز دوستلىرىنى كۆرسى-تىپ:

— مانا بۇ ئالتە يىگىت شاھىت، — دەپتۇ.

پادىشاھ ئاندىن قازىغا قاراپ:

— قازى، بۇلارنىڭ سىنى بوزەك قىلغانلىقىغا شاھىت بارمۇ؟— دەپ سوراپتۇ.

قازى ئۆزىگە شاھىت بولىدىغان ئادەم تاپالماپتۇ. پادى-شاھ ئەھۋالنى تولۇق چۈشىنىپ:

— قازى، شەرىئەت ھۆكمىدە كىشىنىڭ ھەققى كىشىدە قالماس دېيىلگەنىكەن، بەرمەك ھەق، — دەپ ھۆكۈم قىپ-تۇ. قازى پادىشاھنىڭ ھۆكۈمىنى ئاڭلاپ زار - زار يىغلاپ:

— مىنىڭ ئۇنچىلىك كۆپ مېلىم يوق، قانداق قىلى-مەن؟ — دەپ تۇرۇۋاپتۇ. پادىشاھ:

— بىر قوتان قوي قانچە تۇياق؟ — دەپ ئۆز ئادەملىرى-گە قاراپتۇ. ئۇلار:

— مىلڭ تۆياق، — دەپتۇ. پادىشاھ :
— سىلەرگە ھەربىر تۆياق مال ئۆچۈن قانچىلىك ئال-
تۇن تۆلىسە رازى بولىسىلەر؟ — دەپ سوراپتۇ. تاز :
— ھەممە ئىشتا ئىنساپ بولۇش كېرەك، بىز مالنى
چوڭ - كىچىك دەپ ھېسابلىماي ھەربىر تۆياق مال ئۆچۈن
بىر سەر ئالتۇن بەرسە رازى بولىمىز، — دەپتۇ. پادىشاھ
شۇنداق ھۆكۈم قىپتۇ. بۇ ھۆكۈمگە چىدىمىغان قازى:
— مەن تازنىڭ پوقىنى يېدىم، مەن تازنىڭ پوقىنى
يېدىم ... — دەپ ساراڭلاردەك توۋلىغىنىچە يۇرتنى تاشلاپ
چۆل - جەزىرىگە كېتىپ قاپتۇ. پادىشاھ قازىنىڭ مال -
مۈلكىنى تاز ۋە ئۇنىڭ دوستلىرىغا بۆيرۇپ بېرىپتۇ. ئۇلار
مال - مۈلۈكنى تەڭ بۆلۈشۈپ، تازنى قازىنىڭ قىزىغا
ئۆيلەپ يەتتە كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ بېرىپتۇ.
توي تۈگىگەندىن كېيىن تازنىڭ ئەقىل - پاراسىتىگە
قايىل بولغان پادىشاھ ئۇنى شەھەرگە قازى قىلىپتۇ. ئۇ
قازى بولغاندىن كېيىن ھەق - ناھەقنى توغرا ئايرىپ،
ئاۋامنىڭ داد - ھالىغا يېتىپ ئۆتۈپتۇ.
شۇنىڭ بىلەن تازنىڭ قىلغان - ئەتكەنلىرى ئەل ئىچىدە
داستان بولۇپ تارقىلىپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «ھەر
كالىدا بىر خىيال، تاز كاللىدا مىڭ خىيال» دېگەن ماقال
ئاشۇ تازنىڭ كەچمىشىدىن قىلىپ بىزگىچە يېتىپ كەلگەند-
كەن.

ئېيتىپ بەرگۈچى:
تۆرپان ۋىلايەتلىك تېخنىك مەكتىپىدىن
ئادىلجان ئەبەيدۇللا

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى : زۇلپىقار يۈسۈپ

ئىبرەتلىك چۆچەكلەر

ISBN 978-7-5371-5843-5

باھاسى: 6.00 يۈەن